

БОГДАН-ІГОР
Антоніч

ПІСНЯ
ПРО
НЕЗНИЩЕННІСТЬ
МАТЕРІЇ

ВИДАВНИЦТВО
«РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕНИК»
КІЇВ • 1967

PRINTED IN THE SOVIET UNION

У1
А72

7.4.3
515-67М

ОДЕСЬКА ДРУКОФСЕТНА ФАБРИКА

А БОГДАН-ІГОР НТОНИЧ

ПІСНЯ
ПРО
НЕЗНИЩЕННІСТЬ
МАТЕРІЇ

ПОЕЗІЇ

ПІСНЯ ПРО НЕЗИЩЕННІСТЬ МАТЕРІЇ

1

Антонич був хрущем і жив колись на вишнях,
на вишнях тих, що їх оспіував Шевченко...

Але для того, щоб написати ці рядки, він мусив
стати людиною. Так мало тепер знають про нього, що
хочеться починати майже неймовірним твердженням:
Антонич був поетом і жив колись у Львові...

Його життя було коротке і високе, як міст над
вузенькою штолею гірської безодні. Хмари сумніву
і зневіри сповивали його не раз, але не завадили смі-
ливим думкам філософа і поета переходити по нью-
му, дивитися з нього наокіл і шукати зором дни-
ща світу.

Його душа була розчахнута, як дерево, «хвиль про-
тивних гураганами», але вона не впала від того на
землю, не набрала у свою тріщину хробачні, не струх-
лявіла у брудних мокравинах, утворених навколо неї
декламаторськими сльозами панської літератури Льво-
ва початку 30-х років.

Його доля повелася з ним, як нерозумна і легко-
важка жінка. Вона любила шал молодого натхнення,
та коли він почав затихати, уступаючи місце змужні-
ному слову, вона привела до поета свою подругу —
смерть і штовхнула його в її обійми.

Його поезія намагалася часом зайняти поставу
позаісторичного світорозуміння, аби тільки приховати
біль душі, роз'ятої на перехрестині ідеологій нашого
віку. Але це не вдалося їй, і вона, його поезія, є
незаперечним свідченням того, що великий талант
обов'язково пробивається крізь тернові хащі ідейних
макінців і хитань на шлях передових думок свого
часу, шлях, поєднуючий серце художника і серце його
народу.

Дивний вірш про своє життя на шевченківських вишнях Антонич трактував сам як твір, що «висловлює зв'язок поета з традицією нашої національної поезії, а зокрема шевченківською. І в цій традиції,— писав про себе Антонич,— поет почуває себе одним дрібним тоном (малим хрущем), але зате врослим у неї глибоко й органічно, начеб сягав корінням ще шевченківських часів».

Врослість Антонича в шевченківську традицію може бути незрозумілою для того, хто бачить у Шевченкові тільки яскравого соціального поета. Шевченко, крім усього іншого, був ще й співцем української природи, і тут він дав пишний пагін — конар Антоничної пейзажної лірики. Але Антонич молився і до Шевченка-революціонера.

Це ти сто літ показував мету і шлях стовпом вогнистим,
ми виросли у спадщині твоїй, як в сляві сонця листя,
у куряві воєн, у мряці буднів час Тебе не зрушив.
Твое найменіння моя молитву кладемо на стяг,
бо знаємо, що моя тавро понесемо в життя
печать Твоїх палючих слів, що пропекла до дна нам душі.

«Шевченко»

Подих Шевченкової поезії спалював просто над чолом Антонича трутиняне повітря національного фанатизму, міщанської безпринципності, антирадянської наклепницької веремії і загумінкової дріб'язковості, яким дихало майже все його житейське і літературне довкілля. Якщо ж він і вхопив того повітря у свої легені, то не настільки, щоб умерти як поет. Антонич живий, і подяка за це передовсім Шевченкові.

2

Богдан-Ігор Антонич народився на Лемківщині 5 жовтня 1909 року в родині священика. Його рідне село Новиця знаходитьться тепер на території Польської Народної Республіки.

Єдиному синові досить заможних людей життя могло статися м'якими і веселими веретами, якби не війна. Родина Антоничів змушені була тікати з рідного села, бо воно лежало на теренах воєнних операцій. Хто знає, можливо, доля біженців залишила маленькому

Богданові назавжди ту самотність, про яку згадує його гімназіальний учитель Л. Гец: «В класі Антонич нічим спеціально не відрізнявся, але не був таким веселим, як його товариші». Урбаністичні мотиви і образи з його останньої книжки «Ротації», напевно, пов'язані з тими враженнями, які витис на дитячій душі похмурий Віденсь — столиця конаючої Австро-Угорщини. Ольга Олійник, наречена Антонича, згадує: «Оповідав мені про те, як манджав вулицями Відня, орієнтуючись тільки за кіновими фотoreкламами, які дуже докладно пам'ятав. А щоб не потрапити під колеса авт, увесь час ішов хідником попід самими мурами».

В 1919 році брат матері поета, Олександр Волошинович, був засуджений до смерті режимом Пілсудського за те, що домагався приєднання галицької Лемківщини до Чехословаччини. Знову родина Антоничів тікає в Новиці. Тепер уже від переслідування польської жандармерії. Деякий час Антоничі з десятилітнім Богданом жили на Пряшівщині. Повернувшись до Новиці, вони вели життя, подібне до існування багатьох західноукраїнських священицьких родин. То було біологічне тривання, пообіднятиша, яку бурили металічні звуки патріотичних снів, пов'язані більше з дзеньком кухонного, а не церковного посуду.

Важко сказати, як і хто саме виховував майбутнього поета. Ольга Олійник розповідає про пістунку, яка читала напам'ять малому Антоничеві поезії Шевченка, оповідала казки, співала колискової. Різні хворощі нападали хирлявого з природи сина Антоничів, і він не ходив до початкової школи, а готувався у приватної вчительки складати іспити до гімназії. Чи не та вчителька своїми книжками, як і няні своїми співанками, спричинилася до того, що в польській гімназії в Саноці Антонич горнувся до українського товариства студентів.

Відомо, як польські шовіністи боролися з українством на Лемківщині. Там, де важко було ополячити, намагалися омосквофілити. Говірка лемків — одна з найдальших приток Дніпра загальноукраїнської мови — була свого часу перегачена і спрямована в польське річище. Як знаємо, з цього нічого не вийшло, і сьогодні лемківський діалект живить свою рідину і природну стихію. Мовну віддаленість од

Наддніпрянської України, а також тодішню економічну і літературну відсталість Лемківщини звинно використовували московіфи. Санатційній Польщі було вигідно підтримувати московіфільство, яке, мов іржа, роз'їдало і без того давно затуплений і закаляний тесак національної свідомості лемків.

Але ні в московіфіли, ні в «польську віру» Антонич не пішов. Маємо завдячувати це невідомим учителям, простим новицьким дівчатам, що наймитували у попів, бавлячи піснями іх дітей.

Учився Антонич добре. Але, як пише Ольга Олійник, «не любив вириватися вперед». Дуже цікавий факт подає все та ж Ольга Олійник про замилування Антонича до музики. Він не лише любив грati на скрипці, але й пробував компонувати сам музичні твори. Одну його річ «грала ціла гімназія». Музичне обдаровання — ось відкіля починається ледь помітна схожість окремих віршів Антонича і Павла Тичини.

З 1928 по 1933 рік Антонич вчиться у Львівському університеті на філологічному, чи, як тоді говорили, на філософському факультеті. Гурток україністів часто заслуховує його філологічні студії. Перед університетськими друзями виступає Антонич так само з читанням своїх поезій. В 1931 році виходить перша книжка Антонича «Привітання життя», яка привернула до нього увагу львівської літературної громадськості. Одночасно з «Привітанням життя» поет готовав книжку релігійної лірики під заголовком «Велика гармонія» (зnamенно те, що він не опублікував її. Ця книжка —rudiment класичного виховання молодої душі в класичному священицькому середовищі — могла, здається, викликати в бурхливо зростаючого таланту почуття сорому за гріх фанатичного і ще по-дитячому догматичного свого «вchorашнього» патхієнія). Закінчення університету співпало в Антонича з видатною подією в його житті — виходом у світ його другої збірки «Три перстені». Ця книжка поставила Антонича в перший ряд західноукраїнських письменників. У ній були вже всі малярські риси, філософські розгалуження, близкучі мовні перемоги його поезії. Простота «Трьох перстенів» перехрещується з образною ускладненістю інших його книжок, як промінь сонця з променями прожекторів у тумані.

Після закінчення вищої школи Антонич зайнявся виключно літературною працею, з якої і жив. Розповідають, що він побоювався вчителювання. Говорив: «Як піду на практику, а потім на посаду, то вже нічого не напишу». Він зінав, що польські власті все робили, щоб перетворити життя українського вчителя на сущє пекло. Ще в університеті він наткнувся на болочу несправедливість: його за рекомендацією професора Гертнера мали послати вчитися до Болгарії (Антонич-студент спеціалізувався у славістиці). Однаке керівники університету пошкодували державних коштів для цієї мети лише тому, що він українець.

Антонич був неодружений. Неподілна туга молодості відіграє немаловажну роль в зрості напруги письменницького слова. Так було і в цього самітника, що з усіх жіночих примх зінав тільки буркотливість своєї старомодної тети, в якої мусив мешкати.

За чотири роки (1933—1937) Антонич написав ще три книжки, але тільки одна з них, «Книга Лев'a», вийшла за його життя, в 1936 році. Дві інші — «Зелена євангелія» і «Ротації» — посмертні видання, датовані 1937 роком. На цей час припадає робота Антонича над оперною драмою «Донбуш», над численними статтями, над романом «На тому березі», який, на жаль, так і не був закінчений.

6 липня 1937 року Антонич помер. Він захворів на апендіцит і після вдалої операції вже мав намір виліковуватися з лікарні додому. Але тут же друга важка недуга — запалення легенів — підкосила його навіки.

8

«Привітання життя» — це насамперед жорстока школа поетичної форми. Антонич навмисне випробовує тут свої сили, ставлячи перед собою розмаїті завдання на винахідливість у римуванні, звуковій будові рядка, ритмомелодиці строф і цілих віршів. Прикладом задачі на поєднання ритму, мелодії і навіть графічного зображення вірша може послужити закінчення поезії «Осінь».

П'яне піано на піаніні трав
вітер заграв.
Спіють дні все менші, нерівні,
піють по півночі пісні

i
ості, осокори,
рій ос
і осъ
вже осінь
i
о
осінь
інь
нь.

Свої завдання поет виконує інколи так, що недосвідчене у поетичних справах око готове прийняти силуванні вправи за легкий труд натхнення. Наприклад, сонет «І». Всі рядки його починаються і закінчуються звуком «і». Зроблено це майстерно. Але, як тільки звукова таємниця вірша стане відома читачеві, він уже не зуміє прочитати цей твір так, як читають поезію, тобто не зможе зворушитися почуттям поета, пройнятися його настроєм і думкою. Читач — навіть найдоброзичливіший — обов'язково спіткнеться на якому-небудь «і» і мимоволі ще раз переконається, що він таки «має в руках» секрет поетичної форми. Мала дитина проколює м'яч, щоб дізнатися, «що там усередині», а потім викидає геть, як непотріб, його охлялу гуму. Читач трохи схожий на дитину. Він завжди дивується тужавістю думки поета. Пізнаний секрет форми — це та дірка, якою втікає зміст із поезії...

Найчастіше зраджувала Антонича сонетна форма. Не тому, що він упоратися з нею не міг, а тому, що за неї він приймався з надзавданням, добираючи спеціально щонайрідкісніших рим. Деякі з тридцяти сонетів — цієї основи першотвору Антонича — нагадують будівлі з величезних камінних брил. Ні зовнішньої грації, ні чарівної світlostі, ні холодної функціональності нема в цих споруд. Вони лише одним викликають подив: при допомозі якої техніки тяжеленні і неоковірні блоки були підняті і вмоцовани в стіни. Здається, що на

заздалегідь вилучаних зі словників римах видно плями авторського поту, зроненого в час допасування змісту до звукових рамок суворого сонетного канону.

Щоб дізнатися, як робленість форми впливає на робленість змісту, прочитаємо уважно сонет «Божевільна риба».

Даюти, даичить, даючить, даирчитъ вода,
мелодії грає на каміння флейті,
а в білих пін хвилястогривім рейді
риб щічки розцвітають з глибу дна.

Над плесо вискочила з них одна,
та, сонця колесом побита в леті,
упала вниз. Відтоді є в хвиль меті¹
самітна та німа, хоч молода.

Поєте! Чорний шлях твій, чорна скиба.
не заспокоїть сірини багонце
чужа ржа біржі, гниль коржава гриба.

І мрій снуеш сріблясте волоконце,
і вверх глядиш, мов павіжена риба,
яка побачила хоч раз вже сонце.

Мовні і змістовні кострубатини цієї речі самі впадають в око. Тут і словниковий раритет «меті», який загалом має право бути в поезії, але, очевидно, в такому контексті, щоб не давати до нього примітку. Тут і неповороткий синтаксичний діалектизм «Відтоді є в хвиль меті самітна та німа, хоч молода». Тут і звукова інструментовка («чужа ржа біржі, гниль коржава гриба»), заради якої розвалюється логічна цілість рядка і нищиться його зв'язки з іншими рядками. Тут, нарешті,— і це основне— ота надумана риба, зачарована чи на-врочена сонцем, що повинна щось «вияснити» в образі поета, який завжди дивиться вгору і пряде свої мрії.

Дико фальшивим видається смуток молодої риби, яка мала б нагадувати невловність і бистрінь. Пригадується оте Франкове: «По ріці думка бродить, рибку-бліскавку ловить». Але пригадуються і страховища-пам'ятники рибам, поставлені подекуди в нас понад

¹ Від мето— гамір, шум. (Прим. Антонича).

ставами, ріками та морями. Камінна агонія риб, що б'ють даремно хвостами об свої п'єдестали, аби відбитися і доскочити синьої воді неба, викликає ненависть до скульптора-садиста. Правда, Антоничева риба зовсім іншого характеру, вона «упала вниз», не вирвалася у світ сонця, що для неї є потойбічністю, не загинула, а лише вхлинула в себе тугу за ударом сонця чи за ...смерть. І все-таки ця пессимістична рибина недалеко втекла від «оптимісток», що звиваються у вічному сконі, закам'янілому під долотом ремісника.

В різні сторони нахиляй і порівняй з чим хочеш будь-яке явище природи, але, якщо ти не врахував життєвості, внутрішньої оправданості порівняння, результат матимеш один: недоречність або таку потворність, яку неможливо погодити з мистецтвом.

Щедрість, з якою аж до переситу сипле Антонич алітераціями в першому рядку «Божевільної риби», виявляється і в інших віршах. «Шумить життя журліве жовте жито...», «Лисніє липовий липневий липець, липучий і лискучий...», «Над морем в хмарах марить чорна галич...», «Шумить і шамотить шумка шума...», «В лєслах яру ясний ятер ятрити яструба...» і т. п. Але не всіляке багатство в поезії, як і в житті, є доброю прикметою. Читаються такі рядки не як вірші, а як слова, і то як слова, що нараз утратили зміст. Вони скидаються на жиріючих людей, яких трудно запідохріти в якому-небудь духовному стражданні. Такі люди роблять враження здорових, але, здається, їм не дано знати, що таке печія ідеї, смакота свіжої думки або спрага безкнижжя. В усякій літературній орнаменталістиці слово ніби пережирається, пухне в звучанні і нидіє в духовності, в понятті, яке покликано нести.

Ніби над звукописом ранніх своїх творів раздумує потім Антонич у «Кнізі Лева».

Узори гарних слів, мережка,
екстракти мови в срібній чаші —
хай іх краси аптекар зважить!
Ні, не туди, коханий, стежка!
Символіка завбога наша
і орнаментика засіра.
Де ж міра мір, єдина міра?

Єдиної міри для поезії нема, і тому її не міг знайти Антонич. Але багато мір для свого мистецтва — а серед них і почуття міри — знайшов він у «Привітанні життя». Філологічно-експериментальний курс поетики цієї книжки дав Антоничеві дуже багато. Насамперед підвищив загальну культуру його вірша. Слово стало податливим, думка — вперто ясною.

Та було б несправедливо вважати, що перша книжка нашого поета була тільки якоюсь алхімічною лабораторією, де добувалося золото для «Трьох перстенів». Навіть свої формалістичні витівки поет, як ми бачили, прагнув підкорити природному розвиткові мислі. Ніде в нього форма не допущена до необмеженої влади, ніде не виявляє диктаторської зарозумілості, що неодмінно приводить до глупоти і нікчемності всього твору.

Поетичне учнівство Антонича треба узгляднути з науковою мовою взагалі, яку змушений був пройти поет, що, як згадують його товариші, на першому році університетського курсу розмовляв ще лемківським діалектом. Антоничева похопливість і именить щодо вивчення рідної мови зумовлена була розгубленістю, яку відчував кожний галичанин, намагаючись писати українською літературною мовою, і свідомістю потреби писати для загальноукраїнського читача, яка приходила тільки до деяких західноукраїнських письменників. Антоничева мова не схожа на ту мову, якою писали в його часи в Галичині. Колосальна заслуга Антонича і полягає в тому, що, крім непохитних мистецьких вартощів, його поезія несе самою мовою свою чуття одностілі лемків з усім українським народом.

Тяжко давалася наука мови синові «землі вівса та ялівцю». Особливо багато мороки було з наголосом, який в діалекті лемків постійний, на другому складі з кінця слова, як у польській мові. Чи не тому слова в рукописах Антонича мають познаки наголосу. Звичка наголошувати на письмі слова не покидала поета навіть тоді, коли він переписував у своїй блокноті вірші Рильського і Тичини. Навіть тоді, коли вже, як стверджували рецензенти його другої збірки, він опанував літературну мову і про нього захоплено говорили: «Чи ж то справді лемко міг так ґрутовно мовно переродитись на правдивого наддніпрянця».

Процес творчості не може проходити, здавалось би, під наглядом мовного контролера. Натхнення насамперед вишукує з близкавичною швидкістю у свідомості поета слова материнські, слова найрідніші, слова, що творили людину з немовляти, слова, які завжди нам здаються найточнішими. Якщо ж іх у тракті творіння забракує мовний редактор, натхнення звілякові, засоромиться своєю роботою, і тут творчості кінець. Вільно працювало натхнення такого геніального поета, як Василь Стефаник. Воно було допущене до найдивніших слів досвіду Стефаникового життя. Воно брало їх і не оглядалося — за ним ніхто не стежив. Зовсім інакше мав проходити творчий процес в Антонича. Цей дивовижний талант умів назбирати в книжках та наготовані пам'ятту холодні лексеми нагріти, спаяти з ними враження свого дитинства, зробити «словникові холодини» частиною свого поетичного ества.

Вже в «Привітанні життя» знайдемо немало поезій, досконалих мовою і правдивих громадським настроем.

Не хочу більш писати віршів, складати ямби та трохеї.
Чи вирізьблені з слів мосяжі потрібні ще кому сонети
тепер, коли шпилі найвищі й найкращі падають ідеї,
як правду не мудрі й поети диктують нам, а лише багнети.

«Ніц»

Антонич не був заворожений бліском багнетів до мертвого зляку, до паралічу правди в серці. Конфлікт поета з дійсністю був гострий, але, тей би піж у піхву, скований у споглядально-філософську манеру його поетичного письма. Поет звертається з явно соціальними болями до своєї музи.

Я не потраплю, я не зможу, я не зможу
для тебе
вирізьблювати, мов діаманти, вірші,
як дні кругом все гірші,
все гірші.
Але я знаю: в цю хвилину непригожу
небавом, може, навіть нині
нараз тебе побачу в простій людини
чині.

«До музи»

Його натхненниця у високому званні звичайної людини відсахувалася з огидою від літературної продукції косметикарів буржуазного світу. Вона, приглядаючись до калік під церквою, волала: «Всі рівні є люди!» Вона хотіла вчутти вірші, але

Не ті в книжечках, що парфумів мають пах,
а інші,
лиш черенками думок
друковані на серця сторінках.

Розуміється, Антонич не усвідомлював класових суперечностей капіталізму, не розумів суспільних процесів, але його не влаштовувало життя, впорядковане законами того суспільства, в якому він жив. Нехай абстрактно і несміло, але його незадоволення виявляється скрізь, де він тільки починає мислити категорією дійсності.

О! Серце мріє вирватись із лона
тяжкої дійсності, із буднів ґрунту
в безкрає небо, в соколів околи.
Тут розсипатися в червоні грони,
в криваві розірватись букви бунту,
на землю не вернути вже ніколи.

«Ракета»

Не скласти з «кривавих букв бунту» Антонича гасел боротьби львівського робітництва, що під впливом діяльності КПЗУ вже готовувалося до свого бунтарського виступу, до знаменитих квітневих подій 1936 року. Але варто звернути увагу на те, що бунт в Антонича червоної фарби. Хотів цього поет чи не хотів, його вірш починає таку ланцюгову асоціативну лінію, на якій дзвонять вогнища недвозначної політичної боротьби.

Антонич — можуть заперечити — мислив поняттям дійсності не в соціальному, а в ширшому, філософському плані. Наприклад, у вірші «Ідилія» написано: «Де є дійсності грань, де уяви є світ поп est certum». Це так. Але спростувати винятком правила неможливо. Коли поет скаржиться на свою музу, що розбудила його серце «в ці безпростінні дні», коли роздумує над тим, чи не загубить його музу, «вигнана

за дійсності вузької межі», ранковий шлях, коли твердить, що «квітка дійсності надію цвіте» лише для молодої людини, то бере він соціальний аспект цього слова. Більше того, у вірші «Гімн перед світанням», що не увійшов до книжок, але був надрукований у пресі, поет пояснює, чому суворість його днів така тісна і небезпечна. Він бачить, що зіткнулися не тільки соціальні сили одного суспільства, але й два світи зійшлися у двобої. Він говорить про «нову епоху». Цей вираз, виходячи з образного ладу всього твору, неможливо тлумачити інакше, як час нового соціального порядку. Від стогонів нарікання Антоничеві далеко до революційної клятви, далеко до пророчих візій нової дійсності.

Але підто не має права звинувачувати поета за те, що він не написав і написати не міг. Нам важливо пізнати духовне сум'яття, в яке потрапив Антонич у «Привітанні життя» через свою неспособність активно боротися за щастя людини. Людина, яку знає він, нещаслива. Вона «від безвічних літ, вже відколи колишеться на осі світ», чекає на своє щастя. І, хоч поет патетично вигукує: «Шалом наших душ ми молимося за нову людину», тобто за щасливу людину будущини, він признається до своєї сліпоти, як тільки повертає погляд в бік майбутності.

І не знаємо, як привітати дні, що грядуть,
моряки сліпі на корабельний світа вежі.

«До музи»

Я ждав на цю хвилину, що тишею велична,
яка проб'є прозрінням усе нове й старе...
Вночі пішов на зустріч, де поле й ліс суміжні,
і в свисті бур побачив десь вогняні стовпи.
У блискавок пурпурі стояв на роздоріжжі
заслуханий, задивлений поет — сліпий.

«Об'явлення»

Повна суперечливих мотивів перша книжка Антонича є образом душі, що б'ється в саку сумнівів, сплетеному з думок про покликання поета, про несправедливість світу, в якому живе поет, про прагнення і неможливість утечі в інший, створений уявою, світ краси і гармонії.

Сумніви не покинуть Антонича вже ніколи. У «Трьох перстенях» прочитаємо «Суворий вірш», де безпощадно оголена роздерта душа поета.

Не втекти вже, дарма, від жорстоких цих днів...
Не сховатись, дарма, в тиху тінь самоти...
Не сховатись, дарма, під наметом краси...

I мов контрапункт до цього:

Ні, суті світу ти не схопиш,
не вирвеш віршем корінь зла.

«Гірка ніч»

З переляканістю і сміливістю самогубця питався поет і в «Ротаціях»: «Хто ж потребує слів твоїх?» Та вже нічого істотно нового не додав Антонич до образу духовної роздвоєності, яку намалював у своїй першій книжці.

Але і одержимість Антонича в захопленні силами життя починається вже з «Привітання життя», з перших поезій, до яких належить передовсім цикл «Бронзові м'язи» («Біг 1000 метрів» — перший опублікований твір Антонича). Це вірші про буйноту фізичного здоров'я, про труд акторів стадіону. Тяжко думати про нинішню поетичну базіканину на спортивні теми у співставленні з філософськими антоничівськими репортажами з поля спортивних битов. Давньоеллінськими вітрами дихають оці вірші і думають дивно ускладненими поняттями добра і зла нашого часу. Цікаво можуть окреслити новаторство поета і мандрівничі мотиви («Балада про тінь капітана»), які, хоч і були запозиченні в англійських романтиків, стали дивом для нашої поезії у вибагливій канві антоничевого слова. Справжній Антонич вибуває і в «Зеленій елегії» — цій чистосердній юнацькій сповіді, що передає ті гріхи, які вчинені вже біля сповіданельниці.

Одна з пізніших вад антоничевої поезії — довжелезні втомлюючі рядки, позбавлені цезур і пірихів, подібні до нестерпного марширування парадним кроком по стежці в корснях та гостряках — так само вже зароджувалася в першій книжці Антонича.

У кожній людини буває такий день, коли вперше радіеш сонцем, коли вперше деревами тішишся, забагнувши, що вони гарні, коли тихі радощі, збуджені в душі красою листка чи пелюстки, вперше переходять у здивування, а здивування — у таке почуття, яке за браком точнішого слова назвати можна щастям. Такі дні, здається, більшість людей переживає в дитинстві. До таких днів ми повертаємося спогадами. І нема на світі зеленішої левади, як та, через яку біліла твоя перша стежка до школи, і деревини крашої немає, як та, в якій ти вперше впізнав живе ество, і сонця ласкавішого нема, як те, яке хотівти підняти, цемов блискучий таріль, із голубого дна калабані.

У сфері таких почуттів живе Антонич «Трьох перстенів». Між дитинством і зрілістю людини напинає він невидимі проводи, по яких біжать з найпершої дитячої ясності мозку до нижньої його серйозності і затемненості образи, ніби сигнали внутрідушевного телебачення.

Біографічне і героїчне «я», що звикло бути центром уваги в ліричному жанрі, цілком розпливається тут у малюнках карпатської природи і лемківського села. І, ніби від того, що це «я» все-таки хоче дати нам знати себе, малюнки ці мають незвичайну пластичність і вражають, як щирий голос дитини, здивованої світом і не зіпсованої жодними чужими уявленнями про світ.

На кичерах сивасті трави,
черлений камінь у ріці.
Смолиста ніч, і день смуглявий,
немов циганка на лиці.
Розсміяні палкі потоки,
немов коханці до дівчат,
злітають до долин глибоких,
що в сивій мряці тихо сплять,
і куриться із квітів запах,
немов з люльок барвистих дим.

«Елегія про співучі ласрі»

Поет поринає і пориває за собою читача в розкоші молодого зору, слуху, дотику. Його «пейзажі споминів» дитячих місць безконечно

знадливі лемківським колоритом. В той же час вони чисто українські. Не знати, де Антонич більше заслужив на славу майстра,— чи у створенні свого нового мистецького світу, чи в умінні поєднувати його з рідними кожному українцеві барвами дитинства.

Корови моляться до сонця,
що полум'янім сходить маком.
Струнка тополя тонша й тонша,
мов дерево ставало б птахом.

З гір яворове листя лине.
Кужіль, і півень, і колиска.
Вливається день до долини,
мов свіже молоко до миски.

«Солов»

Тополя-лемкіння тут оправдана десять тисяч разів як Шевченкове дерево, як дерево, що не раз бувало символом усієї нашої землі. Антоничеві була незрозумілою і чужою цількоюна етнографічність, яка завжди приваблює слабосильного письменника своєю нібито готовою образністю і показує його нездатність до самостійного образного мислення.

Антонич творить свої весняні метафори з такою ж нестримністю і непомітністю в зусиллях, як дощова квітина ніч творить першу зелень моругів і беріз. Світанкова прозорість Антоничевого слова переходить у недотикальну ясноту дня. Його метафори, як гірські долини: недалека і різка лішя овиду, але в просторі більше туги за крилами, ніж у степовому роздолі.

Порівняння Антонича врубуються назавжди в пам'ять. Вони мають силу афоризмів, незважаючи на повну відсутність вербальної претензійності, властивої для афористичного письма.

У «Трьох перстенях» є твір, що ховає в собі ключ до розтлумачення збірки і, можливо, навіть усієї творчості Антонича. Це «Елегія про співучі двері». Тут погляд поета намагається охопити одразу минуле і сучасне свого краю, своєї бездольної Лемківщини. Звідси б'є промінь неусвідомленої класової пристрасті, що наповнює інші твори Антонича своїм близком, як наповнюює пломінь очі людей, що

гріються навколо неї. Починає поет від спогаду про дитяче щастя першого єдиння з природою, але не вринає слова, коли зір його спиняється на вікнах лемківського села, що «неначе лата, пришите до лісів». Вже в слові «лата» є зав'язь образу нужденності, від якої не відхиляється поетове серце. Навпаки, воно стиснеться від болю і затужить з того, що «про опришків дощ осінній вже тільки спомини виводить».

Тут сиве небо й сиві очі
у затурбованих людей.
Сльота дуднить і шиби мочить,
розмови стишені веде.
Під сивим небом розстилилась
земля вівса та ялинцю.
Скорбота мохом оповила
задуману країну цю.
Як символ зліднів виростає
голодне зілля — лобода.
Відвічне небо і бескрайє,
відвічна лемківська нужда.

Ніхто не чує скарг і молитов убогої лемківської країни, дарма, що Лада і Христос мають тут свої святині.

На небі тільки сині зорі
вислухують благальний спів
людей, що прості та безекрілі,
цілуочи в німій покорі
брудні обніжки вівтарів
устами, чорними від пилу,
що іхні губи припорощить,
моління шлють...

Туга за опришками не була почуттям тимчасовим. Вона дала себе знати в останньому творі Антонича «Довбуш», писаному як лібретто опери, але так розмашисто, що він має всі ознаки драматичної поеми. Щоправда, Антоничів Довбуш занадто добрий, занадто фольклорний і занадто вразливий на жіночі спокуси. Але це ж він говорить:

Хто має право нас судити?
Богородчанський пан не пан був, а тварюка.

До неба кличе кров, але й до неба
кличе й кривда, кличе й людська мука.
Хто має право мене судити?
Не люди, напевне, не вони,
не ті, що скоплених нас судять.
Над ними самими треба суду.

Голос людської муки почув Антонич ще над школлярськими своїми віршами. В «Елегії про співучі двері» цей голос вирвався уже з грудей самого поета. Довбуш продовжує цим же голосом оскаржувати перед своєю совістю людей, що привласнили собі добро верховинців, їх землю, їх кривавицю, їх історію.

Львівським духовникам, що в часи Антонича простирали і над літературою своє можновладдя, подобались так звані релігійні мотиви поета. Дійсно, в першій главі «Книги Лєва» Антонич захопився обробкою біблійних легенд. Обробка була поверховою, формальною, а не заперечливою щодо суті цих легенд. Плющ витких і слухняних, але неспроможних розвиватися суворенно метафор не сковав під своїм листям іхньої твердої містичності. Зовсім інакше поводився поет з релігійним матеріалом у «Трьох перстенях». Тут Антонич нагадує народних різьбярів, що обличчя розп'ятого Христа творили подлуг свого обличчя або частіше на взір обличчя того жебрака, що завжди тинявся попід лемківською церквою.

Народився бог на санях
в лемківськім містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанях
і принесли місяць круглий.
Ніч у сніговій завії
крутиться довкола стріх.
У долоні у Марії
місяць — золотий горіх.

«Різдво»

Не зрозуміти людяності і не піддатися чудовій наївності таких віршів, а, навпаки, шукати в них набожності і «опіюму народу» може тільки варвар, для кого і «Сікстинська мадонна» є безнадійною мазаниною.

Звичайно, Антонича за філософськими нуртами «Трьох перстенів» можна уподібнити до християнина, що вернувся до релігії своїх пращурів, прийняв поганське ідолопоклонництво. Боротьба між ідеалістичними і матеріалістичними хвилями його свідомості має ще тут характер сумніву релігійного: один абстрактний бог, що живе на небі, чи множество конкретних богів, поселених у кожну видатну форму життя. Так, матеріалізм шукав собі дороги в душу Антонича через прекрасні поетичні вірування наших предків, через культ природних сил, що близче був до філософських істин світу, ніж схоластика християнства. Пост визнає якусь виду силу під видом того, хто «легкість дав сарні, а бджолам квіти золоті і кігті сталені для рися». Але це визнання тут же зводить нанівець ясний заклик із вірша, назва якого (і це не випадково) потім стане заголовком книжки «Зелена євангелія».

Ти поклоняйся лиш землі,
землі стобарвній...

Антонич іде за цим покликом. Щоб мати добре взаємини із своїми богами, він вивчає їх мови — мову кущів, дсрев, звірят, потоків, квітів і т. д. Він усвідомлює, що все живе підпорядковане закону тлінності, і тут же бачить, що смерть відступає перед єдністю всього живого. Так розпадається релігійна шкаralупа його віри в життя, і ця віра стає по-людськи видюшою і вільною в руках, вона самодостатня в поетичних розшифруваннях таємного змісту життя. Антонич думку про минулість усього живого вдихає в похвалу життю як єдиній вічності.

В соцехвальній поезії Антонича ми відчуваємо і українську літературну традицію, і рівняння поета на світові досягнення в мистецтві, які люди, що не можуть жити без ярликів, назвали мистецтвом біологізму. Антонич, однаке, настільки оригінальний, що порівнювання його з іншими поетами при допущенні найменшої необережності буде глумом або й глупством. Можемо дозволити собі лише на одну заувагу, підказану самим поетом: одним з його літературних учителів був родоначальник нової американської поезії. «Тобі хвала,

сивобородий міністре республіки поетів, Уолте Уітмене, що навчив ти мене молитися стеблинам трави,— говорив Антонич.— В корчмі «під романтичним місяцем», п'ючи палочу і похмільну горілку мистецтва, разом з тобою звеличує найтайнише і найдивніше явище: факт життя, факт існування».

Дивна річ, наскільки «Привітання життя» багате формами віршів, настільки «Три перстені» убогі ними. Чотирисотним ямбом написано дві третини збірки, зовсім невибаглива, приблизна рима, а подекуди і точна, але яка ж дитяча (насіння — каміння; божевілля — похмілля; нужда — лобода і т. п.). Та все це не має ніякісінського значення. Ми переконуємося ще раз, що римувати можна «кров» і «лю보ў», аби то були тільки справжні кров і любов...

Як добре почував себе Антонич у пейзажній ліриці, звязаній при всій філософічності своїй з Лемківщиною, так погано було поетові в стихії моря, куди його привела його ж таки філософська, уже гіпертрофована, концепція. Про свої морські поезії він писав: «Поет, намагаючись сягнути до дна, до самого кореня, до ядра, у глиб природи, зустрічає воду, море (море саме в собі), як правічу царину природи». Але ж і на суші Антонич шукав праਪернів усього, що мучило його фантазію. Він сам наказував дивитися

У дно, у суть, у корінь речі, в доно,
у надро слова і у надро сонця!

У вірші, що носить дуже людську назву «Хліб насущний», Антонич каже:

До дна землі
 Й до дна цупкого слова
вдираюся завзято і уперто
 і видираю в заздрісної смерті
пісні,
 п'яніння,
 ночі й дні.

«Дно землі» і «дно цупкого слова» — це, зрештою, одне й те ж дно. Криниця людського життя не в розумінні походження людини на землі (цим повинна займатися наука), а в розумінні походження

духовної краси і сили, а також духовної бридоти і кволості може мати таке дно в поетичному образі. Насправді ж нема і не може бути краю людському духові. Якщо в «рослинному біологізмі» творчість Антонича була така емоційно впливова, то це тому, що там поет знаєшов конкретні вияви переживань і діяння людського духу. Натомість «у правічній царині природи», у глибинах океанічних, він нічого людського добачити не зумів. Причина в тому, що брав він теоретично море як річ саму в собі. Надто прямолінійно хотілося йому дійти до розгадки глибин душі людської через одну тільки біологічну спорідненість людини з водою як праматір'ю всього живого. Тут сухар філософії поета був такий твердючий, що не розмочився навіть на морському дні. Правда, як художник з великою інтуїцією, Антонич розумів, що його лірика моря мусить бути олюднена. І тут на виручку прийшли гарні небилиці на зразок тієї, що оповідає про Йону в череві кита. Але даремно. Не помогло і те, що пророка поет називає своїм прадідом...

«Книга Лева», однаке, далеко не вся складається з творчих поразок. Розділами, що звуться «Ліричне інтермеццо» (іх там два), вона сполучає «Три перстені» з вершиною Антоничевої поезії — книжкою «Зелена євангелія». Крім елегантних маленьких натюрмортів, тут є полотна космічних катаклізмів. Гордістю «Книги Лева» є дозрілі медитації на мистецькі теми.

Від спеки місто важко диші,
й чоло його шорстке й червоне
під віялом нічної тиші
поволі стигне і холоне.
Тремке натхнення віддзвеніло,
застигло в мудрій вірша брилі.
Твоє чи не твоє це діло,
ти сам збагнути вже не в силі.

«Літній вечір»

Мало кому вдавалося так зупинити в слові мить найбільшого щастя людського — мить завершення праці, як це зробив тут Антонич.

Ніби від невдоволення яловими теоретичними зasadами, що стоять за деякими віршами «Книги Лева», Антонич дає тут зразки майже декларативної і грубуватої лірики матеріалістичного світобачення.

Забрівши у хащі, закутаний у вітер,
накритий небом і обмотаний піснями,
лежу, мов мудрий лис, під папороті квітом,
істигну, і холону, й твердну в білій камінь.
Рослинних рік підноситься зелена повінь,
годин, комет і листя безперервний лопті.
Зале мене потоп, розчавить білим сонцем,
і тіло стане вуглем, а пісні буде попіл.
Прокотяться як лава тисячні століття,
де ми жили, ростимуть без наймення пальми
і вугіль з наших тіл цвістиме чорним квіттям,
задзвонять в мое серце джагани в кopalні.

«Пісня про незнищеність матерії»

Зневажливе ставлення Антонича до філософського ідеалізму, здається, краєчком засягає і той другий ідеалізм, який сповідують усі люди, насамперед митці і революціонери, вбачаючи невмирущість людини в ідеї, в боротьбі та в сподвижницькому вичині заради ідеї. Доки серце дзвенітиме під джаганом, доти її пісня не спопеліє. Пісню принесе той, хто носить джаган. Але тут вражає бесстрашність Антоничевого зору, подолана далечіні вічності і скульптури опуклість словесного образу. Зроблене тут відкриття вперто і послідовно починає Антонич повторяти і надалі.

...люди, мури і бацилі
тим самим піддані законам.

«Сірий тімн»

У буріх кублах побіч себе
звірята, люди і комети.

«Забута земля»

Мотив незнищеності матерії переходить з «Книги Лева» в «Зелену евангелію», книжку, суцільно підкорену ідеї матеріалістичного тлумачення природи. Ніщо тут не було щасливою випадковістю. Книжка

була відрядагована поетом, і деякі вірші її публікувались за його життя у пресі. Захищаючи їх від «обурених» читачів, він писав: «Антонич така сама частина природи, як трава, вільхи, зозулі, лисиці тощо. Частина, органічно зв'язана з загальним біологічним ростом». Але ці слова можуть бути заледве першою нотою у багатій поліфонії філософської творчості поета як величавої пісні про вищі істини людини і природи.

Невинний рух матерії у формах живого і мертвого, свідомого і несвідомого, безконечна перебудова цих форм на основі їхньої взаємопроникності, спільноті в найменших частинах будівельного матеріалу — атомах — забезпечує людині «матеріальне безсмертя». Але людська свідомість скоріше погоджується на своє матеріальне продовження у вигляді дерева, квіту, листка, ніж у вигляді каменя, глини, пилоти.

Свідомість неохоче доходить до повної резигнації в цьому передчутті, бо головним у її роботі є жадібність пізнання. І вона тягнеться туди, де є більша таємничість і діяльність,— у світ, більший людині, в органічний світ. У поезії Антонича перехід свідомого в несвідоме, людського світу — в зелень рослинного космосу дається як шлях пізнання, а не шлях зникнення людини. Гіркоту мислі про тліність окремого людського життя пост заливає і знищує терпкими почуттями — пізнання і активного буття людини через її перетворення в рослину і, таким чином, включення її життєвих сил у сили насіння, пилка, блідого кільчика, не скореного жодними асфальтами і плитами залязобетону початку майбутнього дерева.

Чому Антонич так часто і так пристрасно «вивчає» взаємини людини і рослини. Чому «рисі», «бацилі», «комети» та все інше з тваринного і неорганічного світів до його поетично-філософської концепції світу входять більше перерахунково, механічно, як поняття одного ряду, але цілком інших емоційних величин.

Справа, здається, в тому, що рослина має недосяжну вірність місцеві народження, дитячу безвідповідальність за своє життя, мінливу зовнішність і вищий смак у достосуванні своєї індивідуальності до навколо. до часу року і днини, до ясної погоди і іншого настрою

неба. В рослин немає звірячої брутальності і хитрості при відстоюванні своїх прав на життя, зате вони мають мовчазну терпеливість і загадкову витривалість у люто несприятливих для життя місцинах. Та найважливіше — це їхня краса, така відмінна від краси людини як тваринної істоти, і божевільна щедрота та безкорисливість, ніби розрахована на людський пожиток, на допомогу людині. Все це будить захват поетичної уяви.

Хаотична потужність, яку оспівує в рослинах Антонич, може заслонити найважливіше в його поезії — намагання зглибити психіку людини через «психіку» дерева. Було б серйозною похибкою стверджувати, що процес злиття людини з природою іде в Антонича лише в одному напрямі — вниз, від людини до несвідомої, але всемогутньої стихії. Бажання довести, що свідомість, обмежена соціальними та етичними законами, може пройти шлях самовідчуження, звільнivшись на рівні «рослинної» душі від тих законів, стати індиферентною соціально та етично, ніколи не затуманювало поезії Антонича. «Свідомість, — кажучи словами Стефаника, — держиться на вершку життя, бо вона вершок самого життя». Антонич хотів пізнати, з чого росте, на чому тримається, чим живиться «вершок життя». Його метафори були наче драбини, по яких він опускався, як йому здавалося, до тверді, з якої і вибилося дерево з вершком свідомості — людина. У філософських пошуках начала начал людського пост збивався і на ідеалістичну стезю, асоціюючи не раз могутню снагу природи з богом догматичних релігій. Як глибоко трагічна істота, що носила на собі найтяжче прокляття долі — печаль самотності, Антонич не міг не пробувати шукати виходу із розчарування в суспільних ідеалах у виясненні свого людського зв'язку з життєдайними силами природи, в жаданні злитися з іdealом природи, яким для нього як для сина Карпат був насамперед ліс. Це жадання сильно і образно унаявлюється, наприклад, у вірші «Пralіто».

Корінням вгрузнуть ноги в глину,
долоні листям обростуть,
А бджоли до очей прилинуть
і мед, мов з квітів, питимутъ.

Уже не кров — важка олія
в затвердлих ядрах пабряка.
Немов малина, спіє mrія,
солодка, пристрасна, п'янка.

Тут і скрізь в Антонича думка про незнущенність матерії збагачується генієм пізнання людини. Антонича не бентежить екзистенціалістська свобода, його хвилює універсальність людини, що виявляється найповніше в різномірній єдності людини з природою і в залежності людини від своїх природних можливостей.

Сума вражень життя, що лежить в основі будь-якої творчості, походить з Антоничем так, що ми в ідеалі його природи пізнаєм його психічний феномен. Ми пізнаєм величеську здатність людської душі входити в тайни природи, відчувати інтелектуальну упокореність перед її величністю і разом з тим світло і височизну розуму перед її ницюю байдужістю і темрявою. Антонич увесь час ніби шукає в собі поєднання цих протилежних рис інтелекту.

Поганські міфи, фольклор усіх народів, поетична література всіх часів дадуть нам безліч прикладів закону метаморфози людини в дерево чи в звіра або павпаки. Цей закон полягає в тому, що людині, якщо вона «поставала» в дерева або звіра, залишався характер дерева або звіра. І навпаки: рослина або звір «виникали» з певного характеру людського і залишали собі риси цього характеру. Так асоціативно скристалізувалася в єдине не одна пара понять отакого, наприклад, типу: цар і лев, воїн і дуб, дівчина і калина, парубок і сокіл і т. п. Але Антонич розглядає ширше взаємини людини з природою за допомогою тих же поетичних міфів перетворень. Він дає прекрасні візірці і звичайних фольклорних метаморфоз. Але його цікавить пара понять філософських: свідомість і бог, дочасність і бессмерття. Він шукає в залишках слов'янської міфології на Лемківщині поетичного розв'язання своєї проблеми. Він поступово доходить до розуміння, що релігійні уявлення виростали з землі, а не з неба. Людина прагнула осмислити сили, що вічно грали колоссями з живи, світили інстинктом розмноження з очей тварини. Енергія тих сил така велика, що вона заполонювала фантазію первісної людини як енергія абсолютних

можливостей. Бог в Антонича перетворюється з догматичної фікції в напруження сил життя, з надприродної сили в сили природи. Так поет єднає свою свідомість із вічними і нечисленними розмножувальними і перетворювальними векторами сил природи, так розгадує він своє натхнення як гін кореня, що може бути й променем мозку. В «Зеленій евангелії» Антонич робить знову рішучі висновки:

Лисиці, леви, ластівки і люди,
зеленої зорі черва і листя
матерії законам піддані незмінним,
як небо понад нами синє і сріблисті!
Я розумію вас, звірята і рослини,
я чую, як шумлять комети і зростають трави.
Антонич теж звіря сумне і кучеряве.

«До істот з зеленої зорі»

Все чує над собою владу минуності. Все мусить занепадати, гнити, нищитися, ставати лоном для визрівання нового. Смуток Антонича не доходить до зневіри від того, що він збегнув «Закони «біосу», одинакові для всіх». На стику життя і смерті пост бачить любов людську, звичайну любов, яку він розуміє як життєтворчу силу, зрівноважуючу тягом народження і виростання тяги завмірання і нидіння. Так Антонич прийшов до другого величного поетично-філософського відкриття — до паралелізму в показі любовних пестощів і найвищих виявів могутності природи. Тільки геніальний поет побачить масштабність неба і могутність сонця у малюнку людського кохаючого серця.

Дівчата із олієнь пахнуть млюсно льоном,
коли, мов квіт, коханцям розкривають тіло
і сонце вибухає божевільним дзвоном,
в гучні тарелі хмар вдаряє оп'яніло.

«Екстатичний восьмистроф»

Антонич каже, що мистецтво створюють «шал і розум». Ніхто не доведе, що розум старший у цьому, як ніхто не докаже супротивного. Але, що вірне в тлумаченні мистецтва взагалі, буває невірне в характеристиці того чи іншого митця. Чим оригінальніший він, тим більше

гризимуть його збиті на загальнотеоретичному копілі чоботи солдатського зоднаковіння. Антонич сам признавався, що кращі свої речі він не писав, а записував як запам'ятані майже слово в слово сни. Нам здається, що розум свій Антонич затруднював більше справами підготовки словесного матеріалу для процесу творчості, ніж самим перебігом компонування твору. Його підсвідомість не раз лишала сліди своєї роботи на його віршах.

Дялкі з них за композицією, за алогічним зовні, але внутрішньо природним ходом мислі, за кольористикою і звуковою гамою подібні до сновидінь. Фантастичність образів сновидива може вияснити деяло причину випаровування Антоничевого слова у хвилину душевного приторку до нього. Словесна тканина розв'юється, стає серпанком, що пом'якшує гостру фактуру предметів його поезії. Запотоване сновидіння — тільки так можна охрестити «Концерт» — один з найсильніших віршів Антонича. Тут співає колір світу, фарби переходят у звук, потім звук у світло, в сяйво днини, що приходить після ночі, ніби народжена з голосів ночі. Майстерність Антонича в передачі зорових вражень звуковими досягає тут найвищого рівня. Здається, наша поезія має тільки одну книжку, яка тут іде в порівняння з «Зеленою евангелією», — це «Сонячні кларнети» Павла Тичини.

Більшість віршів Антонича — малесенькі дванадцяти- або восьмирядкові твори. Саме як геніальний умілець поетичної мініатюри в українській поезії Антонич заслуговує на увагу науки і — це ще більш пожаданно — на увагу нинішньої літературної практики.

Мав дяк в селі найкращу доню,
дівчину явір покохав.
Почула плід у свому лоні
по ночі, п'яний від гріха.
Дізnavшись, дяк умер з неслави,
мов ніч похмурий був і гнівний.
Кущем, як мати, кучерявим
росте син явора й дяківни.

Оде і вся «Яворова повість» поета, яка має більше драматизму, філософії і чару, як деялкі наші повісті та романі, що свою роздуту

порожнечу набивають лексичними реп'яхами, повисмікуваними з вовни дідівських кожухів, та взорами потовчених музейних писанок народницької літератури.

Як у такій дрібці слів помістилося стільки гріхової принади життя, стільки родинної трагедії і стільки поетичної неостаточності в проголошуванні найвищих правд життя.

Писати коротко — значить писати про щось важливс. Лаконізм не є зовнішньою прикметою образної мислі. Він — її досконалій вияв, її аристократизм, її внутрішня потреба.

Вся жилавість «Яворової повісті» як однієї судільної метафори у двох її словах. Перше слово — «явір», друге — «кущ». Хай ніхто не переконує себе в тому, що явір — це парубок, а кущ — дитина його, бо велика правда не в очевидному. Відсутність епітета біля слова «явір» (епітета, що міг тільки спримітивізувати вірш) робить очевидне сумнівним і веде нас не до опису гріха дівчини з «явром», а до пізнання суті гріха як живородної душі вічності. Адже сам дяк узятий тут для прозорого натяку на протилежну позицію у «вчені» про гріх, яку відстоює облудна мораль ортодоксальних церковників.

У виробленні поетичної неловторності Антонича брало участь одне дуже раннє замілування його душі. Ще в гімназії він захоплювався малюванням. Живописцем не став, але практичні і теоретичні надбання в малярстві ненастанино впливали на його поезії. Те, що дехто величає в його творчості імажинізмом, є результатом квартирування маляра в майстерні поета. Антонич нерідко буде строфі і цілі вірші без допомоги діеслова або з дуже незначною поміччю цієї частини мови. Діеслово має нахил до оповіді, іменник у сполученні з будь якою частиною мови, крім діеслова, прагне живописати. Небезпек статичності Антонич ліквідує іменниками дії.

Завія зелені, пожежа зелені,
і квіття курява, і солов'їні склипи.
Столи весільні — ох — столи не встелені,
і бджіл тьма-темрява, і молитовні липи.

«Країна благовіщення»

Прикладів такого роду можна знайти в Антонича дуже багато. Вплив малярства на розвиток Антоничевого таланту постійно дужчав. Антонич написав навіть статтю «Національне мистецтво», окремі думки якої сміливістю проникнення в суть «творчого ремесла» викликають справжній подив. «Метою мистецтва не є краса, — твердив Антонич, — метою мистецтва є викликувати в нашій психіці такі переживання, яких не дає нам реальна дійсність». Антонич висуває цілком правильну думку про те, що реальна дійсність не в змозі вдоволити вроджену потребу деяких людей (ми сказали б — майже всіх людей) переживати вплив мистецтва і в духовному зворушенні від мистецтва находити, судити, виховувати, розуміти себе. Визнаючи за мистецтвом дидактичну місію, Антонич з точністю науковця-психолога говорить про дію мистецтва на свідомість людини. Він пише: «Мистецтво... діє в окремий спосіб на нашу психіку й таким робом збагачує її, поширює її обсяг та досвід, підносить кількісно та якісно її засоби, розвиває чутливість вражень, прецизіність уявлень, напругу почувань та силу явищ волі». Поет сказав своє велими розумне і поважне слово у тій вічній суперечці, яку ведуть філософи на тему: що вище, реальна чи мистецька дійсність. Тут не місце входити в аналіз Антоничевої статті, але бодай мимоходом треба визнати за нею, незважаючи на туманність деяких її формулувань, окреме місце в історії розвитку естетики на Україні.

З малярства до Антоничевої поезії прийшли елементи сюрреалізму, які виразно помітні в «Книзі Лева» (друга глава) і особливо в «Ротаціях».

Живуть під містом, наче у казках, кити, дельфіни і тритони
в густій і чорній, мов смола, воді, в страшних пивницях сто,
примарні папороті, грифи і затоплені комети й давони.

— О пущо з каменю, коли тебе змете новий потоп?

«Сути останнього дня»

Але антоничівський філософській засаді, де серйозне місце займає оп'яніння красою дочасності, не відповідали похмурність і потворність сюрреалістичного міста, яке він поклав собі змалювати. Все повинно

було бути приземлене міськими деталями життя, без яких поезія Антонича не могла обйтися. Ці деталі були витвором рук людських, і вони неждано для поета набрали соціального звучання. Сюрреалістичні «тритони» в суміжжі з конкретним урбанізмом та гіркою правдою міста, добре знато поетові, стають символами, зрозумілими поетичними узагальненнями.

Оркестра полісменів дме меланхолійно в труби и валторни,
коли міщанський бог рахує зорі, душі і монети.

«Сурми останнього дня»

«Міщанський бог», що виступає на фоні музики полісменів, — образ новий не лише для нашої поезії, але й для світової літератури нашого століття, охопленої ненавистю до міщанства. Він глибоко правдивий. Асоціативні зв'язки між музичними інструментами жандармів і банками, де в один сейф зачиняють «зорі, душі і комети», дадуть нашій уяві можливість заглянути в тайники механізму капіталістичного суспільства. Там єднаються монети і багнети в ім'я спільної мети владарювання над світом. В «Ротаціях» Антонич накреслює загальнолюдський образ розпачу, причиною якого є капіталістичне місто.

Церкви, цукерні, біржі — духові і тілу.
Для зір і для монет. Ждучи рідких окрушин
крихкого щастя, прочуваем інші цілі.
Мов зонд у рану, розпач грузне в наші душі.

«Ротації»

«Церкви, цукерні, біржі» — це ті засідки, які понаст... міщанський бог, щоб ловити зорі і монети, дух і тіло. До речі, Антонич ув останній своїй книжці послуговується улюбленим релігійним лексичним фондом як відкритий атеїст. В містичній масці було душно йому. В ній він написав лише кілька віршів з «Книги Лева» і, знявши її над «Піснею про незнищенність матерії», він в «Зеленій євангелії» та в «Ротаціях» мав широкий і спокійний віддих філософа-матеріаліста.

Згадаймо вірш про «блакитну смерть» двох самогубців. Десь на задвірках великого міста, у кімнаті над вузькими і мокрими сходами, за смутком темних брам і «цвілі млюсним подихом» гине закохана пара. Поет не обіцяє людям навіть такого безсмертя, яке матимуть «крилаті душі авт». Людські душі згоряють, «ісмов останні краплі спирту».

Не диво, отже, що церкви нарівні з біржами та цукернями давлять тих людей, від імені яких поет говорить: «мов зонд у рану, розпач грузне в наші душі». Це ж не всі люди Антоничевого міста, а лише ті, які тривожили його нужденістю і звироднінням душ у своєму бідацтві. Це ті, що товпляться навколо циркових провидців і купують «за двадцять сотиків» право витягнути своє щастя з папужиного дзьоба. Це ті, що, розлучені силоміць з весною «у клітці сірих коридорів» військових казарм, почули бубон сонця і вже задумалися над тим, що «життя кипучого нікому не зв'язати». Це «шевці», «касапорді», «лупії», «сажотруси», «горлорізи», що сідають за один столик з «кривою ядухою», панею смутку, десь у таверні мрячного закавулка, щоб висповідатися горілці, заплакати забутими слезами і заспівати забуту пісню. Це ті «панни», до яких приїжджають «мужчини в сірих пальтах» і платять їм зорями за «п'ять хвилин кохання».

Жахаюча панорама города з автомобільними кладовищами, стопо-верховими кам'яницями, «кублами химер, верзінь наруги» в людських серцях з точки зору часу і місця поетового життя була гіперболою. Для ока, що оглядало, скажімо, нинішній Нью-Йорк, гіперболічність картини Антоничевого міста цілком непомітна.

В українській поезії, біdnій на урбаністичні мотиви, «Ротації» Антонича залишаються досі майже неперевершеними зразками міських краєвидів та описів сопушливої атмосфери городських місць розваги, розпусти, зледаціння.

В «Ротаціях» Антонич явив нам чіткіше, ніж будь-де, свою соціальну позицію. Все, чим можна міряти людський дух, може стати мистецтвом. А на міські печалі і турботи не знайдеш міри поза межами соціального. Даремно поет завершував «Ротації» знайомим уже для нас окликом передсмертної невпевненості.

Хто ж потребує слів твоїх?..
Чи той, що чорні трюми валить,
чи той, що тюрми береже?

Ті, що сьогодні в усьому світі розвалюють чорні тюрми, потребують слів Антонича з його «Ротацій». Ми — люди нових міст — потребуємо для любові своїх міст його останньої книжки. А втім, це ми можемо сказати про всю творчість цього поета, в жилах якого разом з рослинними соками, кров'ю кохання і глибинними водами океану бився розплавлений камінь трущоб.

5

Як же це сталося, що поет, який міг би немало додати до світового розголосу будь-якої справді великої літератури, зникає на тридцять років після своєї смерті в житті рідного письменства, ніби ніколи не існував? Українська забудькуватість чи награний склероз історії? Байдужість до стишеного, філософського слова, вихована гуркотнявою моторів та криком мегафонів нашого віку, чи естетична неграмотність архізаполітикованої критики? Патріотизм, що плаче на похороні поета, а потім вириває з його книжок дружні дедекації з титульними сторінками, чи лінивство, що покладається завжди на завтрашній день?

Вихор подій, що видуває з життя разом з половою багато зерен, чи невибачно рання смерть Антонича, що майже співлала з опізнілою смертю буржуазного ладу в Галичині і довела до того, що поет був похований двічі: вперше — під землею, вдруге — під румовицями літературних організацій, традицій, уявлень, до яких механічно він був пристебнутий за життя. Все це збігалося, перепліталося, зав'язувалося на його імені, тримаючи в мороці національної нетяги його складну і велику творчість.

Тепер, коли вдруге з'являється Антонич як поет, тяжко позбутися думки, що він і як людина міг жити в наші дні. «Дітвак з сонцем у кишні» був у віковому порівнянні, скажімо, з Михайлом Рудницьким

просто дітваком. Якщо всезнаючий професор і говорив у своїх листах Антоничеві «Ви», то робив це з вихованості і поваги до таланту. Це туже неприємне видовище, коли в одній людині сходяться геніальна молодість і бездарна старість, але найзловісніше ворожбитеування навколо того, що було б, якби Антонич жив, не може оправдати злочинної жорстокості його молодої смерті.

Антонич був молодший на два роки від Ірини Вільде. «Я страшенно закохана у Ваших поезіях,— писала вона до нього з Коломиї,— та багато вмію «Вас» напам'ять. А вже ваші метафори — ні, ім нема пари в нашій літературі». Листовна інтимність перехлюпується у публічну мову письменниці про Антонича: «Справді, в цього поета сто пар вух, сто пар очей, що бачать і чують те, на що нам треба щойно пальцем ткнути».

Захоплення Ірини Вільде Антоничевою поезією, за яким стойть багато спільногого в житті і кругогляді цих літераторів на початку їх творчості, прочитане в ясності нинішньої долі авторки «Сестер Річинських», переймає нас жалем того дня, що відпроваджував поета на Янівський цвинтар.

Коломия і Варшава — дві крайні точки, яких досягнув за життя своїм словом Антонич. Ми ж знаємо, що на чистоту ритму і силу звуку поетового серця неодмінно впливає ритм і звук сердець тих людей, що його почули. У дрібнобуржуазному провінційному літературному середовищі Львова Антонич вельми часто натрапляв на відгомін політичного підхлібництва, нестримного похвальства, лицемірного добродійства. А з Києва чи з Харкова годі було дочекатися луни свого серця — там для Антонича було безгоміння.

Антонич ніколи не виступав проти Радянської України чи проти комуністичних ідей взагалі. Всю свою громадську лірику він обдумав і принципово утримував у тоні абстрактному, ніби завше хотів бути політично нейтральним. Зрозуміла річ, що в його умовах політичний нейтралітет мав сенс політики проти узвичаеної, однозначної, антикомуністичної тенденції.

Вульгаризаторський підхід до вивчення літератури, що по-бюрократичному застосовує у вирішенні всіх мистецьких проблем страшну

формулу «хто не з нами — той проти нас», перешкодив нашій літературній критиці доглядіти Антонича і, можливо, допомогти йому збегнути історичну перспективність радянського мистецтва. Тиск націоналістичного і клерикального оточення не було кому зменшувати. До того ж Антонич був розслаблений розпукою з приводу трагічної загибелі в Радянській Україні його знайомих, молодих прогресивних львівських письменників Василя Бобинського і братів Крушельницьких. Він не витримав, зламався, і так появилося «Слово про Альказар» — єдиний твір Антонича, де його симпатії опинилися на стороні реакції. Політична визначеність займає в цьому вірші всього один рядок, решта — це жахотіння братовбивчої різанини, натуралістичні сцени війни, любування іспанськими пейзажами. Але цей рядок є. Він, як гусениця, на очах об'їв зелень цього вірша, і перед нами сухе дерево, що в саду Антоничевої поезії ніколи не зародить. Винятковість «Слова про Альказар» у творчості Антонича можна відчути, прочитавши його «Слово про чорний полк», писане в той же час, але з протилежним політичним настроем. Антонич співає славу «потрощеним когортам» абіссінської землі, що мужньо захищалися від італо-фашистських інтервентів. Погорду має поет наш для тих, що злякалися напасника і зігнули перед ним «тростини спин». Ми намагалися збегнути ідейні обставини і душевну погоду поета тих днів, коли створено було ці два суперечливі «Слова». Але якщо й були якісь інші, нам не відомі, причини творчого схиду Антонича, то вони не в силі змінити того факту, що схінувся поет лише раз.

Найскрутніший момент у житті творця — це його перша зустріч з визнанням і славою. Можливо, коли ми побачимо Антонича в такій ситуації, зрозуміємо, чому він тільки один раз так жахливо спіткнувся і впав у нечистоти, в яких бабралися його літературні колеги і претенденти в духовні наставники.

31 січня 1935 року Антонич одержує літературну нагороду львівського «Товариства письменників і журналістів» за свою другу книжку. Церемонія вруччення премії передбачала промови-привітання і, розуміється, виступ лауреата. Лідери «товариства», політично заангажовані літератори, без сумніву, хотіли заманити молодого поета до своїх

кошар. Взаємне пожирання в середовищі тієї, як говорив Іван Франко, «патріотичної зграї» було в розпалі.

Привіти і поздоровлення знаменитому лемкові скидалися на агітацію вступити в ту чи іншу літературну компанію, де займалися не творчістю, а конструюванням віршованих доведень вірності своїй «знедоленій Україні». Як же були неприємно здивовані літературні політики, коли почули з уст нагородженого: «Хочу і маю відвагу йти самітно й бути собою. Я не мандолініст ніякого гурта. Не вистукую верблів на барабані дерев'яного пафосу. Знаю добре, що криця й бунтарство, котурни й сурми наших поетів це здебільша векслі без покриття».

З цих «аполітичних» слів вистромилося лезо погорди до патріотичної тріскотні примітивних римувальників. Ці слова Антонича не були акторськими жестами літературного молодятка, що прағне будь-якою ціною здобути звання оригінала. Не були вони так само тими випадковими словами, що приходять під час ораторської імпровізації, але не мають нічого спільногого з творчою практикою письменника. Навпаки, заява Антонича витікала з його поетичних надр, з праці його таланту, який зневажав літературну банальщину і кон'юнктуру.

Розшифрувати цю заяву поета можна лише тоді, коли вникнути у філософський і поетичний характер «Трьох перстенів», пам'ятночі про філософський і поетично сірий фон, на якому книжка ця появилася.

Саме в такому напрямі ішли думки І. В. Дубицького, що в рецензії на «Три перстені» не зумисне, але як же точно виказує причини байдужого ставлення Антонича до літературно-політичної боротьби навколо його імені: «Книжка Антонича може не одного примирити з українською поезією. Маю на думці читачів, яким починають вже набридати бундючні декларації деяких наших молодих поетів, що гучною націоналістичною фразеологією намагаються тільки прикрити свою духовну порожнечу та недостаток поетичного таланту».

Отже, в підтексті Антоничевої декларації про ідейну неприналежність до будь-якого письменницького угрупування був скований осуд

націоналістичної слямазарності в поезії. Маючи від народження філософський склад розуму, кохаючись у модерній російській та американській поезії, будучи людиною широко освіченою (поет володів англійською і всіма слов'янськими мовами), прагнучи збагнути тенденції і завдання сучасного йому мистецтва у європейському масштабі, Антонич стояв набагато вище від своїх добродіїв з «Товариства письменників і журналістів». Тим більше він не міг мати нічого спільног з мракобісами і зачумленими фашизмом принципалами «Українського католицького союзу», що, між іншим, намагалися захопити меценатство над поетом у свої руки. Антонич не міг приєднатися до обмеженців та екстремістів, що виховували в людях тільки одне почуття — ненависть. Це не було йому забуто, не було пробачено. Богдан Романенчук доглянув «поважний мінус» поета в тому, що він «до ніякої ідеологічної групи себе не зачислював, тим-то й не виявив виразно свого ідеологічного обличчя».

Богдан Романенчук і не підозрював, що ідеологічне обличчя Антонича треба шукати у філософській ліриці поета, яка пройнята матеріалістичним світовідчуванням. Поверхового критика хвилює лише те, що «до націоналістичної групи Антонич таки не рішився пристати», що поет змарнував, «свідомо не використав (підкреслення моє — Д. П.) деякі здорові завданки стати правдивим націоналістичним поетом». Це правда, Антонич свідомо відмежувався від націоналістичного одуру в літературі.

Але вернімося знов до його слова при одержанні нагороди. Навівши відомий вірш Брюсова «Юному поету», де сформульовано три головні заповіти декадентства — не перейматися сьогоденням, любити себе і бити поклони «безраздумно, бесцельно» перед мистецтвом — Антонич говорив:

«В цих «трьох заповідях» вміщується вся програма тодішніх митців: творити для майбутнього, для вічного, *sub specie aeternitatis*, крайній індивідуалізм і служба мистецтву для нього самого. Сьогодні стоять у всіх трьох точках на протилежному становищі: творити для сучасності, для актуального, підпорядкувати індивідуальність творця якісь ідей, доктрини, програми, якісь групі, якісь

практичній цілі, підпорядкувати мистецтво тим самим чинникам... Не хочу боронити «заповідей» Брюсова, але вважаю, що тільки синтез їх з іншими суперечностями зможе витворити справжнього сучасного письменника. Погодити службу сучасному з тривкішими, вищими мистецькими вартощами, зберегти в цій службі свою індивідуальність і незалежність, влити в жили мистецтва бурхливу кров наших днів, але так, щоб не перестало воно бути справжнім мистецтвом».

Антоничеві не вдалося синтезувати у своїй творчості заповіти Брюсова з вимогами «якоїсь ідеї, доктрини, програми» своїх днів або, інакше кажучи, сполучити під полярні тенденції в мистецтві старого світу, тенденції, що навзакін виключаються. За винятком «Слова про Альказар» та двох-трьох містичних віршів із «Книги Лева», у його поезії все прогресивно-тенденційне, все людяне, все осяяне із нутровиць філософією життєствердження.

Його велична пісня во хвалу людини й життя народилася в надміру світла, теплоти і широті його душі, як народжується в переповнення гірського озера веселчастий водоспад. «Слово про Альказар» мало свою тенденцію. Вона була вигідна тим, що виглядали з гітлерівської Німеччини «нового порядку» для Європи. Вона замулювала озеро поетової душі і селила попід коряги і топляки змію людиноненависництва.

Антонич боявся цієї тенденції. Він утікав од неї, коли маніфестував свою літературну позапартійність. Це ж була найбільш загрозлива, йому видима, підставлена і відчинена на нього клітка, потрапивши в яку поет став би базарним ведмедем, що одними й тими ж номерами повинен бавити безжурні натовпи.

Але ідея батьківщини, вистраждана українською літературою минулого, мучила його. Вона була дорога йому не тільки як поетові, що мав якесь ніби родинне право на духовний спадок Шевченка і Франка, але як людині, що по її національному почутті гатили молотом, намагаючись зігнути його, а воно, як цвях, тільки глибше входило в душу. І все-таки він здобувся на те, щоб ударити карту ідеї батьківщини, яку в пофальшованому вигляді кинули націоналістичні ідеологи як останній свій козир. І зробив він це словами Пруста, виголосеними

у своїй промові: «Митець служить батьківщині, але коли довершує свої відкриття, не думає про батьківщину, але тільки про правду, перед якою стоять».

І тут був підтекст, що звучав зухвало і точно: не думайте, мої ловці, що нахилюся перед вами, щоб вам легше було накинути на мене ласо, якщо ви будете божитися, що воно спрядене та йскусане з українських конопель.

Здається, що складну творчу ситуацію Антонича не всі розуміли у прогресивних колах львівської інтелігенції.

Його нехіть до запрягання своєї поезії в політичні шори не сприймалася як жадоба свободи для своєї творчості в умовах псевдопатріотичного і релігійного диктату. За його «аполітичністю» не бачили політики (в поета вона може бути і не продуманою засталегідь), що вела його творчість на з'єднання з громадськими позиціями української класичної поезії.

У статті О. Гаврилюка «Пани і паничі над Кобзарем» прізвище Антонича сусідує з іменами поетів, безідейність яких була буржуазною ідейністю. «Отже, треба так виконувати політичну роботу за рецептом буржуазних літературних жерців: сліпити маси, щоб не рвались «до сонця освіти й правди». Це й виконують ваші «першорядні» Антоничі, Ольжичі, Наталі Холодні та інші навіть тоді, коли «аполітично» не вихваляють грабіжницького японського, німецького, англійського та інших імперіалізмів, як мерзаний Д. Донцов, звеличник фашистського варварства Муссоліні і Гітлера».

Неможливо визнати це твердження О. Гаврилюка за остаточний вирок української літератури нашого часу над поезією Антонича. Вони були викликані природним обуренням на Антонича за те нещасне «Слово про Альказар». Але справедливий гнів за свою тимчасовість і нерідко за несправедливість узагальнення не має і не може мати повноважень верховного судді історії. Те, що ми не віддали Антонича донцовим, не буде перечити світлій пам'яті Олександра Гаврилюка.

Кожен, хто прочитав серйозно і вдумливо Антонича, зрозуміє, що людські ідеали цих поетів, такі не схожі в життєвій поведінці, подібні

у прагненні щастя, в любові до своєї вітчизни, у хвилюванні перед красою.

Дещо інакше до Антонича ставився Степан Тудор.

Рецензуючи поему Святослава Гординського «Сновидів», він зазначав:

«...існує уривок «Сновидова», в якому обидві площини (йдеться про реальну та уявну площини твору — Д. П.) сплітаються композиційно в одну: коли перед обличчям безконечності вечірнього неба, що мерехтить зорями, хвilia настрою підноситься так високо, що шляхетне поетичне ремесло не встигає за нею, що на гру не вистачає подиху, що грає тільки струна душі, напнута між зорями, як вогниста дорога метеора. Власне, в тій частині поеми трьома октавами буде поет живий пам'ятник іншому майстрові поетичного ремесла, найбільшому з покоління західноукраїнських молодих поетів, передчасно згаслому Богданові Антоничеві; трьома третячими теплом, найбільш зворушливими в цілому «Сновидові», справді зворушливими, по-людськи і артистично, строфами про поета, що носив монети зір, як хлоп'я гудзики в кишенях, і купував за них ночами хвилини солодкого натхнення; про поета, що в білих рукавичках, з квітами на чорному костюмі відійшов, не закінчивши своїх поэм, іншим заславив цям залишивши світ — і кучері, і цвіт папороті; що надів перстень смерті і відійшов, щоб довести незнущенність матерії... Якби жив Антонич, він заплатив би за них монетами зір, яких мав завше повні кишені. І це було б справедливо...»

Тудор і Гординський належали до антагоністичних, ідейно ворогуючих мистецьких таборів. Похвалині рядки письменника-комуніста на адресу письменника ліберального типу могли бути продиктовані змістом поеми цього останнього. А в поемі Гординського Тудор вичитав пошану до того ж Антонича, якого не міг не поважати сам. Що й казати, Антонич належить до національних величин з інтернаціональними, загальнолюдськими художніми потенціалами. Мудріші з буржуазних ідеологів робили і робитимуть (тепер на еміграції) з Антонича свого поета, як робилося і робиться це з Шевченком чи з Лесею Українкою.

Ми натомість не збираємося «комунізувати» Антонича. Навпаки, ми ясно бачимо, що він міг би був злєстіти значно вище, якби не болото містички з камінчиками національної заскорузlostі, що, прилипнувши до його підошов, тягнуло поета вниз.

Ні кинуті в полемічній гарячковості слова Олександра Гаврилюка про Антонича, ні зринаючі в поетичній уяві Степана Тудора патетичні похвалиби Антоничеві не повинні ущербити всієї правди про нього.

А правда ця передовсім у тому, що Антонич, як надзвичайно рідкісний, огромний поетичний дар, не міг не прийти при всій обмеженості і провінційності духовних обставин свого життя до творчості гуманістичної, яка повинна увійти в літературне насліддя українського народу.

І прийдуть із єлеєм, прийдуть з терезами
краси помильні судді і відважать смуток,
діапазон, п'яніння, думку, слова гаму,
а ти, як завжди, будеш сам, щоб все забути.

Так уявляв собі Антонич свою посмертну славу, побіч якої він, як і в житті, мав бути самотнім.

Поет не хотів єлейної вічності, якою тхнуло від літературознавців у реверендах.

Ні мирри, ні кадила, ні ваги, що важать смуток, наче гріхи в чистилищі, ми не берем, ідучи до Антонича. Ми берем його книжки і відкриваємо їх достоту, як вікна у п'яниливе повітря Лемківщини, у зорі, що «лопочуть на тополях», у сонце, яке «воли рогами колють», у світ, що живе і розвивається за законами дивовижно точних і завжди нових Антоничевих метафор. Якщо Антонич не міг доглядіти очима майбутнього, то вітер століть він чув і не помилився в його охарактеризуванні.

І вітер віє від століть,
крилатий, вільний і неспинний,
і вчить свободи, туги вчить
за чимсь незнаним і нестримним.

«Вітер століть»

З вітром століть приходимо до поета і беремо його у вітер століть. Пройде небагато часу, і в мисль про українську поезію увійде ім'я «закоханого в житті поганина». Краща і більша частина його творчості буде засвоєна його батьківщиною, тією «вічною землею, куди ведуть усі стежки і всі дороги».

У храмі його творчості стоятимуть, напевно, і наші правнуки, здійснені і освітлені золотою смальтою його краєвидів, і, не помітивши по кутах незугарних мальовил, будуть вони разом з поетом співати хвалу сонцеві, життю, людині.

Дмитро Павличко

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ

1931

ПІСНЯ ПРО ВІЧНУ МОЛОДІСТЬ

Запрягти до саней чотири чалі коні
і в чвал, і в чвал!

Заіржутъ баскі бігуни на реміннім припоні,
аж луна відіб'ється
від скал, від скал.

Тріснути батогом на вітер буйний
і вдаль, і вдаль!

Наші очі далеччю гартуймо,
а серце куймо
на сталь, на сталь.

Ударять у срібну рунь золоті копита,
мов грім, мов грім.

Повними грудима будемо вітер пити,
під дахом синього неба
наш дім, наш дім.

Снігів завмерлу тишу вигуком розпороти:
нема турбот!

І сонцю ми поженемо навпроти,
бадьорі, радісні,
в галоп, в галоп.

Запрягти до саней чотири чалі коні
і в чвал, і в чвал!

Навпростець пересідемо всі перепони,
здобудемо
життя фінал.

Розпускають коні сиві гриви,
пара з уст, мов дим.
З рвучим вітром буйногривим!
Бути вічно юним,
вічно молодим!

1 • ПРЕЛЮДІЯ

Такі бувають часом дивні хвилі,
що, сам не знаєш звідкіля, чому,
приходять в ніч, від померків німу,
чи в день, як сонце стане в повній силі.

Далеко бачиш — в незчисленні милі,
віддаихаєш, дереш на шмаття тьму
і чуєш давню радість, ту саму,
яку в щоденщині згубив ти пилі.

Горбами та низами йдуть дороги,
схвильована морських поверхня грив —
це крізь життя змагання шлях пологий.

Хоча б чоло батіг невдач порив,
не жаль, бо ступенем до перемоги
стає нам кожний, хоч невдалий, зрив.

Так тихо. Місяць лиш з-за хмар погляне,
порине в чорних тіней знов тенета,
гряде грязька, густа імла з бескета,
повітря є гниле, липке, погане.

Нараз крайнебо від луни багряне,
вогнем угору вистрілить ракета
і задрижить, немов тремка трепета,
мільйоном іскор в неба синь розтане.

О! Серце мріє вирватись із лона
тяжкої дійсності, із буднів ґрунту
в безкрає небо, в соколів околи.

Тут розсипатися в червоні грони,
в криваві розірватись букви бунту,
на землю не вернути вже ніколи.

3. • СТАРЕ ВИНО

В холоднім сутінку сухого льоху
по стінах тиша кане зерном граду.
І п'яний, м'ятний запах винограду,
й ряди пляшок, що в сповитку із моху.

В цю кучугуру, мов у землю соху,
вбиває час плісні кошлату шпаду.
Пляшки набрякнуть у тісноті спаду
і тріскають, немов струки гороху.

Вино в пісок усякне, червінь рож
увійде в зелень мохового прута.
І ми, буває, нашої також

бажаєм дійсності розбити стіни,
дарма, що, може, кинувши їх пута,
ми б розіллялись на незнані ріні.

Блакитну плахту неба передер
нараз, мов тишу грім, червоний серп;
мов з ран, булькоче кров огню зі щерб.
В повітрі пах припалений чабер.

Даремно воду ллють з криниць й озер.
Вогонь над голови пузаті верб
підносить косу полум'я, свій герб,
як віяло з рудо-червоних пер.

Стрункою шиєю верх стін і брам
хитає в сторону праву та ліву
з жагою дикою; його жарким устам
кривавим віддиху безмежжя треба.
Та іскрами жбурляє в хмари з гніву,
що сам не може підпалити неба.

В морях з шафіру плюхкають краплини,
хлюпочутъ срібні краплі в сріблі рік,
і гребінь вітру чеше їх відвік,
і сонце п'ють, мов овочі калини.

В цілунках тих ростуть дрібні цятини
у білопері хмари, літа лік;
підносять вгору свій вовнистий бік,
геть утікають від землі долини.

Та вітер вдарить в іх легкі вітрила,
та млу зморозить білогриву в воду,
на землю іх ваги вертає сила.

Нам годі побороть свою природу,
бунт вічно палить, вічно ломим крила
і знов спадаєм на землі колоду.

Орел, король просторів, вдалъ летів,
над полову мідь піль, синъ моря лав,
над опар хмар шлях крил його дрижав.
Враз чути літака на небі спів.

На ворога вид — в серці лютъ і гнів;
шалені перегони з ним почав,
ставав чорнішим ліс і меншим став,
аж сил нема, до літака присів.

І ми пливем крізь місяці та дні,
самітні в хвилях моря кораблі,
у промахів і сумнівів борні.

І над низи зриваємось злі,
не знаючи, що можна від землі
втекти лиш іноді — та тут на ній.

7 • ОЖЕРЕДИ

І шепотом по полі рознеслося:
на обрій, мов на терези ваги,
хтось в огрядні, пузаті клав стоги
набрякле борошном, товсте колосся.

І зашуміли враз: «Ще зірвемося».
Так загуділи колоски тугі,
бо вітер за чуби гнуздав луги
і торгав горді скирти за волосся.

Бо ж краще їм, як нидіти в млині,
як гинути від жорен тяготи,
щоб вихор їх розмів по далині,

щоби метіль розвіяла осіння.
О, хто не знає ще бажань втекти
з-під млинового сірих днів каміння.

Летіли понад морем раз лелеки
до вирію, до південних країв.
Гайв, де кипариси,чувся спів,
і усміхались землі їм далекі.

Та задрижали вмить від небезпеки,
бо крила їх охляли. Жах глядів.
Та ліс удалі виріс парусів;
всі з щастя криком на вітрил смереки.

Завчасна радість, заміри невдалі,
бо судна в сторону противну мчали,
до півночі грізні дрімали скали.

Так зриви доля нам на інший шлях
зверта не раз; з розпукою в очах,
що хід їх, бачимо, в чужих руках.

В малій кімнаті стіни, наче руки,
тримають полохливу тишу в жмені:
Сіріють тіні просиво-зелені,
самітна свічка блимає зо скуки.

Шушукають якісь далекі звуки.
А гнотик, в восковім іздець стремені,
свої маріння топить дивні, безіменні,
мов стеарин, блідим вогнем ошуки.

І тухне, й знов палахкотить ясніше,
хоч все заснуло, хоч у сні все диші,
хоч палить власне тіло біло-срібне,

хоч нищить ніч його все нижче й нижче
й ним темряву, мов гудзиком, застібне.
До свічки наше серце є подібне.

Дзюрить, дзичить, дзюрчить, дзирчить вода,
мелодії грає на каміння флейті,
а в білих пін хвилястогривім рейді
риб щічки розцвітають з глибу дна.

Над плесо вискочила з них одна,
та, сонця колесом побита в леті,
упала вниз. Відтоді є в хвиль меті¹
самітна та німа, хоч молода.

Поете! Чорний шлях твій, чорна скиба,
не заспокоїть сірини багонце
чужа ржа біржі, гниль коржава гриба.

І мрій снуєш сріблясте волоконце,
і вверх глядиш, мов навіженна риба,
яка побачила хоч раз вже сонце.

¹ Від мето — гамір, шум.

11 • БАКЛАЖАНИ

З-за шиб проміння жмут, мов блиск омані,
осіннім усміхом з далеких лук
бренькливі мухи манить на рундук.
Мандрують хмарою дрібні прочани

й глядяТЬ очима, повними пошани,
як сиве павутиння в'є павук
й в вікні від дотиків охлялих рук
блідо-червоні спіЮТЬ баклажани.

На грядці їх застала осінь рання,
як ще були зелені, молоді;
тепер крізь скло читаЮТЬ хмар письмо.

Так наші мрії, заміри, бажання
перейдуть часто в дійсність аж тоді,
коли від себе їх відірвемо.

Є світ над нами високо такий:
без бур, без туч, без хуг, без граду,
що в літній день житам приносить зраду,
що в очі б'є квіток, неначе кий.

І не пече подудня жар палкий,
лиштиша має там безмежну владу,
ї не дасть шаліти хижому торнаду,
ї мовчанням шепотить німі казки.

Однак не можна жити там нікому,
бо лютий холод палить гірш від грому
ї найсильніші крила вміть поломить.

Безбарвна сивина колотить розум.
Так і життя без бур, борні, утоми
нас тишею здавило б і морозом.

«Де батьківщина, де твоя, скажи.
Якої син планети чи комети,
які твій лет міжсвітний має мети,
де перед мандрами давніш ти жив?»

Міжзірний волокито та бродяго,
в безкраю безвість пущений в крутіж,
сліпучий, ярий спижу, що гориш
на вежі світу полум'яним стягом.

Незбагнений в рахунку астрономів,
уроджений в височині німій,
навіщо в низині шукаєш дому,

на власнім гробі кам'яна статує?»
— Поете, не журись. Упадок мій
жар моого серця від зими врятує.

Солом'яні, руді, мутні краски
вже осінь пензлем сонця по городі
розкидує, й старій, гнилій колоді
подібні барвою стають листки.

На старість жовкнуть гарбузи тяжкі,
горох журливо хилиться, та й годі.
Босоніж буйний вітер біг по броді
ногами топче мокрими стручки.

І опустіє лан, що цвів у літі.
Зістанеш ти самітний та німий,
в блиск дивлячись, що вічно той самий.

Хай дощ, хай буря, хай зів'януть квіти,
осліпнеш, почорнієш, та глядіти
не перестанеш ти ні... ми.

Шумить життя журливе жовте жито,
подій хитає повні колоски.

Додолу вітер гне плоди важкі,
як спіє зерно людських мрій налите.

I провіває синє неба сито
пшеницю діл крізь зір дрібні зірки.
Змагання, мов повою колоски,
оплотом обплели землі корито.

Дорогу нам не стелять тільки рожі,
навпроти віє вітер сніговий,
на скелі пнемось гострі, непригожі.

Благословенний шляху грозовий!
Як намагатися й впадати можеш,
щасливий, друже, ти, бо ще живий.

1 • ПІСНЯ ЗМАГУНІВ

Сонце любимо та спорт,
наша пісня складена в мажорній гамі,
перегонів любимо бурхливий гамір,
просто й без хитання в порт
човен наш пливе.

Гімнастичний крок
гуркотить на гриці, наче тарабан;
це вистукуємо наш залізний ямб.
Прискає пісок.

Любимо: змагання труд.
шлях під гору, далеч, розмір, погляд просто,
усміх, промінь сонячний і вільний простір,
й хвиль рвучких сміливий скрут.
Нас утома не поборе.

Від
праці серце нам не хворе.
Сонця жар справляє, що тіла блищаТЬ, мов бронза.
О, який рекорд ще зможемо здобути, бозна:
може, перемінимо
світ.

Ратище в руках нам свище
й пестить ляском диск,
понад гуркотливе грище
кулі срібний блиск
й має м'яко м'яч.

Ми не знаємо невдач,
лиш:
розкіш небезпеки,
радість перемоги.
Нас не болять ноги,
як маршуємо,
сильні, мов дейнеки,
смілі, мов ушкали,
на найвищі скали.

Прибрані
в вічної весни зелений буз,
махом руки, маршем ноги
вітаємо сонця брус
ми — бадьорі, бронзові боги.

2 • БІГ 1000 МЕТРІВ

Віддих свище в легенів брилах,
наче буревій.

Пливу легенько на ніг крилах
в синій обрій мрій.

Я не вихаю руками, я не вихаю ногами;
закам'янілий тан.

Я тільки орю по морю персами, я тільки порю повітря тами,
наче залізний танк.

Я не підношу ніг, я не підношу рук;
закостенілий рух.

Я вистрілений зі стрільна рушниці стріл, я випнутий лук,
розвійний вітру дух.

Попід мною в противну сторону біла піску каскада
десь вдаль жне.

Дубовим тараном мені на груди пада та, наче градом,
в очі мене
зернами тне.

О біла смуга піску! Я тебе зімну,
не загородиш мет;
о райдуга піскова! Я тебе зігну,
ще ти спиниш свій лет!

Кудою гляну, кудою гляну —
тисяча очей в імлі,
поглядів банить п'ястук,
батоги вигуків тнутъ,
гарпуни люти, злі.

О, не треба оплесків, не треба, ні!
Дарма не складайте рук.
Вашого ентузіазму павук
греблею не буде мені.

Я ніколи не стану, я ніколи не стану;
як
биндочку мети прорву,
в синій обрій розтану.

З • СКОК ЖЕРДКОЮ

Набрав повітря в груди,
ак засвистали звуком флейт.
Підніс жердину вгору;
так птах підносить дзьоб,
як починає лет.

Немов стовпн у землю,
вбив ноги у сажневий крок.
Пробитий наскрізь вітер.
Ніг видно лиш галоп.
Угору стрелив скок.

Штовхнув себе, ѹ ворину
відкинула назад рука.
Залопотали в вітрі
і ноги ѹ руки враз,
мов крила вітряка.

Хоч тіло олив'яне,
здається, що легкий, мов лист.
Сумний, що не зістане,
мов парус понад криком
мас,
поводі впав униз.

4 • ДІВЧИНА З ДИСКОМ

Гляджу захоплений по оболоні
і слова вигукнути з уст не можу,
гляджу на тебе, горду, гарну, гожу,
і як стойш, застигла у розгоні,
струнка Діано з місяцем в долоні.

Рука пташиним вкрала легкість перцям,
твій рух гнучкий розбурхує до краю.
Не бачу вже нічого більш, лиш знаю:
юрбу схвилюєш ти шаленим герцем,
моїм, неначе диском, кинеш серцем.

Квадратова площа. Нитяний місток.
Білі молодці й дівчата білі
сновигають поміж стінами сіток
по піску, що мов підлога в віллі.

Мірні, рівні, певні, круглі рухи,
білі плями на міністім полі,
аж здається, що безжурні духи
грають жеребом своєї долі.

6 • ЗМАГАННЯ АТЛЕТІВ

Пухке лице судді, неначе в бонза,
та свиставки прони́зливий сигнал,
захоплення в очах довкола пал,
і плескіт рук, і мого тіла бронза.

Дають побіди келих у долоні,
беру його в мовчанці сам німій,
а на землі лежить противник мій,
повалений в подвійному нельзоні.

Я — грецький бог з античної статуї —
виходжу з жестом гордої поваги,
дарма, що оплесків гудуть ще струї.

Несу здобуту чарку в свій притин,
я хочу пити, я горю від спраги,
до уст бокал підношу — в нім полин.

БАЛАДА ПРО ТІНЬ КАПІТАНА

ПРОЛОГ

Вітер оре
синє море.
Корабель гуляє.

Чорна галка
кличе палко,
близько вже земля є.

ПІСНЯ 1

Як граєш у карти чи з чарки вино п'еш, о друже мій,
в гарячці з туманом тяжким замороки одруженій,

бач, щоб за хвилину цю не заплатив ти задорого,
коли тебе тінь твій покине й твоїм стане ворогом.

Послухай: в одному містечку на морському березі
уже похилився над пристанню літеплій березень.

Тут порт закосичений, наче квітками, фрегатами.
Дах неба над ним є сивастими хмарами латаний.

Завішений в порті двигар — величезне коромисло
над містом, над садом, розквітлим торговдею й промислом.

На кожному боті піднесена щогла, мов палиця,
а прапор, на щоглі завішений, барвами палиться.

Обсмалені вітром обличчя моряцькі на палубі;
у тиші спокійних ночей без хвиль шуму не спали би,

у школі вітрів та тайфунів боротися вивчені
не знають, що ляк переможуть у кожній притичині.

Лиш бовдурів шум розлягається піснею лункою.
Стрункий капітан на поруччі опертий із люлькою.

Канати потяли долоні у тисячні борозни,
 волосся вже сивіє, наче прикрашене в борошні.

Пояснення

На дворі буревій,
у корчмі портовій
на столі джину збан.
З чортом грає в карти
(це не жарти, це не жарти)
молодий капітан.

ПІСНЯ 2

Покинули міста базар і засмічене торжище.
Гей, віtre, гей, віtre, ще грай нам і прапором торгай ще.

Стойте насторожі, мов чапля, керманич при демені.
Напруженні м'язи моряцькі, мов линви та ремені.

По хвилях вітри сновигають заблукані поповзом,
і ніч виїжджає з-за обрію темряви повозом.

Блідим по воді молоком розіллеться блиск місяця;
мов прапор, хмаринки на щоглах повіситься.

Сердито тайфун лопотав корогвами, мов косами;
чардак колихався, обсипаний густо матросами.

Ночами та днями пливуть кучугурам хвиль напросто,
давно не вітав їх зелений на дереві паросток.

Гей, дні, на широких морях перебуті чи вузинах!
Все скоро минає, скоріше від лоскоту пужална.

Темп часу не став, у бігу все шалене прискорення.
Із серця біль рвав, видирає до саміського кореня.

Та де б не поїхав, гонило за ним завжди чучело;
у серці гонило щось дивне його та все мучило.

Минають південні моря із містами, де пагоди.
Ніде вже не можна знайти цьому серцеві злагоди.

Пояснення

На дворі буревій,
у корчмі портовій
на столі в чарці джин.

Нешчасний, нещасний,
хто бісові програв тінь власний.
Дівчина та джин — єдиний лік на сплін.

Гей, джину вщерть,
гей, джину вщерть!
Море, дівчина та джин — єдиний лік
на смерть.

ПІСНЯ 3

Вертають із бур, із дощів, завірюх перемочені,
голодні, невиспані, втомлені та в знеохоченні.

Причалив, приплів корабель до далекої пристані.
Під шум морських грив проминали вмить дні дикі, пристрасні.

Моряцькі пісні попили по тавернах у гавані,
неначе вино для сердець, що від туги поламані.

I тисяча ламп заблистила в розвавленім городі.
Обнажене тіло дівоче й скуювджені бороди.

За хвилю хвиля лягає під вітром в зневоленні.
Регочуть матросські обличчя шорсткі, неоголені.

Хрипкий саксофон тут хихикає басом за скрипкою,
танок тупотить під ритм мелодією дикою.

Танечниць перегнуті постаті п'яно без сорому.
Що ж може однак помогти капітанові хворому?

Востаннє уста цілували, мав знов іхати в подорож,
за щастя пив. Тінь його встала зі стін, пішла ходором.

З рук вилетів келех із гуком. Кругом все у померках.
В обіймах її зверещав калітан в диких обертах.

Дарма, капітане, даремно взиваєш ти помочі.
Втекли всі. Самітні замовкли вмить вигуки поночі.

Пояснення

На дворі буревій,
у корчмі портовій
на столі джину збан.

Та не йде вже пиття.
Під столом без життя
молодий капітан.

ЕПІЛОГ

На синьому небі почали вже зорі виблискувати,
у сяєві білому хвилі тихенько полискувати.

ПІСНЯ МАНДРІВНИКА

Шумить у серці вітер, кров огонь бурлить.
О, допекла вже бруків, мурів, цегли гидъ!
На берег моря туга, в край землі жене,
де океан манить піснями хвиль мене.

Покину стукіт вулиць та піду, де пристань,
де линв протяжна пісня й щоглів має триста,
де кораблі, човни по хвилях бурних линуть
Не стану, аж па них очима відпочину.

Почую вітру рев і мев почую крик,
хвиль булькіт і води об стіну човна сик,
та відгук, що стерна справляє оборот.
Тоді скажу: це мій до моря поворот.

О, допекла вже бруків, мурів, цегли проза!
Тужу за морем, батьківщиною матроса.
Шумить у серці вітер, жар вперед жене.
На море! Гей, на море!! Сум-тут вб'є мене.

Іван Мейсфілд
John Masefield

Вільний переклад
з англійської мови.

РОМАНТИЗМ

Над морем в хмарах марить чорна галич,
ліричний місяць потопає в тінь.
І дикі скелі й синя далечінь.
Пливуть похмури Байрона ушкали.

В городі в темну ніч самітний Вертер
на зір вазі сам важить світ і серце
своє й сумує, що живе, не вмер ще.
О ти, покрово хворих сердъ, о смерте!

Є два світи: один круг нас, а другий —
це ми; між ними вічна боротьба
лягає на життя клеймом напруги.

Чи ж не сильніші в грудях буревії,
як порожнечі дійсності клятьба?
— Не знали, що гарніший світ від мрії.

МОЛОДИЙ ПОЕТ

Над лугом буря свище, наче пуга,
і вітряна крижами кряче пря,
мов не ліси хвильють, а моря,
та в сердце туга стукає, мов пугач.

Тоді виходжу в чорну ніч на ганок,
деру очима тінь, гляджу зорі.
Крізь вихор чалий кінь зарже над раном,
роздзвінно гупне копитом в поріг.

І сам не знаю, як скаку в стремена,
хватаю репане реміння нузд,
а завірюха на дворі шалена
рамена отвирає й мутить глузд.

Лиш в грудях голос дзенькає, мов міль,
шепоче: «Молодий, не ідь, не ідь!»

ПРОЧИТАНІ

Уздовж причілля тінь лягає вогко,
а коло брам розколений колодязь,
у землю встремлений, немов колода,
зеленим, молодим сміється мохом.

Патлатий, кучерявий прочитан
руками обіймає червінь цегли
та головою похитує легко
над проминанням людських правд ѹ оман.

В труні віків лягли дні юні замку,
минувшини обвило листя клямку,
та ѹ, може, сотий сніг на полі тане,

новими бурями співа Вкраїна.
О пісне, як же ж часто прочитаном
цвітеш ты буйним на життя руїнах.

ЛЮБОВ

У правилі математичнім світа
за дужки викинена невідома,
незнаний косинус днів наших літа.

В далекій подорожі, навіть вдома
дарма шукати слів її німих.
Коли здається: пустку переміг,
приходить тиха, наче ніч, утома.

Усміхнені, штудерні тріолети,
мов лід холодні, кажуть нам даремно,
вмовляють, що любов — це річ неземна.
О, де ти є, незнана, о, де є ти?

Чи кинув хто на тебе анафему?
А може, винайшли тебе поети,
щоб до згучних сонетів мати тему.

ІДЕАЛ

На синьому безмежжі океану,
де не догляне навіть людське око,
високо, аж до хмар, в імлах глибоко
самітний острів серед хвиль пеану.

На острові, так каже казка,
теменні скарби десь лежать закляті.
Горячі моряцькі очі у завзятті,
жага бушує в душах буйно й баско.

І вітер дме, і буря тне у парус,
а човен щоглами дере мли пару,
соленою водою перемок.

Нараз вдаряють у підводні скелі,
щасливі, бо в незнання гинуть хмелі:
на острові пустелі лиш — пісок.

АЛХІМІЯ

В маленькій келії душно, запах сірки.
Засушеній, мов сірка, жовтий маг
в реторту п'ялить очі, повні спраг.
Червоний біс регочеться із дірки.

Мов кльоша, золота над всім омана
та опар в куреві кімнату губить.
Дрижать в гарячці в'ялі, трухлі губи;
блідий: «Апаге» буркотить, «сатана». .

Та раптом скрикнув маг — ні, він не п'яний,
очам не вірить: золото в реторті.
Під стелю бризнув струмом регіт чортів.

I жах пішов до монастирських лав,
ченці шепочуть: уночі над ранок
о. Патрикій божевільним став.

БДЖОЛА

Лисніє липовий, липневий липець,
липучий і лискучий в білім збанку.
В нім розтопились зорі на світанку
і пахощі левад, квітчастих китиць.

Над озером пахучим, золотавим
дзеленькає маленькая бджола.
На брезклі брижі жовтого чола
лягає тінь її пружком імлавим.

Мов квітка, розхиляє, п'яна цукром,
крил пелюстки, а рідина густа
маленькі ніженьки хватає цупко.

І крильцями пішла розпуки трясця,
над ними мед замкнувся, мов уста.
Ось так вбиває часом власне щастя.

І вітер, що жне по руннім полі,
і дощ, що живе руді хмаруна в млі,
і золотий усміх зір на синім тлі,
і долі спів пшеничної в стодолі.

І виноград і водоспад удолі,
і сад і дзвінкодзвонні солов'ї,
і їх пісні, немов фонема «і»
і гай, і водограй, і край на волі.

І сон на сіній сонні лісу тіні,
і смерк в руїні, і казки в країні,
і чалі коні, і чвал баский по степі.

І грунь, і рунь, і ватра у вертепі,
і гарний світ удень і серед ночі,
і найгарніший, як лиш замкнеш очі.

ПОДОРОЖ ЛІТАКОМ

Літак, немов змагун, бере розгін,
костричить кострубатий, гострий лоб,
як віл, вдаряє до повітря стін,
іде в повільний гін, пізніш в галоп.

Шалений вітер дме від дужих крил,
нараз підстрибує, дере муслін
імли та пнеться стрімко в неба схил.

Відштовхуємо землю, наче м'яч.
Рев, гуркіт обіймає нас в кліщі.
Залізний круче, перестань, не кряч,
не вий! Ох боже, як тріщить, тріщить.

Колеса в хмарах — наче ноги в стремю.
І вихилилося поза край над мряч,
аж серце випаде із рук на землю.

ШІДСВІДОМІСТЬ

Понад похмуре, чорномуре бердо
підносив замок кам'яний свій жест.
В нім сивий мешкав цар, мов срібний жезл;
в льохах тримав рабів своїх він твердо.

Навколо замка виросли крокоси,
повій з-під листя вій глядів на жердь.
Щораз то більш впадало в погріб жертв,
неначебі хто косив тяжкі покоси.

Враз лютий бунт затряс тюрми кублом.
Геть! З льоту творять інший світ в надії.
Побачив цар ті тереми новії
та став тоді своїх рабів рабом.

Цей цар — це я, палац — душа моя,
бунт — сон, рabi — мої померлі мрії.

ГІПТОЗЕР

В молочнім світлі матових кінкетів
цвітуть на чорнім шовку ордері.
Богонь в очах холодних загорів,
в судоргах пальці, начеб грав на флейті.

Круг нас паде зелено-жовта мряка,
різнув у вухо свист слизький, мов різки.
Тоді виймав із наших чіл він мізки
й в кишені їх вкладав своєго фрака.

На наші очі, мов рясні каскади,
ались струмками бомбаї й багдади.

І начеб виросли нам крила з пліч,
і забажали ми летіти пріч.

Та в кріслах нас держав шалений гніт,
розпуки нас облив морозний піт.

МУРАШНИК

Предивні, зачаровані міста
з рудого порохна й рябої мерви.
І пасма вулиць сплетені, мов нерви,
і клуня в сірих теремах містка.

І наче плюш з роздертого листа,
життя засушене, немов консерви.
Однаке праця йде все без перерви,
листок зшиваває вічно до листка.

Здобичники у сутінках тюрми
ссуть мошечок, рабинь своїх живіт.
Рядами над рядами тут доми

піснями труду дневі шлють привіт.
Подумай мимохіть, як чобітми
є легко розчавити цілий світ.

ШУМ

Шумить і шамотить шумка шума,
шум прибирає, як весною повінь,
і кожен лист на дубі шуму повен.
Здіймає шлик із голови чумак.

Шпарка шурнула шурубура шуру,
мов малахай, маха майном у май
і розвіває все кругом украй,
що людям аж мороз іде за шкуру.

Тріщить, лящить, мов щелепа, корчма,
й ліщина галуззю стає сторчма.
Це бродить вітер, шуму перший родич,

і пальцем стукає до неба віллі.
Це шум — натхненна музика природи
на смерті та життя гучнім весіллі.

ВІТРАЖІ Й ПЕЙЗАЖІ

1 • ОСІНЬ

Дозрівають довгі дні, як ярі яблука,
лінє листя з лип,
плине воза скрип,
коло лісу колом ллється вигук зяблика.

Палиться під захід сонця неба палуба,
от отара в отаві,
сизі мряки сиваві,
в яслах яру ясний ястер ятрити яструба.

П'яне піано на піаніні трав
вітер заграв.

Спіють дні все менші, нерівні,
піють по півночі півні
і

ості, осокори,
рій ос
і ось
вже осінь
і

о
осінь
інь
нь.

2 • НЕРШИЙ СНІГ

Осінь переїхала по полі возом золотим.
Понад кучугури кучерява мряка — срібний дим.

Сонце з батогом проміння вогняний погонич.
Навпростець по небі білі хмари в перегони.

На куделі верховіття сиве павутиння.
Підпирається гори рукою далеч синя.

Вітер жовтий лист з дерев змітає помелом,
в гущині сухе гілля гуркоче мідяний псалом.

Білі квіти впали — заповідь майбутніх січнів;
перший раз тоді поцілуvalа землю вічність.

3 • КОПАННЯ КАРТОПЕЛЬ

Поволі, поволі
по синім полі
дими кружляють
на вільній волі.

Короткими днями
цвітуть вогнями
на краю плаю,
немов квітками.

Багато багаття,
червоне шмаття,
а часом жовте,
немов ламаття.

Обличчя веселі,
імли куделі,
а подув з броду
п'яніє в хмелі.

Вже літа є досить,
угору осінь
хустини білі
хмарин підносить —

* * * * *

знаки німі,
що піддається
зимі.

4 • КОЛОМІЙКА ПРО ПРОВЕСИУ

Віє вітер, віє буйний, віє за горою,
мороз ходить, мороз бродить під руки з весною.

В річці риби, в полі скиби дощу з неба просять,
роси росять, хмари хмарять небо в барву проса.

Помазала шляхи злива розкислим болотом,
плуги риуть плай, мужицьким пахне поле потом.

Сірий ранок ніч розколе, згасне сон на квіті.
Сірий труд виходить в поле й грає на трембіті.

5 • ПІД ДАХОМ ЛІСУ

Ой піду я до бору, до бору,
подивлюся на сонце крізь тінь.
Піднесуться дерева угору, угору,
і на землю впаде далечінь.

Ой піду я до бору, до бору,
подивлюся на сонце крізь сон.
Попливуть мої думи угору, угору,
ліс і сон зашумлять в унісон.

Ой піду я до бору, до бору,
подивлюсь на смереки крізь смерк.
Піднесеться вже вечір зі звору, зі звору,
щоб лиш день, наче пень, геть померк.

Ой піду я до бору, до бору,
подивлюся на вітер крізь віти,
як пливе він у ліса комору, комору.
Буде в лісі сон, в сні ліс шуміти.

На бéрезі білі берéзи напнуті, мов струни.
День вітром по них потягає, иначе смичком,
і шепотом падає в хвилі, як зерно до клуні.
Ріка обіймає цей шум, мов раменами, дном.

На плесі являються піни білясті бруньки,
розхлюпані бризкають, спір між собою завівши.

На березі там я берези пень гладжу липкий
і кидаю сам до води свої мрії та вірші.

Під тихий вечір,
як вітер хмари пожене на сон,
немов табун овець до водопою,
й луна над лісом стане золота,
і зашумлять дерева в унісон,
у гай піду та сяду під вербою,
а коло мене
моя самота.

Тоді всі речі
покриє сірина. Дерева бгачко
спинають небо й землю, наче спряжка.
Над нами віком ночі ліс накритий
й зі собою заведемо балачку
про те, як тяжко в світі є, як тяжко
без друга жити.

На побережжі ріки отара овець білосніжних,
вітер торсає хмарами, білою гривою неба,
поки сивої мряки туманів, мов жито, не вижне;
облий облак на облаз гори присідає, мов лебідь.

Плоский горбок, злотолускі рибоньки плюскають в рові.
Де є дійсності грань, де уяви є світ non est certum:
в Тускулюм добрий Горацій на рундуку мармуровім
пише поему до грацій і слухає... радіоконцерту.

У далеч встромляю розгойдані очі, неначе гарпун:
на обрії сивім, де небо з землею зішите нитками дерев,
таємний, рухливий підноситься пункт,
на півгоризонту мотузку тонку роздере.

Уже наближається, скоро підходить.
Момент ще один, ще хвилина остання.
Не знаю: це віз чи туман, пішоходи:
у серці вбиваються гострі, залізні гаки — знаки питання.

10 • СОВАКА Й МІСЯЦЬ

Втомлений лоб покладеш на пахучому сіні.
Досить вже, досить на долю собачу ти вив.
Чорна обкутає ніч соломою тіней,
тихо забудеш своїх незбагнених кривд.

Пахощі чуєш світанку; година вже третя,
очі, як вугілля, в темряві блиском горять.
Довго й даремно на шій шарпаеш кетяг.
Вистрілить оклик півня, мов ранішній ряст.

Вітер торгає листя, мов струни на лютні.
Жовч накипає у серці, аж випаде з меж.
Ні, так далі не може вже бути; із люті
місяць зубами, немов маслака, розгризеш.

ГІМН ЖИТТЯ

Іди вночі, мій друже, іди вночі на грунь
і серце, що в утомі, ти приложи до хвої,
по місяця чолі рукою пересунь,
а може,тиша тугу поволі в тобі вкоїть.

Усі твої маріння, усі думки замовкнуть,
вже бур'яном для тебе не є рудий храбуст,
уже глядиш інакше на рунь гірську, пожовклу
і заспіваєш гімн життю — мовчанням уст.

ПІСНЯ БАДЬОРИХ БРОДЯГ

1

В дорогу! Щоб лиш сонце нам світило,
щоб ясен круг горів нам угорі.
О ти, шляхів безкраїх дивна сило,
що маниш нас в своїй мінливій грі.
Як вдарить запах піль в вікна вітрило,
хто відергить в душних кімнат жарі.
Упитись далі подихом так мило,
геть суми, думи кинути старі!
Вітрами поле душі нам обмило,
а пісню підказали комарі.
Складаєм дні в яскравих айстрів клумби,
нових америк щастя ми колумби.

2

Чи в очі дощ січе, немов горох,
чи в літній день пітніти буде тіло,
хоч рахувати ти б не вмів до трьох,
хоч від журби твоє би серце мліло,
м'який безмежжя обмотає мох,
поглянеш в тихий, вільний безкрай сміло,
покинеш хвиль минулих темний льох,
і буде серце юним шалом цвіло,
і буде в тобі грав пташиний тьох,
поймеш заплутане природи діло.
Без меж і стін, що тиснуть, станеш тут,
бродяга, волокита, шалапут.

ОКТОСТИХ

День повіки розплющає й отвирає сонне сонця око.
Руки кладемо на вітер запашний й віддихаємо глибоко.

Наші поринуть долоні в зимну, чисту, кришталеву воду.
Надлєтить із поля легіт легко й звіє мряку з-понад броду.

Мов пташня, розгублені хмарки лопочуть крилами над лісом.
Прядемо серцями просту, тиху радість з сонячних повісом.

Віддамо без болю давню тугу й сум воді, лісам і полю
і понесемо в роздалля над собою неба парасолю.

ЛУНАТИЗМ

Не дивись, не дивись так на мене ти вперто й завзято,
перестань, перестань, о молюсь, перестань!
О чому, о чому і мене, і тебе, о чому нас проклято,
шоб ішли я і ти, вдвоє ми, на землі й на неба грань?

Не чаруй, не чаклуй, бо коли вже мене, лиховісний,
на найвищій з усіх разом вийдемо шпиль, понад всесвіту
а тоді на все горло я вигукну, низу побачивши ріні,
їй звідціля впадемо назадгузь шкеребертъ, наче яблука два.

ЧОРТІВСЬКИЙ БРИДЖ

В маленькій, біленькій хатині сон мрії колише в колисці дитині.
По усточках сонних, мов тіні по сіні, блукається усмішки брижа.
Лиш сутінків рожі в кімнаті закляті кладуться на «зівтра»
 й на «нині».

Навколо колиски чортів чотирьох посідало та грають у бриджа.

І мрійно, спокійно і тихо. Лиш день похилився над лихом
 у вікнах.

На шибах задзенькали мухи й без руху присіли, побачивши гай.
Ні миша не скрипне. Ітиша кладе свої пальці на очі привітна.
Біси грали в карти невпинно. Дитині приснився тоді вперше —
 рай.

ЛЮДИНА

1

Ніч темна, олив'яна, зимна, лютая, чорна,
лиш вітер обертає хмар важенні жорна.

Лиш срібна смерть іде в садиби на жнива,
й кугикає кугач, лулукає сова.

Мов кінь, в розгоні вихор перед прямом брами
стає, й скречочуття ланцюги й дубові трами.

Та рвучий подув торсає похмуру тінь,
що сволоком втекти не хоче в далечіні.

Як сяйво місяця з-за хмари піднеслось,
бач: перед брамою стоїть самітний хтось.

2

«Незнаний приятелю мій, навіщо ждеш,
задивлений в покрівлю хмурих, сивих веж?

Навіщо неспокійний зір підносиш зчасті?»

«Я жду, бо замкнене за брамою є щастя».

«Як довго, гей, як довго, сірий друже, ждеш?

Чи день, чи два, чи три, чи, може, тиждень теж?»

«Не тямлю вже, як довго; від безвічних літ,
вже відколи колишеться на осі світ».

«Скажи твоє імення, брате мій, що ждеш
так довго, довго, цілий вік безмеж,

що навіть згорбилась тобі з утоми спина.

Скажи твоє йм'я!» — «Мое ім'я... людина».

МОЛИТВА

Заходить день за днину,
мов сонце за параван далеких гір.

Вже від ждання нас болить зір,
вже сивини на головах є трущ.

..... шalom наших душ
ми молимося за нову людину.

ПРОШАК ПІД ЦЕРКВОЮ

Мохнатий, мохнавий, патлатий,
курлапий та клишавий та чеверногий
вилукуваті підігнув під себе ноги
й більмом споглядає на сонячну лату.

Брудний, космогрудий, від бруду руді підняв груди.
Беззуба щока, спорохнявіле ясно.
О, сонце всім світить так ясно,
всі рівні є люди.

ВЕЛИКА ПОДОРОЖ

Вибираюся в далеку подорож, і рож не дасть мені ніхто,
й не бажаю ні від кого я нічого, й вже ніщо мене
не лякає, хоч у очі зазирає заздрісно ліхтарень сто,
що в вокзалі білім сторожко глядять крізь жовтих шиб пенсне.

Над станційним гамором, мов абажур, наложений склепіння лук.
Навкруги байдужі очі й обоятні постаті незнані,
й кожна з них свій клунок має, й кожна з них несе життя
своєго в'юк.

Зі собою тугу заберу свою та радість в чемодані.

Та не знаю, де поїду разом з сірою юрбою тих людей,
де нас потяг завезе гойдаючи, немов малих дітей в колисці.
Срібні рейки-шпаги, вбиті в обрій; поїзд-кінь в ярмі
залізних шлей.
Синя далеч хилиться над нами й сонце нам подастъ
на неба мисці.

А кондуктор, паче ніч, суворий прийде із повагою в купе
й каже нам оправдати до існування право та наш лет.
На банальних лицах пасажирів чудування навкруги тупе,
я подам тоді йому своє без ляку серце як білет.

Кожний день до ланцюга мандрівки раз у раз нам додає по ланці,
та дарма, дарма старається піznати, де кінець йому
і коли, коли наш поїзд стане, до останньої доїде станції
та спокійно скриню неба з перемучених плечей здійму.

ПРОЩАННЯ ШКОЛИ

На вулиці підніс угору вітер
на привітання дня пилюки бовдур,
немовби капелюх із голови.

В очах танок шалений чорних літер.
Гляджу на гір далеких темну говду
та на пісок подвір'я половий.

Зі школи ідучи поворітъма,
несу листок на пошту до рідні.
Дорога завтра вибігне пряма
і вітер в шприках загуде пісні.

Думок у голові кружляє сто.
Небавом сяду одинцем в гаю,
а нині разом вкидаю з листом
в поштову скриньку молодість мою.

ЗЕЛЕНА ЕЛЕГІЯ

Стільки минуло вже днів, полотном забуття їх накрито.

Нині вже інший є світ, може, зісталось клейно.

Іноді вийму старий, запорошений з віршами зшиток,
замкнений в шафі від літ. Так, це було вже давно.

Наша гімназ'я стояла на схилі малого узгір'я,

жовта дорога вела просто до річки униз.

В осені день кучерявий дощем тут приїхав із гір я;
всюди лежала імла, в вухах тріщало, мов хмиз.

В сивій задумі присіли кицьком почорнілі доми та
тяжко схилили руді, гонтові, темні чуби.

Вуличка сміттям обросла, мов мохом, літами немита,
скривлений з віку й біди — комин, мов бляха труби.

Річка в долині віддихала холодом. Запах води плив,
гори нагадував їй ліс. В літеплій день весняний
хвиль каламутних із-під льодового покривала виплив,
разом із кригами ніс перші дітвацькі ще сни.

Неба півколо та жовтий шкільнного городу ромбoid,
пліт із широких делин, кілька зелених смерек,
с'юксів ватага малих у завзятім розігріта бої,
тінь уподовж деревин, від баркана впоперек.

Промінь заблуканий нишпорив похапцем по коридорі,
сонця усмішка рясна рідко впадала углиб.

Тихо весна заглядала в віконця мутні, непрозорі,
в серці співала весна, краща від цьої з-за шиб.

Під абажуром з бібулки зеленої полумінь маяв
в нафтovій лампі малій, буцім хотів би втекти.

Хлопець, похилений в захваті, німо над книжкою Мая
мріяв про безкрай землі, про невідкриті світи.

Пташка співала мальована на паперовій тапеті.

Тихо проходив тут день кроками сірих годин.
Мухи дрімали в задумі в кутку на старім табуреті,
а на підлогу зі жмень вилятів сон не один.

Понад дахами — хмарин розіп'ята муслінова верша,
провесна, таловина, шуми далеких сосон.

Наче весни усміх перший є вірш і дівчина перша;
спомин — роса весняна, щастя забутого сон.

Вечором місяць — на стелі неба завішена лампа.

Срібний на хмарі пожар, срібний на місті муслін.
Гомін пісень у заулку об стіни, мов краплями, ляпав,
жалісний бренькіт гітар, вривчастий спів мандолін.

І кучерявилася просива курява над половими
міддю стрічками доріг, що відлітали до гор.
Спомин тих днів, мов джерельна вода, не раз душу

вже вимив,

вчора, тепер і торік був як потіха й докір.

Час проминув молодечих пригод, і змаганнів, і бесід.

Вже протікає до дна, вже щораз глибше полин.
Знаю тепер вже, що кожного серце окремий є всесвіт,
кожного правда одна, правда зелених хвилин.

ДО МУЗИ

1

Навіщо ти прийшла до мене
й застукала в вікно?
Навіщо серце б'є шалене,
а думка з ним водно?

Навіщо ти прийшла до мене,
веселкою забліснула в вікні?
Навіщо серце ти шалене
в ці безпросвітні будиш дні?

2

Тисяча питаннів падає на наші уста,
тисяча шляхів навхрест лягає нам під ноги,
тисяча зірок свої вказує нам дороги,
тисяча вогнів палає, й далі темінь пуста.

І не знаємо, як привітати дні, що грядуть,
моряки сліпі на корабельній світа вежі.
Музо, вигнана за дійсності вузької межі,
чи загубиш у шляхів мільйоні ранішню путь?

3

Я не потраплю, я не зможу, я не зможу
для тебе
вирізьблювати, мов діаманти, вірші,
як дні кругом все гірші,
все гірші.

Але я знаю: в цю хвилину непригожу
небавом, може, навіть нині
нараз тебе побачу в простої людини
чині.

4

Навіщо ти прийшла до мене
й застукала в вікно?
Навіщо серце б'є шалене,
а думка з ним водно?

Навіщо ти прийшла до мене
й застукала в вікно?
Навіщо серце б'є шалене?
А може, чує що воно.

ВІРШ ПРО ВІРШІ

Чоло в долоні похили,
чоло в долоні похили.

В вазах строф цвітуть слова пахучі, мов квіти,
крізь шибу туги будеш в очі місяця глядіти.

туман обійме ночі злій,
туман, що в кольорі золи.
Півкола на воді
розвівши,
новолі місяць сів.

На галузі задуми листя виросте блакитних слів,
заслониш очі тишею, немов руками, а тоді
почуєш спів,
почуєш вірші.

Не ті в книжечках, що парфумів мають пах,
а інші,
лиш черенками думок
друковані на серця сторінках.

ПРО СТРОФУ

Чотири різnobіжники на мапі серця,
четирикутник радості та болю,
четири прип'ямки до боку, що не зветься,
що входить клином — між чуття та волю.

Дарма, дарма, що гостре вістря душу ятрить,
серп і серпанок нам на ніч коротку.
Хоч знаю, що лушпиння слів закріє ядра,
вкладаю тихість уст — в строфи коробку.

О Б'ЯВЛІННЯ

Я ждав так дозго, я ждав на хвилю ту,
як врешті зрозумію життя таємний глузд,
зів'ялий лист незнання, мов буря, розмету
і роздеру безвісність, мов плахту, нагамуз.

Землі закриту книжку в обгортці синій неба
з дрижанням від напруги руками розгорну.
Під бачення серпами падуть ниць мряки стебла,
і світла сніп розвиднить кімнату днів курну.

Я ждав на цю хвилину, що тишею велична,
яка проб'є прозрінням усе нове й старе,
яка мовчущим криком німих очей закличе
і обрій в безкрай неба двигне гір двигарем.

Вночі пішов на зустріч, де поле й ліс суміжні,
і в свисті бур побачив десь вогняні стовпі.
У блискавок пурпурі стояв на роздоріжжі
заслуханий, задивлений поет — сліпий.

Не хочу більш писати віршів, складати ямби та трохеї.
Чи вирізьблені з слів моєї потрібні ще кому сонети
тепер, коли шпилі найвищі й найкращі падають ідеї,
як правду не мудрі й поети диктують нам, а лиш багнети.

Однак буває ніч погідна, як місяць срібло ллє на сад
і тишею тебе впиває, паучим, пінявим вином.
У кого, молодий, у кого тоді шукатимеш порад
заслуханий в дерев говірку, які шепочуть тихим сном.

А ніч, мов мати, над тобою долоню на чоло кладе.
Тоді, щасливий, навіть қривди забудеш і простиш найгірші,
тоді думки квітками пахнуть і чуєш серце молоде,
тоді слова найзвичайніші складаються самі у вірші.

А В Т О Б I О Г Р А Ф I Я

В горах, де ближче сонця, перший раз приглянувся небу,
тоді щось дивне й незнане пробудилося у мені,
і піднеслася голова, й слова прийшли до уст зелені.

Тепер — де б я не був і коли-небудь,
я все — п'яній дітвак із сонцем у кишенні.

А як зійшов із гір до гамірливих міст,
у зліднях і невдачах не кляв ніколи долі та не гапив,
глядів спокійно на хвиль противних гурагани.
Мої пісні — над рікою часу калиновий міст,
я — закоханий в житті поганин.

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ

І день і вік однаково минають. Не задержать нам хвилі. Кожна мить знов родить другу мить, і перша в другій спить, обі у третій, та, як вежа, час виростає й меж не має й нас німить.

Так на минулого й майбутнього раменах повішено, мов плахту, долю нашу.
Ми — ланцюга поодинокі звена,
ми — відтинок малий зі стрічки часу.

Це наших днів звичайна тут дорога,
не падає ніщо до безвісті води.
Віддати треба нам життю щомога,
а треба кожному, ще поки молодий.

Тепер ще квітка дійсності надією цвіте,
не кидає ще тіні дерево зневіри.
Хоч знає, що морози, серце вірує проте
і ліктями ужитку правди ще не мірить.

Для молодих плечей легкий є неба в'юк,
в одноманітності не явиться нам позіх.
О, не словами уст, але словами рук
співати будем пісню на житті порозі.

Вітай життя! Що біль даєш, і щастя, і красу,
і сум, і горе. В мені юний пал не вмер ще.
Вітай життя! І на привіт тобі я понесу
м'яке, та в панцир крицевий закуте серце.

ТРИ ПЕРСТЕНІ. Поеми й лірика

1934

А В Т О П О Р Т Р Е Т

«Я все — п'яний дітвак із сонцем у кишені».

«Я — закоханий в житті поганин»,

«Привітання життя».

З першої книжки «Привітання життя»

Червоні клени й клени срібні,
над кленами весна і вітер.
Дочасності красо незглибна,
невже ж тобою не п'яніти?

Я, сонцеві життя продавши
за сто червінців божевілля,
захоплений поганин завжди,
поет весняного похмілля.

ТРИ НЕРСТЕНІ

Крилата скрипка на стіні,
червоний дзбан, квітчаста скриня.
У скрипці творчі сплять вогні,
роса музична срібна й синя.

В квітчастій скрині співний корінь,
п'янливе зілля, віск, насіння
та на самому дні три зорі,
трьох перстенів ясне каміння.

В червонім дзбані м'ятний трунок,
зелені краплі яворові.
Дзвони, окриленая струно,
весні шаленій і любові!

Підноситься угору дах,
кружляє дзбан, співає скриня.
І сонце, мов горючий птах,
і ранок, спертий на вориння.

ЕЛЕГІЯ ПРО СПІВУЧІ ДВЕРІ

Співучі двері, сивий явір,
старий, мальований поріг.
Так залишилися в уяві
місця дитячих днів моїх,
так доховала пам'ять хлопця
затъмарені вже образи,
такий обмежений став обсяг
тієї пісні, що дрижить,
яка зворушенням хвилює,
та все ж без зайвої сліози
пейзажі споминів малює.
І хочу знову пережить
хлоп'ячі радощі та бурі.
Швидкіш струмує в жилах кров,
і сяють щастям очі хмурі,
в долоні легшає перо.

На кичерах сивасті трави,
черлений камінь у ріці.
Смолиста ніч, і день смуглявий,
немов циганка на лиці.
Розсміяні палкі потоки,
немов коханці до дівчат,
влітають до долин глибоких,
що в сивій мряці тихо сплять,
і куриться із квітів запах,
немов з люльок барвистих дим.
Дрижать ялиці в вітру лапах,
голосять шепотом дрібним,
течуть униз краплинни шуму,

немов з гарячих пнів смола.
Сповитий в зелень і задуму,
п'є олень воду з джерела.
Квітчасте сонце спить в криниці
на мохом стеленому дні.
Кущем горючим таємниці
виходить ранком з глибині.
Співає пуша сном кудлатим,
прадавнім шумом загуло.
На схилі гір, неначе лата,
пришите до лісів село.

Корчма, мов кущ, що родить зорі,
свічками палиться вночі.
З горілки б'ють дими прозорі,
скриплять іржавій ключі.
Смичком вогнистим тнуть цигани,
розкотисто співає бас.
Пече музика, й голос тьмяний,
і струн сп'янілих лютий бряз.
Тремтить на флейті пальців десять,
музичне дерево горить.
Із бубна, мов із дзбана, ллється
роздзвонений, гарячий крик.
Палає скрипка, тихне, в'яне,
і серце бубна співом п'яне.
І про опришків сотий раз
оповідає в пісні бас:
свячені кулі, литий пояс,
таємне зілля, дика бортъ,
заклята ніч і смерть в напоях,
що їх коханцям варить чорт.
Шалений місяць — мрійний тенор
веде містичну пісню тьми.

Дівчина, наче веретено,
в танку спідницями шумить.

Ще пам'ятаю: на воді
дрижачі іскри ранок сіє.
Ще пам'ятаю: білий дім,
де стіни з дерева та мрії.
Ще пам'ятаю: в сонці міст
рудий хребет лініво гріє,
неначе велетенський кіт,
що в сні ледачім очі щулють.
І дім і міст, мабуть, стоять,
але для мене вже минули
і тільки спомином горяТЬ.

Неситий крук над мостом крякав,
плило рікою сонце в світ.
Туди ходив ловити раки,
коли мені було п'ять літ.
Колола пальчики шипшину,
устами ссав солодку кров.
На зорі задививсь хлопчина,
але своєї не знайшов.

Тут сиве небо й сиві очі
у затурбованих людей.
Сльота дуднить і шиби мочить,
розмови стишені веде.
Під сивим небом розстилилась
земля вівса та ялівцю.
Скорбота мохом оповила
задуману країну цю.
Як символ зліднів виростає
голодне зілля — лобода.
Відвічне небо і безкрає,
відвічна лемківська нужда.

В таємних кручах давня Лада
ворохить хлопцям молодим.
В церквах горить Христовий ладан
і куриться молитви дим.
На небі тільки сині зорі
вислухують благальний спів
людей, що, прості та безкрилі,
цілуочи в німій покорі
брудні обніжки вівтарів
устами, чорними від пилу,
що іхні губи припорошить,
моління шлють Христу і Духу,
щоб допоміг здобути гроші
на хліб, на сіль і на сивуху.

Земля не родить, віє вітер,
на полі мох, мов теплий одяг,
а люди, як в усьому світі,
все родяться, терплять, вмирають.
Пожежі й повені проходять,
лишаючи лиш пустирі,
рекочуть війни і минають,
зміняються володарі,
літа пливуть, мов гірські води,
і про опришків дощ осінній
вже тільки спомини виводить.
Чимало бур так прогуло.
Лиш ти однакове й незмінне,
далеке лемківське село.

Туди, мов стріли, шлю слова,
туди крилата пісня лине.
З села такого вийшов я,
життя звеличник — верховинець.

З людей, що, щирі та звичайні,
приймали смирно долі пай
і поклонялись неба тайні
під знаком співного серпа.
І, може, був би тут остався,
як інші, покорився сам
і, до землі німий припавши,
молився радісним вівсам,
та Той, що легкість дав сарні,
а бджолам квіти золоті
і кігті сталені для рися,
слова співучі дав мені
і гострі зуби, щоб в житті
я твердо й просто боронився.

Широкий світ, від серця ширший
і ширший вітер на селі.
Не помістити в цьому вірші
ні зір, ні неба, ні землі.
Шляхи широкі у безкрає,
поїхав хлопцем я у світ.
Насправді стриму час не має,
хоч важко це нам зрозуміть.
Турботи, радощі, омані,
кохання, зрада, ночі тъмяні
і сіроокеє дівча.
Одчаю шал, і пад любовний,
і хмільність щастя, і печаль,
нестяжаний захват молитовний,
доглибна знеохоти їдь
і ласка творчості найвища —
це все дало мені життя.
Його звеличую тут я
і кличу дням: мене п'яніть,

п'яніть мене! Хай смерті ближче,
хай на минулому іржа,
хай снігова спливе пороша,
думки нестримано дрижать,
а кожна, мов кришталь, ясна.
О молодосте, ти одна
незаплямована й хороша.

Співуча тінь, крислатий явір
і тесаний, дзвінкий поріг.
Отак змальовує уява
місця хлоп'ячих мрій та втіх.

ЕЛЕГІЯ ПРО КЛЮЧІ ВІД КОХАННЯ

1

Зелений лист, крилатий ключ,
і веретено, і обруч,
і знов сп'янює, як сп'янюла,
похмільна юності кабала.
Палати знов і знову мерзти,
кохати знов і знов п'яніти!
На пальці елегійний перстень,
на серці елегійний квітень.

Містечко в сяйві ночі біле.
Невже ж тут друзів не згадать?
Росли ми разом і п'яніли,
кохаючи палких дівчат.
Таїлися від mrій бентежних,
вдавали гордих і твердих
і рвались в обшири безмежні,
що нам стелилися до ніг.
Дарунків повна юність світла,
мов скриня сповнена скарбів,
та mrія — ночі тьмяна квітка —
вела, де обрів межа
манила, мов любовний спів.
Щербилась леза на ножах,
і спалювались поривання.
Квітчались місяцем доми;
і тремтячи кохали ми,
хоча соромились кохання.

Почалось так: жарким тюльпаном
горіло сонце юним снам.
Дзвонила в ста фортепіанах
омелодійнена весна.
Смички, мов луки, вигинала
і веретена обертала,
ячала сотнею скрипок,
в криницях м'ятних напувалась,
рядном квітчастим розстелялась
і сипала пісні й пісок.

Пригадуеш: весна горіла,
немов закохане дівча.
Навпроти вийшов ти несміло
невловне щастя зустрічать.
Пригадуеш: циганський вітер
дівчатам поцілунки крав.
Кохання сім гарячих літер
на твому серці написав.

Пізналисъ ми. Весна дзичала,
немов стріла, що небо тиє.
Кохала і з коханням в'яла
дівчина, сп'янена вогнем.

Листар носив листи зелені,
листи шуміли. Ех, весна!
Плету пісні на веретені
про молодість, що проміна.

2

Ночами града окарина,
співали басом ковалі.
Несмілій і палкий хлопчина
не вмів знайти кохання слів.

Співали ранком білі теслі,
крутився колом дім ткачів.
Кохання мапу хлопець креслив,
весни дванадцять обручів.

Так народилась пісня в серці,
все замінилося у спів.
На амбразурі місяць сперся
й по шибі, мов краплина, сплив.
Вдивляючись в уста, що кличуть,
в розсміяних очей вогні,
різьбив ти в пам'яті обличчя,
щоб перелить його в пісні.
Кохав і зраджував кохану,
та пісні ти не обманув.
Їй завжди вірний, в північ тьмяну
ходив шукати в лісі слів.

Отак сплелись життя і пісня,
переливаючись в одне.
Одчай натхнення й радість пізня.
Куди ж ведуть слова мене?
Кохання й розпач так пізнало
жадібне серце юнака.
Устам лакомим завжди мало
палючих поцілунків. Так
перетремтіло, продрижало,
зажевріло, і відлунало,
і спалахнуло, і зів'яло,
в болючу пісню перейшло.

Мов строф гончар, що ліпить дзбані
з розспіваної глини слів,
промінюючи плач і сміх
в ліричне ремесло й купецтво,

невтишним серцем зрозумів,
що речі дві найкращі з всіх:
ясне кохання

й похмуре
мистецтво.

Співали ранком білі теслі,
на веретенах сміх ткачів.
Палючі строфи хлопець креслив,
весни дванадцять обручів.

Листар носив листи зелені,
листи шуміли. Ех, весна!
Плету пісні на веретені
про молодість, що промина.

Співають весняні ключі,
дзвенята черлені обручі,
і знов палає, як палала,
п'янлива юності кабала.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ ПІСНІ

Я маю дім, при домі сад,
ліричні яблуні у ньому.
Мов свіже молоко — роса,
розваги мед мені палкому.
Мов капелюх, квітчастий дах,
і дім мальований, мов скриня.
Злодії ходять по садах
крізь перелази та вориння.
Обгородити треба конче,
покласти мур з каміння й сну.
Росте в мойому саді сонце —
похмільна квітка тютюну.

Виходжу в сад і юне серце
незаспокоєне й невтишне
окрилю зеленим скерцом
розспіваної тужно вишні.
Виходжу в сад, як сонце гасне
і вечір, мов струна, тримтить.
Життя звабливе і прекрасне
в одній хвилині пережити!
Виходжу в сад, слова зриваю,
дерев натхнених щедру дань.
Ой, хлопче, хлопче, ти в отчаю
красі нестяжній в очі глянь!

Спалився вечір елегійний,
зів'яв, мов пісня, спопелів.
Збирай у дзбан слова спокійні,
свій молитовно юний спів!

Як ватра, сонце догоріло,
пожаром очі обпекло.
В горючому вінку несміло
схилило радісне чоло.

Обвечоріло. Обкурилось,
мов сто кадильниць, ніч димить.
Кружалном сонце покотилось
назустріч місяцеві й тьмі.
Цвітучий дим, синява муть,
ніч зорями на небі шие.
Ти, хлопче, обережний будь,
весна росою очі вийсть.

Знов пахне подув конвалійний,
насичується медом кров.
Хоч крок відміряно спокійний,
невтишне серце б'ється знов.
Господар саду — юний лірик —
повільно йду під ночі спів.
Несу в долоні обважнілій
кіш, повний спілких місяців.

Шумлять дерева елегійно.
Про що шумлять?

— Кохання й сон.
Так вечора души обійми
вколошуть серце в свій полон.
Гаємні тіні — квіти ночі,
це душі білених дерев.
До місяця летіти хочуть,
та вітер іх не забере.

О туго радісна й велика,
слова стрільчасті в небеса!
Це місяць — молодий музика

настроює, мов скрипку, сад.
Нестримна мріє і химерна!
Прослався в безвість ночі шлях.
Ні, небо слів тих не поверне,
і не поверне їх земля.

Дерев послухай! Іхню сповідь
у книгу ночі запиши!
Мов явір, що тінь власну ловить,
схились до власної душі!
У книзі ночі срібні букви,
натхненні сторінки шумлять.
Її не візьмете до рук ви,
її до серця треба взяТЬ.
Мов зорі сплячі в глибині,
осяяні недійсним сном,
пробудяться слова на дні
душі окриленої, і
відповідає співом дно.
Відповідає співом явір,
відповідає співом ніч,
спиняється невтишний крок.
Натхненим циркулем уяви
накреслиш коло рівних строф.

Хай серце сп'янене в цю мить
окрилюється і горить,
nehай злітають догори,
nehай зриваються увиш
думки схвильовані й крилаті!
О слово, що в устах тримтиш,
невже ж мені тебе спиняти?
Я чую, як приходиш, чорна,
п'янлива та болюча пісне,

шукає змісту гостра форма,
єдина, що мій жах помістить,
і мою радість світляну,
і всю знемоги глибину,
і словом просто в серце тну,
аж трисне кров, мов крик одчаю,
з нестями й щастя умираю.

На дверях дому знак зловісний,
на дверях дому — перстень пісні.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ МОЛОДОСТІ

Розсунулися, мов карти, стіни,
угору стеля поплила,
і вікна згасли в синій тіні,
найближчі речі вкрила мла.
Так ява стала сном.

Уже не стеля, інш глибінь,
уже не стіни — далечінь
і, наче іскри в тиші сплячій,
далекі, недосяжні в мряці,
давінкі, міліві та дрижачі,
засяли зорі над столом.

І я спокійний та невгнутий
під небом, що важке, мов камінь.
Мені сьогодні не заснути.
Пишу холодними руками
оці слова.

Ріка шумить, мов млин, що мрії меле.
Головокружним почі хмелем
п'яніє голова.
Ось таємнішає природа
в безбожно первісній красі
(словами не розкрити тайн ї).
Яка ж страшна оцього світу врода,
що отруїла дні мої.

От жив звичайно, як усі,
мантачив безтурботно час,
аж забаглось мені нараз
чогось незнаного.

Сьогодні вже не так, не так:
складнішає життя,
і, наче чорний стяг,
шумить над серцем кожна ніч,
і місяць — мідний птах,
таємна рожа неба, лампа
поетів та сновид
веде мене в сріблистих снах
зигзагом мрій та безумства
понад безодню світу.

Мов ртуть, підноситься солодкий жах
до горла і до мізку,
аж струни-нерви задрижать.
Тоді вдаряє пісня стусаном ножа,
тоді лунає пісня різко.

Ну, сам скажи,
навіщо це усе,
навіщо мерзти
в краси холоднім сяйві.
Ось, краще бережи
твоєї молодості перстень.
Отих хвилин,
коли ще світ, мов серце, був широкий,
коли не снився сон лихий мені,
коли ще хлопцем сивооким
сміявся щиро й дзвінко
та без журби мантачив дні.

Так час перегортас
мого життя нову сторінку.

І знаю тільки те,
що треба пісню, наче тінь, нести з собою,
що треба йти, невпинно йти

назустріч мертвій тишині.
за зовом вітру — за зовом ночі,
аж попіл сну засипле очі.
Спочине серце під крилатим кленом,
порине в море трав зелене,
і тільки пісня вільна, спіла,
жива, неструмна, горда, сміла
ітиме далі вже без мене.

Почалось так: упився я
від перших власних строф похмілля.
Був тільки місяць дружбою
на мому з піснею весіллі.
Як сталось те, як задзвеніло,
сказать не вмів оцього вам би.
коли б так серце не горіло.
Так народились перші ямби.
Слова не тесані в гамарні,
слова, осріблени в вогні.
Складають радісні пісні
в весни заквітчаній друкарні.

ДО МОЄЇ ПІСНІ

Крутиться світ весняний і зелений.
Ясень співає, і серце співа.
Пісня натхненним кружля веретеном,
на веретені срібляться слова.

Ясень, осяяній сонцем, упився,
перстень натхнення на серці тримтить.
Гей же, п'яній, і лети, і крутися,
пісне моїх двадцятьох і трьох літ!

РАННІЙ ВІТЕР

Крилатий вітер, дужий вітер,
що зорі, листя й ластівки несе,
сп'янює серце. Ех, летіти
в зелений квітень, в синь пісень!

Піднявся день, мов олень з кручі,
ніч відплила, мов корабель.
Крилатий вітер і пахучий,
мов дзенькіт сріблених шабель.

НАЗУСТРІЧ

Росте хлоп'я, мов кущ малини,
підкови на шляхах дзвенять.
Ось ластівки в книжках пташиних
записують початок дня.

Запрягши сонце до теліги,
назустріч виїду весні.
Окріленим, хрещатим снігом
співають в квітні юні дні.

Про дівчат і про купців
оповідає давня повість.
Крилата чарка у руці,
жага і трунок гусне в крові.

Червінці дзвонять на столі,
і місяць — найхмільніший келих.
Схилився вечір до землі
і срібним сяйвом ріки стелить.

І А ШЛЯХУ

Обплетений вітрами ранок
шугне, мов циганя, з води
і на піску кричить з нестяжай,
обсмалений і молодий.

Ріка зміяста з дном співучим,
хвилясто хльостають вітри,
і день ховає місяць в кручу,
мов у кишеню гріш старий.

Клюють ліщину співом коси,
дзвенить, мов мідь, широкий шлях.
Іде розсміянний і босий
хлопчина з сонцем на плечах.

НА ВІТЕР

Кинь пісню на вітер,
на вітер слова!
Десь шепотом віти,
десь шумом трава.

Не в воду глибоку,
а в сонце пливеш.
Подумай, нівроку:
ех, світ цей без меж!

Дме вітер у руна
життя молоде,
на яблуні струнах
долоні кладе.

Немає ще яблук...
Хтось кличе з яруг.
Послухай: це зяблик,
це сірий твій друг.

Ти сонно на яві,
ти п'яний від сну.
Десь шепотом явір
вітає весну.

Десь шелестом сливи...
Що більше тобі?
Сьогодні щасливий
ти птах, далебі!

ПЕЙЗАЖ З ВІКНА

Дивись: шумує день погожий,
кипить зелена заметіль.
В товстому дзбані варить рожі,
аж піна бризкає звідтіль.

Дуднить по шибах дощ цинобри,
і скло відблискує, мов сталь.
Парує курявою обрій,
хвилює в димі ранніх сальв.

Підвівши очі з-понад книжки,
побачиш світ барвистим сном,
і думка, вирвавшися нишком,
мов нетля, б'ється у вікно.

ЧАРКИ

Зелений ясень, серп і коні.
Прилипнув хлопець до вікна.
В чарки сріблисті і червоні
поналивалася весна.

І хочеться хлопчині конче
від весняних воріт ключа.
З трави неждано скочить сонце,
немов сполохане лоша.

СВІТАНОК

Сплигнула ніч з шумких дерев,
втікаючи понад дахами.
Замаяв голуб і дере
крильми хмарин іржаві плями.

Мов дзенькіт товчених склянок,
ясна музика підпливає.
Світанку куриться вино,
і небо в синяві безкрає.

Аж юне серце затремтить,
незаспокоєне й несите.
Устами спраглими в цю мить
всю хмільність світу хочу спити.

ВЕРЕТЕНО

Стрільчастий день, прозорий холод
і вся невпійманість краси.
Широко креслиш пісні коло.
Ех, пахне ранок. Срібло й синь.

Душа острунена й зелена.
Сміється сніг, сміюся я.
Червоним сонця веретеном
закрутить молоде хлоп'я.

Ще гори куряться від снігу,
сім стріл неначе сім пісень,
і юнака вітає день
окриленим найменням: Ігор.

ГоряТЬ скрипки в весільній брамі,
на ній стобарвний пропор дня.
Іду в захопленні й нестямі,
весни розспіваної князь.

ДОРОГИ

Розгорнулась земля, наче книжка
(дороги, дороги, дороги).

Зашуміла трава і принишкла,
простелилась нам юним під ноги.

Тільки небо і тільки пшениця
(над нами, за нами, під нами).

Тільки безкрай і далеч іскриться,
тільки безвість вітає вітрами.

Голубінь, золотавість і зелень
(яруги, галявини, кручі).

Розспівались таємно: дзінь-дзелень
цвіркуни в конюшині пахучій.

Залізиста вода із криниці
(дороги, дороги, дороги).

О, відкрий нам свої таємниці,
дивний місяцю мідянорогий!

Бо в дорогах звабливая врода
(о зелень! о юність! о мріє!).

Наша молодість, наче природа,
колосистим ще літом доспіє.

КЛЕНИ

Схилились два самітні клени,
читаючи весни буквар,
і знов молюсь землі зеленій
зелений сам, немов трава.

Оброслий мохом лис учений
поетику для кленів склав.

Співає день, співають клени,
лопоче сонячна стріла.

ДО ВЕСНИ

Весно — слов'янко синьоока,
тобі мої пісні складаю!
Вода шумить у сто потоках,
що з дна сріблистим мохом сяють.

Направо льон і льон наліво,
дібровою весілля іде.
Скрипки окрилюються співом,
і дзвонять тарілки із міді.

Розкотисті музики грають,
свячене сонце в короваю.
Весна весільна і п'янлива,
червоний клен, мов стяг.

Це ти мене заворожила
на смерть і на життя.

Зоря майнула, мов стріла,
неначе іскра, пісня згасла,
і тільки з мокрого зела
роса краплинами сплила,
мов слово, чиста й ясна.

Вже обрів зігнувся рівень
у круглу смугу обруча,
і ніч почала вже кінчатись,
неначе ватра, доторяті.
Ось ранок синім возом іде
і сонця сніп в село везе.
Крильми шумить червоний півень —
співучий з міді
серп.

СЕЛО

Корови моляться до сонця,
що полум'яним сходить маком.
Струнка тополя тонша й тонша,
мов дерево ставало б птахом.

Від воза місяць відпрягають.
Широке, конопляне небо.
Обвіяна далінь безкрай,
і в сивім димі лісу гребінь.

З гір яворове листя лине.
Кужіль, і півень, і колиска.
Вливається день до долини,
мов свіже молоко до миски.

РІЗДВО

Народився бог на санях
в лемківськім містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанях
і принесли місяць круглий.

Ніч у сніговій завї
крутиться довкола стріх.
У долоні у Марії
місяць — золотий горіх.

БОЛЯДА

Тешуть теслі з срібла сани,
стелиться сніжиста путь.
На тих санях в синь незнану
Дитя боже повезуть.

Тешуть теслі з срібла сани,
сняться веснянії сни.
На тих санях Ясна Пані,
очі наче у сарни.

Ходить сонце у крисані,
спить слов'янськеє Дитя.
Ідуть сани, плаче Пані,
снігом стелиться життя.

ЗЕЛЬМАН

Закрутися світ безкрай,
зелень на землі й на небі.
Ой, дівчатам заплітають
у волосся сонця гребінь.

День зелений, день хрещатий,
герці радісних лошат.
В пісні важко передати
те, чим крилиться душа.

Іде Зельман білим возом,
тропарями дзвонить ранок.
Ой, скажи, весільна лово,
чому в серці хмільно й п'яно.

ЗЕЛЕНА СВАНГЕЛІЯ

Весна — неначе карусель,
на каруселі білі коні.
Гірське село в садах морель,
і місяць, мов тюльпан, червоний.

Стіл ясеновий, на столі
слов'янський дзбан, у дзбані сонце.
Ти поклоняйся лиш землі,
землі стобарвній, наче сон цей!

1

Впливаємо в соснове море,
в сосновий шум, сосновий спів.
Над нами небо неозоре,
над нами дах струнких верхів,
над нами віддихом глибоким
парують оліясті пні.

І чуєш, як під твоїм кроком
зростають зела запашні.

Тут не бажаєм більш нічого —
обкутатися мохом сну,
в праਪервісний природи морок,
в прадавню впасти глибину.

Хай в нашім тілі, наче в соснах,
густа живиця закипить.
Хай в наші жили зелень мlosна
і полум'я спливе й блакить.

2

Вростем у землю, наче сосни
(лопоче лісу коругов).
Наллеться в наші жили мlosний
рослинний сік — зелена кров.
Корінням вгрузнуть ноги в глину,
долоні листям обростуть.

А бджоли до очей прилинуть
і мед, мов з квітів, питимуть.

Уже не кров — важка олія
в затвердлих ядрах набряка.
Немов малина, спіє мрія,
солодка, пристрасна й п'янка.

Кущем черленим край дороги
ростеш у шумі тишини.
Лиш олень —

самець струнконогий
полохливої шука сарни.

ЗМІЯ

Змія рослинна й кущувата,
змія покручена й слизька,
мов мокра палиця картата,
спиває хлопцеві в руках.

Змія, мов рожа, гребеняста
росте з-під каменя кущем.
Слова рослинні і хвилясті
злітають радісним дощем.

Мов папороть, перед очами
стає праਪервісність твоя.
Ти ще рослина, ти ще камінь,
тебе обкручує змія.

Навчися лісової мови
із книги лисів та сарнят!
Виходить місяць до діброви
писати елегії на пнях.

Струмки полощуть срібло тиші,
з росі купається трава.
Хай найпростіші з всіх слова-
у книзі лісу ніч напише!

ЛІСТ

На клаптику паперу
рука напише слово
коротке:

прощай.

Хоч тъмні очі знову, знову
обіцяють солодкий
одчай.

На клаптику паперу
рука напише тремтячи,
що тісно двом сердям
на світі
широкому.

ДАВНІЙ МОТИВ

Там хата білена, й осніжені каштани,
і місяць, наче сторож, ходить коло хати.
Це не сторінка з давнього роману,
це спомин хлопця, що не вмів кохати.

Мов дві гілки ліщини, розійшлися дороги,
і вечір сині тіні кидає на воду.
Окремо в бурях пристрасті й знемоги
п'ємо життя печальну насолоду.

ЕЛЕГІЯ ПРО ПЕРСТЕНЬ НОЧІ

П'яніючи отруйним чадом
ночей сріблистих та гірких,
дивлюся в місяця свічадо
крізь шибу, повну світляних,
холодних, синіх і тремких
далеких відблисків світів,
що, кинуті у тьму, горять
самітні, горді, золоті,
немов знаків санскритських ряд,
які прадавнім сном дзвенять
і перешіптують із дна,
загубленого в морок дня,
слова старої ворожби
в ім'я землі, в ім'я вогню.
Так віддають у владу сну
і заколихують спочить
серця, сп'янілі в життєвій
нестяжній, лютій боротьбі.
І чують очі дотик вій,
і бачать іскри голубі.
Співають на дахах сновиди,
осріблюються краєвиди,
шумлять, мов ліс, в кімнатах стіни,
і місяць мертвий, місяць синій
відчиняє п'ять брам ночі
над містом чорним та іскристим.
Тъмяніють ліхтарів вогні,
і в шиби стріли б'ють сріблисті —
це стріли зір на вишині.
Зриваються слова з скрипок,

в краси одчаю скам'янілих,
і знов з портрета, з срібла рам
мальований на полотні
до мене кличе мій двійник.
Як я, шалені пише вірші,
і рецитує, і співа,
і, замінившись в музику,
портрет, співаючи, майнє.
Тоді червона пляма крику
уста, мов іскра, перетне.
До мізку, в серце, до думок
вливає ніч, немов бальзам,
солодку краплю божевілля.

Годинник б'є, дві рожі, свічка
і маска — смерті чи кохання?
І завжди ніч і ніч відвічна
і перша й тисячна й остання.

НАД КНИЖКОЮ ПОЕЗІЙ

Люблю не раз вертатись до старого табурету,
де кілька книжечок лежить завинених в газету.

Коли з-за неба виринає ніч назустріч дніві,
мов спомин, випливають із полицея слова вишневі.

Слова, що пахнуть житом, сіном, сонячними днями,
надихані землею та навіяні вітрами.

Слова, що вимріяні у безсонні, довгі ночі,
коли стріла натхнення, вбита в серце, іддю точить.

Зникають речі, розвиваються довкола стіни.
Тремчу над книжкою у вічності холодній тіні.

Розкрита книжка, лампа, блудні нетлі,
ляга на серце ржа думок.
На стінах тіні в'яжуть круглі петлі
в чудний і нерозплутаний клубок.

Мов чорний кіт, сів череватий чайник
годинник, наче джміль, гуде.
Яка ж солодка ця принада тайни
та слово, що, мов з каменю, тверде!

Бляшане небо, олив'яний місяць
і ночі попелястий дим.
Невже ж нема на цьому світі місця
поривам нездійсненим та палким?

ПІЗНЯ ГОДИНА

Об вікно кажан крильми вдаряє,
все принишкло, стихло, охололо.
Безвість манить нездійсненним раєм,
наче ртуть, спливає в жили холод.

Ходиш, ходиш, дивні тіні водиш,
з болем родиться у серці пісня.
Попліли над світом чорні води
ночі.

Спати йди.

Година пізня.

РАНОК

Ранок блиснув. Сонце, мов червона цегла,
покотилося бляхою дахів.

Ранок тіні й мрії розгорнув і знагла
піснею возів прогомонів.

Знову перекреслить неба синь безмірну
зір падучих лінія крива.

Місто дивно біле, майже неймовірне
з мли, немов з уяви, виплива.

Тільки цей куток ще тінню обійнятий,
скрипка, струни обвільнивши, спить.
Сонна тиша, лиш перо дзвінке й крилате
по папері, мов стріла, дзичить.

СУВОРИЙ ВІРШ

Не втекти вже, дарма, від жорстоких цих днів,
не втекти вже ні в mrію, ні в пісню.
Мов фальшива струна, так дзвенить кожний спів
під суворих світань весну пізню.

Вже не вирватись більше з затислих обійм,
треба глянути дням просто в вічі,
хоч навпроти вдаряє скажений прибій,
невблаганим нас визовом кличе.

Не сховатись, дарма, в тиху тінь самоти,
не закрити долонями зору.
Гострий відблиск і відгомін хвиль долетить
крізь імлу, хоч найбільш непрозору.

Не сховатись, дарма, під наметом краси,
в чаді п'яному строф кришталевих.
Вітре днів, мої власні слова рознеси,
на шляхах їх розвій стомилевих!

О поете, дарма, вже тобі не втекти,
треба визнати те, що найгірше:
чи самого себе не оббріхуєш ти
в цих п'янливих, розспіваних віршах?

Подай мені лютню з каміння,
холодну мов лід і блискучу мов сталь!
О, не кантилена осіння,
зими променистий, іскристий кришталь.

Не зайві жалі легкозмінні,
не мелений мелос, не настрій шовковий.
Хай струни, як вістря кремінні,
деруть мої пальці і гнуть аж до крові.

О, визволь від слова безсили,
розчавлю притаєну зради змію.
Напружу струни і жили,
хай пісню, мов стрілу, у серце вам вб'ю.

С ПРОТИВ

Чи то струни, чи не струни,
чи то, може, вістря шпаг?
Вік минув зеленорунний,
що садами ніжно пах.

Навіть скрипки срібні жили
не заплачуть серед туч,
хоч на серце наложили
днів твердих тісний обруч.

Так стоятиме навпроти,
хоч до цього не привик,
наче скам'янілій спротив,
цей моєї пісні крик.

ГІРКЕ ВИНО

Мої дні жорстокі та холодні
полину навіяли в пісні,
потонули обрії в безодні
чорної весни.

Знов підказує мені до вуха
слів спокуслива, похмільна ідь,
що поглине серце завірюха,
хоч би мимохітъ.

Так складатиму в дні анестезії
цю отруйну дань моїм часам,
бо дарма: гірке вино поезії
мушу пити сам.

Нерозумна мрія зрадно кличе,
знаю, що омана це й фантом:
хочу вирізьбити днів обличчя
вірша долотом.

ГІРКА НІЧ

Заснули люди в чорнім місті,
під ковдрами ледіють сни.
Твоєї мрії не помістить
цей світ безкрай та тісний.

Замовкли голоси охриплі,
і спокій крила розпина,
і північ зерна маку сипле,
та не для тебе тишина.

І ось дрібний чорнявий хлопець
підніс долоні до чола.
Ні, суті світу ти не схопиш,
не вирвеш віршем корінь зла.

ПОЕТОВА ВЕСНА

Ну що ж, поете безіменних мрій?
В твоїй чернетці пишних віршів рій
дзвінкими римами впиває, як вино.

Ти крізь вікно
у далечінь глядиш:
виприскують сріблясті стебла трав,
небавом бризнути яблуні бруньками
і край дороги виросте спориш.
На березовій скрипці вітер грав
і, наче шовком, витер кожний камінь.
Ти піснею розпалене чоло
в долоні похилив.
Ось ярою весною зацвіло,
і ти ще раз щаслив.
Твоє перо, думкам слухняне,
нових пісень ладнає гармонійний стрій.
Тремтить захоплення струною голос твій,
і з неба ждеш вечірньої роси,
і ловиш оком п'яним
на синім обрії хмаринки біло-льняні
у завороженому перстені краси.
Не знаєш сам, чи весело тобі, чи сумно,
і б'є весна до голови.

• • • • • • • • •

А за вікном юнацтво горде та безумне
готується на зрив новий.

Каштани в ранок сивий, попелястий
шуміли над твоїм вікном.
Ти встав, щоб далі ткати, далі прясти
турбот, пісень та мрій фантом.

(Каштани наче прапори хвилясті).

Хай час від цвілі береже
шляхетне срібло весняного співу.
Та лиш послухай: тут уже
нова лунає пісня — рожа гніву.

Ось краще ти до нас ходи,
де, наче сосни рівні та високі,
юнацтва смілого ряди
відмірюють дзвінкі, пруживі кроки.

НІЧ НА ПЛОЩІ ЮРА

Північ чорна, наче вугіль,
ходить тінь по площі Юра,
в'ються обручами смуги
на блискучих сірих мурах.
Місяць — таємничий перстень,
вправлений у ночі гебан.
Будеш в срібнім сяйві мерзти
під холодним дахом неба.
Відрізнити сам не можеш,
що тут привид, а що ява,
чи це марево, чи, може,
дійсність, наче сон, лукава.
Це із скла й музики вежі,
це вогонь, що вже не гріє,
це останні світу межі,
це архітектура мрії.
Північ чорна, наче вугіль,
попіл сну на очі сипле,
різьбить сріблом в довгі смуги
небо, до землі прилипле.

Дзвонити ніч на площі Юра.
Хрест иначе ключ могутній.
І стає, мов тінь похмура,
нерозгадане майбутнє.

Ці слова схвильовані,
ці слова неспокійні, грізні.
Іддю часу опльовані,
наче коні бичовані
батогами, злітають пісні.

Це тобі я складаю дань слів,
динаміко суворих днів!

Хоч в саду понад сливою
романтичної пташки нема,
мов добою щасливою,
свое серце виспівую,
бо мовчати не можу, дарма!

Моя пісня тобі і мій спів,
динаміко суворих днів!

Ось вітрами дебелими
вже надходить епоха світань.
Не словами веселими
з баладовими селами —
різко кличу в майбутнє: повстань!
Це для тебе любов моя й гнів,
динаміко суворих днів!

РАНОК ЮНАКІВ

Вилітають — лиш стопи дзвенять,
аж майдан задрижав, розспіався.
Наче курява, стукіт піднявся,
мов туман, коли вітер шугне,
буря кроків пливе в запашне,
промінливе повітря та гне
по дорозі усе, мов солому.
На піску, на камінню дзвінкому
в бігу ноги скресали вогня.
Ні, даремно було би спинять,
ваші обрії, ваша земля вся.

П'яний ранок —

кучеряве дівча
на життя та на смерть поцілує.
Наче іскри летять з обруча
в весняній, закосиченій кузні,
це так сонячні стріли дзичати,
коли б'ють вас у груди потужні,
коли обрії головокружні
приманливо розкриють глибінь
і запрошують тут, куди тінь,
наче яструб, над серцем колує.

Підорвавшись стрілою з землі,
вигук ваш залишає навколо.
Попід небом, що в синій імлі,
недосяжне, таємне, холодне,
розгорнулось, мов книга безодні,
розстилилось в дрімучі лани,

хвилюванням тремкої струни
переливний роздзвониться голос.

Раннє сонце —

молоде оленя
прибігає з-за лісу до вас.
Пролітають — лиш стопи дзвенять,
лиш майдан під ногами співа.

КІНЧАЮЧИ

Кінчаючи цієї книги
співні, п'янливі сторінки,
не думай, друже, що у них я
горіти зможу крізь віки.

Із поривань, натхнень, одчаю
останеться лиш попіл мрій.
Бо ж пам'ятник крихкий лишаю
турботі й радості своїй.

З „КНИГИ ЛЕВА“

1936

За тло — блакить. В ній щиглі і кларнети.
Схилився явір над водою. Коні
і кругле сонце золотим браслетом
заплетене у кучері левконій.

І мох вогню, і вітру ясний галас,
і буря світла на води дзеркалах,
мов зламана веселка, що упала
на камінь і удвоє розламалась.

Левконій теплий шепіт. Дальній бубон
червоного майдану, де стрічаем
ізнов на гривах куряв дні. О люба,
браслетом сонця ранок нас вінчає.

ВЕСНЯНА НІЧ

Настурцій ніч і ніч конвалій.
Пливе музика радієва.
В саду тривожний жду — ніч палить —
тебе, далека зоре, Єво!

Карузо ночі — тенор місяць
у скриньці радієвий кличе.
Для наших дум замало місця,
кохання вічна таємниця!

І для сердець замало світла,
землі замало і п'яниння!
Вітри ранкові, наче мітли,
з стежок змітають ніч весінню.

Пора троянд спізнилась, сестро,
так довго ждали, аж приходить.
На милі сонця, світла верстви
розміряно і землі й води.

Хоча це світло надто кволе,
хоч надто рано й сніг упертий,
ощадне сонце й зелень гола,
все ж день рясний на чар нестертий.

В крові з троянд умивши руки,
під горлиць воркування перше
ідем, далека, поміж буки,
зоря з зорею й серце з серцем.

ГВОЗДИКИ

Зелені сутінки. Гвоздики —
посли весни. П'яній до краю!
Який цей світ знов став великий!
І знов твої листи читаю.

Вгорі зелена яма світла,
ядро — гвоздика електрична.
Ні, ми до того ще не звикли,
що наша молодість не вічна.

Але колись до цього звикнем...
Та поки що свята омана —
ота дружба з життям не никне,
що нас, моя кохана,
помазує весни єлеем.

ПІВОНІЇ

Червона молодість півоній.
Яка краса! Яке п'яніння!
Візьми мое чоло в долоні
Й оборони, моя весіння!

Бо переслідує крізь морок,—
Ще крок, ще крок, мене поцілить
Мій друг найкращий і мій ворог
Найавязніший, боже милив!

Натхнення темне, музо вічна!
Б'є ніч у тіней чорні дзвони.
На чорнім тлі, мов кров трагічна,
Півоній молодість червона.

ТЮЛЬПАНИ

Червоне золото тюльпанів
на сірім сонці — танці з лика
і механічний сад мелодій,
де в чорних дисках спить музика.

Металу в'язень — людський голос
засуджений в кружок порожній,
і світу в'язень — людське серце
цього збагнути неспроможне.

Крізь сірий шовк — безбарв'я сіре
червоне золото тюльпанів.
Цвісти, горіти й проминати,
лишати все, йдучи в незнане!

ФІЯЛКИ

Фіялки ї телефонна трубка
заворожливим сяйвом кличе,
і місяць, мов червона губка,
змиває попіл дня з обличчя.

Слимак з ебену, темна мушля
і вухо ночі — лійка чорна,
і пахощі духмяні душать,
мов пальці на кларнеті горла.

З очей фіялок смутком кришиш
і пригортаєш, сестро рання!

Простягнуті долоні тиші
над нашим вічним проминанням.

ЧОМУ?

У ванні короп золотистий
плюскоче, наче з піни панна,
і в куряві рожевих іскор
кружляє веретеном ванна.

Мідниця ранку повна піни
із мила сонця. Миють хмари.
На сім ключів замкнулись сіни,
де ти в блакитному пожарі.

У ванні короп плеще з дива,
побачивши тебе — сон ясний.

Але чому ти нещаслива,
чому очей фіалки гаснуть?

Долоні сну в весінніх сінях
лягли на струн прощальнім шумі.
В твоїх очах блакитна сутінь.
Не дно кларнета — дно задуми!
Мов зустрічі давно забуті,
подертий шовк твоїх левконій.
Мембрана пам'яті найтонша,
не пропустивши світла, дзвонить.
Навіщо, сестро,
навіщо пестиш тіні тіней?
Закрижаніле соло сонця
мов дно музики
 ув оркестрі,
що грає в сну блакитних сінях.

ПІСЕНЬКА ДО СИУ

Не думай! Спи! Думки — отрута щастю.

Цвітуть дві тіні — дві лілеї чорні.

Не думай! Спи! До всіх скорбот причасний
і так усього в думці не обгорнеш.

Прощаючись із спомином останнім,
що тінню вихиливсь з-за яви краю,
в солодкім марнотратстві почуванинів
кохання вицвіле знов прикликаєш.

Це справді зло, що покохав занадто,
заміцно, зарозтратно. Захват ясний
в екстазу чорну ночі не міняти!

Засни! Чи це життя, чи лампа гасне?

ТРИ СТРОФИ З ЗАПИСНИКА

Мов птах, співає телефонна трубка,
мов чорний птах в ліщині срібній дроту.
Коли покине друг і зрадить любка,
що вибереш: зненависть чи скорботу?

О квітко звуків в чорнім шовку сяєв!
Музика б'є в обличчя, мов зле птаство.
Життя нам юний захват відбирає,
мов скнара, заздрий на своє багатство.

Бже вмієш зорі на слова міняти,
вже висловиш вогонь душі страдальний —
наприкінці на досвід став багатий:
життя трудне мистецтво ненавчальне.

ЛІТНІЙ ВЕЧІР

Від спеки місто важко диші,
й чоло його шорстке й червоне
під віялом нічної тиші
поволі стигне і холоне.

Тремке натхнення віddзвеніло,
застигло в мудрій вірша брилі.
Твоє чи не твоє це діло,
ти сам збагнути вже не в силі.

Крізь гамір дня незмінне «завжди».
Заснеш,
заснеш без зір, поете,
життя на звуки розмінявши,
мов золото в дрібні монети.

Мініатюри сонця — яблуко натхнення
на дереві життя — на дереві мистецтва,
і творчість, наче присуд, творчість невмоленна
і з світом торг красою — муз скupих купецтво.

За кожен кусень щастя кара. Тільки обрій
узором кола вчить про досконалість міри.
Прилюдно сповідаюсь *urbē et orbē*
із захвату, із горя, з гордощів, з зневіри.

І прийдуть із єлеєм, прийдуть з терезами
краси помильні судді і відважать смуток,
діапазон п'яниння, думку, слова гаму,
а ти, як завжди, будеш сам, щоб все забути.

Мистецтво — що ж?

Це надаремне
в дно дня, дно дна сягати словом,
в ядро ціляти світла темне.
Ні, не чорнила — треба крові!

Хай ваші терези розумні
відважать Фому, зміст, прикраси,
достоту зміряють безумине
і скажуть: небагато важить.
Хай!

Але в те сутнє, в дно дна срібне
не сягнути мірою ні разу
і сятимуть, мов царство мідне,
ці строфи щільні і доцільні,
ці строфи — формули екстази.

ДРУЖНЯ ГУТІРКА

Поезія?

— Ні, не питай,
який рецепт її есенції!
П'ючи свій золотавий чай,
так пробалакаємо день цей.

Узори гарних слів, мережка,
екстракти мови в срібній чаші —
хай їх краси аптекар зважить!
Ні, не туди, коханий, стежка!
Символіка завбога наша,
і орнаментика засіра.
Де ж міра мір, єдина міра?

Чай процідивши, попрощавшись,
розходимось. Ніч — чорна мушля,
ті самі зорі в ній, що завжди,
той самий захват серце душить.
Тоді, чужі дрібній прикрасі,
слова, затиснуті у горлі,
слова, гальмовані в екстазі
б'ють, мов джерела животворні.

Мистецтво — що ж?

Це надаремне
в дно дня, дно дна сягати словом,
в ядро ціляти світла темне.
Ні, не чорнила — треба крові!

Хай ваші терези розумні
відважать форму, зміст, прикраси,
достоту зміряють безумне
і скажуть: небагато важить.
Хай!

Але в те сутнє, в дно дна срібне
не сягнуть мірою ні разу
і сятимуть, мов царство мідне,
ці строфи щільні і доцільні,
ці строфи — формули екстази.

ДРУЖНЯ ГУТИРКА

Поезія?

— Ні, не питай,
який рецепт її есенцій!
П'ючи свій золотавий чай,
так пробалакаємо день цей.

Узори гарних слів, мережка,
екстракти мови в срібній чаші —
хай іх краси аптекар зважить!
Ні, не туди, коханий, стежка!
Символіка завбога наша,
і орнаментика засіра.
Де ж міра мір, єдина міра?

Чай процідивши, попрощавшись,
розходимось. Ніч — чорна мушля,
ті самі зорі в ній, що завжди,
той самий захват серце душить.
Тоді, чужі дрібній прикрасі,
слова, затиснуті у горлі,
слова, гальмовані в екстазі
б'ють, мов джерела животворні.

ПОДВІЙНИЙ КОНЦЕРТ

Коробка радієва й квіття.
Крізь чорну скриньку йде музика,
і душі квітів світлом світять,
що з нього ясність б'є велика.

Дрібненька флота звуків, човен
мелодій на морях етеру
і світла з квітів вечір повен
змінив кімнату в чар-печеру.

А знизу під концертом квіття,
мов кара за краси провину,
жде кіш подвір'я — царство сміття,
де квіти й звуки згодом згинуть.

Дивись у яму мертвих квітів!
О, чи зумієш, майстре сяєв,
своє мистецтво протерпіти?
Не тільки іх краса карає.

ПІСНЯ ПРО НЕЗНИЩЕНІСТЬ МАТЕРІЇ

Забрівши у хащі, закутаний у вітер,
накритий небом і обмотаний піснями,
лежу, мов мудрий лис, під папороті квітом,
і стигну, і холону, й твердну в білий камінь.

Рослинних рік підноситься зелена повінь,
годин, комет і листя безперервний лопіт.
Залеє мене потоп, розчавить білим сонцем,
і тіло стане вуглем, з пісні буде попіл.

Прокотяться, як лава, тисячні століття,
де ми жили, ростимуть без наймення пальми
і вугіль з наших тіл цвістиме чорним квіттям,
задзвонять в моє серце джагани в копальні.

АРКТИКА

Комети, що цвітуть хвостами, наче пави,
червоні шиби моря в олив'яних рамках,
де скелі льодові під снігом кучерявим
розсунулись поволі, мов таємна брама.

На бурунів хребтах качаються тюлені,
звірятам сходять з зодіака, й червоніє
у сяйві магнетичних піль метал зелений
морів примарних, що подібні сонній мрії.

Мов синє оливо, заклякле небо висить,
і череп місяця розбитий і безбарвний
упав на сніг, коли отари білих листів
в крайну небуття вела зоря полярна.

МОЛИТВА ДО ЗІР

Не срібло миршаве, не хміль,
не лавр сумнівний і двозначний,
не дотепів грайливих сіль,
не успіх в грі на риск небачній,
не уст золотомовних мед,
не почестей солодка манна
і навіть не чеснот букет,
що світлість їх не раз оманна,
не винограду темний сік
у колі дружньому за чаєм,
не муз єлей, що на ввесь вік
тавром людину назначає,
не вигаданий в хитрий лад,
щоб мірять душі, вчений лікоть,
не донохвалців млявий чад,
нещиріх хвальб слизька музика,
не захист мрій — блаженний дім,
але молімся зорям дальнім,
щоб нам дали на світі цім
життя величне і страдальне.

СІРИЙ ГІМН

Стовпи із попелу угору!
Міста в дротах — під вітром ліри.
Це тут, де мурів скупість взором,
без сяйва навіть сонце сіре.

Тут люди, мури і бацилі
тим самим піддані законам
і тулуби печей похилі,
де розцвітають іскор грони.

Хто падає, за ним не тужать,
бо срібло сліз не для розтрати,
скупі на скарб навбач байдужий.
Хвалю життя шорстке й сукате!

КОЛО ЗМІН

Жаркий, духотний день, зомлівши,
мов стовп, упав на груди ночі.
Що ти згубив, не знайдеш більше,
і час надію розхлюпоче.

Ще піна світла з дзбана сонця
парує пилом з теплих мурів.
Не жди від долі оборонця,
від пазурів в овечій шкурі!

З-за золотого шумовиння
ніч блакитніє чиста й вічна.

Знов знайдеш суть у колі зміннім,
щоб в зміст незмінний вірить міцно.

МАРНОТРАТНИЙ ГІМН

І зір розтратниця — зла ніч і день сліпучий
розтратно твореним і нищеним багатством...

Чергою явищ неповторних в світу кручі
зростання й проминання сплетені суцільно.
Вирує квітний дощ, бацилі, світло, птаство.

Коли в дні гаморі хвилину знайдеш вільну,
задумайся на мить про сонця марнотратство!

ДНО ПЕЙЗАЖУ

Корови й дині. Білий янгол
на лопуха зеленій плахті.
Хто будить в серці тужну п'янкість
і хто колише темний страх твій?

Що неоправданий, таємний,
мов кріт, від dna коріння риє
і грає, мов кларнет підземний,
в кипінні форм, у барв завії.
І як зродився без причини,
так без причини щезне знагла.
Природи лоно мрячне й сине,
і сонця кіш,
і кіш землі,
що в ньому
корови, квіття, дині й янгол.

МІЙ ДАВНІЙ ГОЛОС

Палкий, нічим незаспокійний,
ловлю слова, мов барвні скельця.
Як же ж я теря туги рвійне
з корінням вирву з штолльні серця?

Терпке похмілля свіжих ранків
п'янить, як і давніш п'янило.
Дивлюсь в блакитну призму склянки,
де заламалось небо в хвилі.

Рожевий чай, мов піна з сонця,
зелений морок сном колише.
Заслуханий у дружній вітер,
свій давній голос чую в тиші:

«Аж юне серце затремтить,
незаспокоєне й несите.
Устами спраглими в цю мить
всю хмільність світу хочу спити».

БУРЯ

Надходить буря. Сиві вільхи
в тривозі туляться до себе.
Щоб відідхнути, просить пільги,
хоч на хвилину, в багрі небо.

Мов стовп, піднявся вихор тричі,
і сяють блискавки, аж маки
червоні сплющують зіниці
і клоняться хорунжим ляку.

Кларнетів склик, і вітру помах,
і виє лис — нічний астроном.
Червона неба папілома
прорізана, мов бляха, громом.

Це з-понад бурі безкрай вільний,
схилившись, риє в хмарах ями.
Тоді слова швидкі й доцільні,
мов леза, скрещую з громами.

ДИВО

Над ранком. Зорі з вовни мряки,
мов злоті гудзики з плаща,
відпоре день і сім'ям маку
розсипле солов'ям в кущах.

В сувоях тиші сплять долини,
де мох задуми й мох імли,
аж скотиться стозерна дinya
на лопуховий ранку лист.

Як диню сонця зсуне вітер
на решето ясних долин,
розплющують зіниці квіти
і листя рветься в дальню синь.

А серце, що, незаспокійне,
збагнути хоче все до дна,
тріпочеться і з листям рвійним
до болю прагне дива дня.

ВІЩИЙ ДУБ

Сніг зеленіє в свіtlі ночі,
сніг блакитніє в свіtlі дня.
Цей дуб — то дерево пророче,
корява ліра з його пня.

Сніг попеліє в сірий вечір,
щоранку у вогнях цвіте.
Із рани сонця кровотечі
б'ють в царство снігу золоте.

Лиш дуб один крізь біле море,
дельфін рослинний, вдаль пливе
і лірою сніг-саван поре,
віщуючи життя живе.

КОЛОДІЙСТВО

Вже сонця колесо збиває стельмах,
ще обруча — до осі полум'яної!

Цим возом їхатиме завтра Зельман,
ключар і староста гульби весняної.

Відносить стельмах сонце ковалеві:
— Обруч найбагряніший викуй, майстре мій,
щоб сонце жевріло ясніш від гриви лева
весні трояндній й осені оайстреній!

ЧЕРЕМХИ

Мов свічка, куриться черемха
в побожній вечора руці.
Вертаються з вечірні лемки,
до хат задумано йдучи.

Моя країно верховинна, —
ні, не забути твоїх черемх,
коли над ними місяць лине
вівсяним калачем!

БАТЬКІВЩИНА

Жовті косатні цвітуть на мокрих луках,
як за днів дитинства, в кучерявій млі.
Вилітають ластівками стріли з лука,
білі стріли літ.

Оси золоті в чарках троянд розквітлих,
мокрі зорі куряться під сизий вечір.
Ще горить твоєї молодості світло,
хоч новий десяток літ береш на плечі.

Слухай: Батьківщина свого сина кличе
найпростішим, неповторним, вічним словом.
У воді відбились зорі і обличчя,
кароокі люди і співуча мова.

УРИВОК

Боюсь згасити світло лампи,
бо може стати ще страшніш,
і ніч, розкладена на ямби,
у серці вбилася, наче ніж.

Ніяк заснути! Кличуть півні,
годинник б'є, і місяць лине.
Мій сон, мій голос неспокійний
в моїй трагічній Батьківщині.

ЗАБУТА ЗЕМЛЯ

Село вночі свічок не світить,
боїться місяця збудити,
що жовтим без наймення квітом
цвіте в садах, дощем умитий.

Густа вода спливає з гребель,
де обрії спинились в леті.
У бурих кублах побіч себе
звірята, люди і комети.

Забута земле під дощами,
під оливом рудого неба!
Ця пісня серцю наче камінь,
а все ж її співати треба.

ЧЕРВОНА КИТАЙКА

Горяť, як ватра, забобони
віків минулих — снів іскристих.
В китайці заходу червоній
моєї молодості місто.

Лопочуть зорі на тополях,
і люди хрестяться з тривоги,
коли ножами місяць колуть
хасиди в чорних синагогах.

Моє містечко таємниче
в хлоп'ячих споминів заслоні!
І знов минула юність кличе,
як давні кличутъ забобони.

ДО ХОЛОДНИХ ЗІР

Накрита неба бурим дахом,
мов бронза, ніч тъмяніє й стигне.
Як вбиті в ніч горючі цвяхи,
холонуть зорі в сині криги.

Насуплений, ідкий, запеклий
заслониш очі лунатичні,
бо твоє серце — чорне пекло,
середньовічне і містичне.

Тремти в цей вечір забобонний,
мов астролог, дивися в зорі!
Хай всіх, хай всіх, як ти, бездомних
пригорне ніч, вогонь і море!

СЛОВО ПРО ЧОРНИЙ ПОЛК

Об слово дзвонить слово — кусні бронзи віщі.

— Співаю, не кляну
розворотним полкам, пощербленим рядам, потрощеним

когортам!

Хвала усім, що з пристрастю цілють сестру на бойовицях,
а тим, що ляк в них, мов слімак у мушлі, й гнуть тростини спин,
погорда!

Луна поразки б'є об мої вуха, мов з глибин безодні зради
громів, поламаних у кусні й скоплених у сіть, прощальна скарга.
Дивлюсь у морок, як тятіви скель, напнувши луки водоспадів,
мов стріли круто втяті, птаство криводзьобе викидають знагла.

Зорі. В відвороті полк. Анабазис під небом африканським.
Ліс вбитих в небо списів коле місяць, кров руда тече із нього,
і ебеновий вождь з сережкою зорі у вусі, спів поганський
жбурнувши в хмари, наче визив, прокляне поразки бога злого.

Немає ласки — і багнети грузнуть в тіло, мов плуги
в чорнозем,
у буйне поле чорних тіл багнети сіють зерно послуху і ладу,
щоб аж до сьомого коліна па'мятали й знав назавжди кожен,
щоб син онукові, онук нашадкові, мов скарб, переказали,
як кріпили владу.

І густо стеляться один при одному, як вирубаній праліс,
у черепах почавлених булькочуть мозки, мов оліва жовта.
Хто сіє кров, той жне зневисть. Тож беріть оде хрещення
сталі!
Зеленоока чорна княжно, музо месників, калюжі бовтай!

Дракони, що бензину п'ють, на птахів схожі і на носорогів,
дракони, що плюють змійну слину — оливо й вогонь зернистий,
являються, немов із місяця печер вернувшись, й їм під ноги
мітла комети, куряви здіймаючи, мов листя.

На купах чорних рук і чорних ніг червона кров і жовта піна,
слизька смертельна піна з уст розтерзаних гарматним поцілунком.
Тюльпани надр підземних — вибухають, мов кущі вогненні, міни,
салютами з глибин землі вітаючи непереможно й лунко.

Гармати розкладають віяла димів, мов крила перед льотом,
зриваються й колесами толочать звали тіл і хлам заліззя,
на чорних щелепах клейста смертна слина, очі злиплі потом,
пил з блях і слизь з ротів і крові грязь язик зорі рудої лиже.

Хриплять горлянки глухо, і мерзка ядуха пальці криво корчить,
мов листя, сплащені долоні — квіти стоптані життя жагою
спалахують востаннє й кидають прокльони в небо богоборці.
Усі скарби за мить одну життя! Лиш ніч усіх назавжди гойть.

Лопата сонця грузне в жовту теплу рінь, копаючи могили,
лопата сонця, хрест струнких вітрів, шакалів похоронний обряд.
О чорне тіло, в шовк рудий піску сповіте, тихе і безсиле,
де перед миттю пристрасті кипіли ще! Землі долоне добра!

Хай чорна богоматір з жар-ікони поведе бійців до краю,
де вже дракони не лякатимуть, де тиша вічна й сонні води!
Б'є слово в слово — кусні бронзи дзвонять.
Так прощальний спів кінчаймо,
коли розбитий чорний полк в країну зір на вічну ніч віходить.

Лютень 1936

КОЛИСКОВА

Вузли доріг затиснуті на горлах сіл. Знов сняться сни минулі.
Сідають дні, мов птахи, на хатах і розгортають крила вітру.
Скриплять колиски: «Синку, спи, накрию сном тебе, мов листям
мирту,
лиш не ходи, хлоп'ятко, в ліс, бо вовк тебе у лісі з'їсть, ой люді!»

Співає на шляху піхота: «Не стелися по землі, барвінку!»
Пан сотник лютий: «Покрутило б язики вам, покручі прокляті!»
Ударило у мідь дороги, мов у жовтий бубон, сонце дзвінко,
кийки проміння б'ють червоним верблем у калюж рудяви лати.

Під спів піхоти сходить вечір. Ще в розприслім сонці сяє зброя.
Вже ніч. До зір пришиплені кокарди літаків. Ніхто не будить
розквітлих квіттям снів дитячих,

і не бачили,

не знали люди,

коли зоря спинилась над колискою майбутнього героя.

СЛОВО ПРО ПОЛК ПІХОТИ

Ми молодість тверду і кучеряву
складаємо, мов прапор, на лафетах.
У куряві цілує очі слава,
горять на небі кулі і комети.

Змішалися, у куряві склубившихся,
статуй й люди перед арсеналом.
Ми, на багнети сонце настремивши,
виходимо нестримно і зухвало.

Юрба в вертепах вулиць, наче повінь.
З-під ратуші зриваються два леви,
біжать в юрбу, толочать, брук сплив кров'ю,
юрба кипить, шаліє. Місце левам!

Під гул, під бряз валторен і тарелів
виходять леви попереду роти,
ведуть її. Хай їх вітають трелем
пузони полку п'ятого піхоти!

Хай всі, хай всі побачать і почують
з трибун, з балконів, з брам, з дахів сріблистих:
востаннє вам піхота салютує!
Шрапнелі сонця вибухають в місті.

Ми молодість тверду і кучеряву
складаємо, мов прапор, на лафетах.
У куряві на синім небі сяє
майбутньої Республіки планета.

ЗЕЛЕНА СВАНГЕЛІЯ

1938

ПЕРША ГЛАВА

Із всіх явищ найдивніше явище —
існування

ЗАПРОШЕННЯ

Вже спалюється день на вугіль ночі,
росою вечір трави з попелу полоще,
і ляк, мов свердел, твоє серце точить,
і місяць тіні згублені полошить.

Самітний друже, мов у ночі пояс,
ти в таємничість світу оповитий.
В цей вечір весняний ходи зо мною
в корчмі на місяці горілку пити.

1931

ЖИТТЯ ПО-ГРЕЦЬКИ БІОС

Овес, метелики і присяги коханців.
Весна закрутить хмільно веретена травня.
Лисиці, куни і дівчата вранці
виходять мити очі в буйнолозих плавнях.

Годинник сонця квітам б'є години,
і стулюються маки ввечері бентежно.
Отак під небом недосяжним і безмежним
ростуть і родяться звірята, люди і рослини.

29 березня 1935

ДО ІСТОТ З ЗЕЛЕНОЇ ЗОРІ

Закони «біосу» однакові для всіх:
народження, страждання й смерть.
Що лишиться по мені: попіл слів моїх,
що лишиться по нас: з кісток трава зросте.

Лисиці, леви, ластівки і люди,
зеленої зорі черва і листя
матерії законам піддані незмінним,
як небо понад нами синє і сріблистє!

Я розумію вас, звірята і рослини,
я чую, як шумлять комети і зростають трави.
Антонич теж звіря сумне і кучеряве.

18 травня 1935

ЕПІЧНИЙ ВЕЧІР

Під прапором мідянолистих буків,
де сонце покотилось вогняним тарелем,
засмаглі хлопці, мов джмелі на луках,
гудуть, і вибухає пил з рудих цегелень.

На бурунах трави, в зеленім димі
колишутться корови, мов тяжкі колоди,
і зорі в зорі дзвонять понад ними,
й шумлять під ними буйно життєтворчі води.

Той струм, що з сонних квітів синім димом
проходить в стиглість ядер, спрагу росту будить,
насіння кільчиться, упавши в плідну вогкість.
Мужчини волохаті палять темним оком
дівок широкобедрих, смаглих, повногрудих.
Горбатий янгол лісу манить теплим мохом.

Завиті у пергамент неба зодіаки
ввижаються нам у хрестах щоночі,
і мрії наших вір горять стожарним маком.

І з зір загаслих іскри осявають очі,
червоні піvnі синій місяць кличути —
це буревій краси, прaperвнів громовиця!

Так родяться релігії й суспільний лад.
Боги й звірня. Громада до громади.
Епічний вечір починає владу,
і синій, вічний стяг лопоче таємниче.

Усоте прославляю буйноту життя!

27 жовтня 1935

ЕКСТАТИЧНИЙ ВОСЬМИСТРОФ

Шумлять у скринях зеленаві зерна льону,
масний і теплий пил вирує у олійнях.

Щораз в корявих липах спалахне прокльоном
душа зелена, гнівна і незаспокійна.

Черві не піддається буйний струм життєвий,
з дерев зелені іскри дятлі крешуть.

Зорі червінцем платить скupo вечір дневі
за сонце, що його в червоний мох розчеше.

Червона сажа заходу вкриває липи,
що круглі, мов решета, сіють сонне сім'я,
і струни листя замовкають наглим схлипом
під вітру дотиком, що тишу шумом вим'яв.

Дівчата із олієнь пахнуть млосно льоном,
коли, мов квіт, коханцям розкривають тіло,
і сонце вибухає божевільним дзвоном,
в гучні тарелі хмар вдаряє оп'яніло.

Знічев'я затихає в навіженім гімні,
немов макуха, що олією спливає,
і ллються струмені шалені і нестримні
в коріння тіл, у жили лип, у нетрі гаю.

Дивіться: це пожежа світу, буря первнів,
рослини моляться, шаліє кожен колір,
із споду у коріння дмуть вітри підземні,
аж липа, мов кларнет, заграє перша соло.

Ось димарі землі, ось куряться дерева
в зеленім, золотовім і багровім димі.

В соломі мряки пні, верхів'я у прощальній
завії сонця, що, мов птах, зайшло за ними.

І сонце заходу і літо й липи мрійні,
змінливість вічну світу ввечері і вранці,
я прославляю невгомонний труд в олійні,
горіння душ, екстазу тіл і хміль коханців.

11 грудня 1935

КОНЦЕРТ

Горлянки соловейків плещуть, мов гобої,
у димі паходців, в чаду лілейних курявлів,
аж спів змінився в запах, мов за ворожбою,
роздлився в квітний пил.

Це тільки увертюра.

На слов'яні гасло дружні перемови
усіх музичноздьобих ста племен пташиних,
і ллється звук на звук, лиш у зозуль прамові
прадавній корінь «ку» у горде соло лине.

Самці й самички у зальотах і докорах,
в цівках пташиних горл, мов шорох срібних зерен.
У відповідь сп'янілим до нестями хором
спалахує червоним співом квіття терен.

Мов бризки піни з зір, ряба оркестра квітів,
немов на лезо лезом, піснею за пісню
на поклик відповіла, аж збудився вітер
і вимотався зтиши, де йому затісно.

І ширшає концерт. Шалені перегуки
здіймає квіття хор у барв грайливій піні,
і ніч — блакитний фільтр зміняє барви в звуки,
музики кип'яток наливши в лійку сині.

Із звуку в звук, з клітини у клітину, з шуму
ядра одного в шум рясний рослинних хорів
електрика натхнення ллється змінним струмом,
билини тонів вигинаючи угору.

Між листя й клоччя вплівся спів, мов блиск червінців,
кипуче, рвійно, схлипно і золотоструйно

окріп мелодії вливається по вінця,
кущами піни й полум'я розцвівши буйно.

І спів росте, мов повінь. Від землі по зорі
переливається від краю аж до краю.
Та чуйте: ще зростає вшир і вгору,
коріння ста дубів — підземні ліри грають.

Тут б'є, із надр прорвавшись, джерело похміля,
як вітру стовп, знялась музика звідси,
і змій, мов смички, сичать на струнах зілля,
ім труби пнів із уст землі дають глибокий відзвів.

Від співу місяць стерся, мов зужитий шеляг,
заник, змінився в млу, а може, в квіття віддих,
та не дають його шукати в рвійних трелях
розприслі соловейки — і не видно сліду.

Аж горла миті сріблом пухнуть від напруги,
солодке і п'янке знесилля морщить жили,
і скручуються звуки в світла смуги,
в птах очі сплющені від розкоші знесили.

Низькі октави — чорність і червоність всуміш
проходять в синь і зелень — два стрункі акорди.
Високе «е» на скрипці з молодого шуму
у сніжність фляжолетів, що, мов холод, горді.

І зорі — діри в флейті ночі, що проваллям
розкрилася над землею, наче срібний розпач,
почули дотик майстра й пальці флейту палять,
і флейта палиться, мов квіт, струнка і проста.

Сплелися зорі, птахи, вітер і рослини
в один клубок клітин, в нерозпутане клоччя,

і лиш муз́ика, мов потоп, усе поглине,
як вир, втягає в дно всі первні дні і ночі.

Надлюдські справи це, нелюдські квітів льоти,
празелень звуків, флейт прамова, дно натхнення.
Невидний і нечутний чийсь незнаний дотик
і трав, мов струн поземних, супровід зелений.

Для розуму зачинені, невидні двері
відчинить звук, мов ключ, мов ключ чуття несхібний.
Не птах, не квіт, це грає зміст, це грають первні
речей і дій, музика суті, дно незглибне.

Хто пише квітам ноти, хто ключами в'яже
в мелодію розприслі барви, краплі, шуми?
Хто квіття зміст і розpac зір плете в пасажі,
аж лігатурами спливає співу струмінь?

Пейзаж мелодії мальований в атласі,
музики башта обросла акордів хмелем,
щаблі драбини гам поламані у басі,
спалахують щомить короткі ритурнелі.

Нашарування звуків, краєвиди співу,
тераса на терасі, зорі тхнуть морозом.
Не клич натхнення! Ніч брову зламає сиву,
а те, що звуть мистецтвом,
творять
шал і розум.

Не клич, не клич небачно імені натхнення,
бо ось воно, як вітер, що звільнився з неба
і втік за межі простору у струм заземний.
На смугах п'яти ліній кільця нот — муз гребінь.

А я вже віддиху зловити більш не можу
і падаю, мов пень, у ями й вири гімнів.
Тоді найвищий тон бере в оркестрі ранок,
коли в таріль землі тарелем сонця гrimne.

14 квітня 1936

ПЕРША ГЛАВА БІБЛІЇ

Коли співав ще камінь, мали крила змії
і Єва одягалась в черемхове листя,
тоді буйніший і хмільніший вітер віяв
і море сяяло під зорями сріблисто.

Коли із яблуні зірвала Єва місяць,
у раї збунтувались буйногриві леви,
Адамові сини по світі розійшлися,
здвигаючи міста і тереми для Єви.

4 квітня 1935

ВЕСІЛЬНА

Для Олечки

Послухай: б'є весільний бубон
і клени клоняться, мов пави.
В твоє волосся, моя люба,
заплівся місяць кучерявий.

Чому пригасла скрипка трохи,
чому тремтить твоя долоня?
Ніч срібним сяйвом, наче мохом,
обмотує підкови коням.

12 березня 1935

ВЕСІЛЬНА НІЧ

Палає ніч пташиним співом.
Хто ж, люба, ложе нам постелить?
Дивись, як сяє мерехтливо
у вікна місяць — чару келих.

Хрещатим мохом і коханням
нас оплете нестягне щастя.
Сто місяців тримтити зарання
у снах гарячих і квітчастих.

10 березня 1935

ХМІЛЬ

Дівчино, хмелю весняний,
довкола мене оплетися!
Кують нам дятлі з моху сни
і в сто гаях лопоче листя.

Весна омаєних весіль
і кожна ніч, немов отрута.
Твоїх долонь ласкавий хміль
і тайна щастя незбагнута.

9 березня 1935

ДВА СЕРЦЯ

У вечір, в обрії, у спів
підем, обнявшихся, перед себе.
Мов черепицю із дахів,
зриває вітер зорі з неба.

I. відділившихся від юрби,
загорнемося в хутро ночі.
Хай два серця — два голуби
співзвучно й тужно затріпочуть.

3 квітня 1935

Немов метелик полум'яний,
на кущ тернини сонце сіло.
У твої очі синьо-тъмяні
дивлюсь натхненно і несміло.

Коли нас ніч розділить сонних,
серця заб'ються в нас окремо,
щербатий місяць снами томить,
чарує мертві і зелено.
Та не лякайся, моя люба,
спокійно тої жди хвилини,
коли коханням день окрилить,
коли весна на кущ тернини
метелик сонця знов пришпилить.

29 березня 1935

ПІДКОВИ

На сто возах весна приїде,
мов луки, вигнутися смички.
Крізь сито дощ весінній щідить,
і дяк запалює свічки.

Та їхати ми ще не готові,
й баси нам нетерпляче тнуть.
Хай, люба, місяць на підкови
нам ковалі перекують.

9 березня 1935

БАРВІНКОВА ЩИРІСТЬ

Кохай мене звичайно й просто,
так, як кохають всі дівчата.
Коли проходиш білим мостом,
зоря в твоє волосся вп'ята.

Так палко вміють цілувати
лиш ті, що перший раз цілують.
В третінні слів твоїх крилатих
я барвінкову щирість чую.

9 квітня 1935

МАЛІЙ ГІМН

Стріла намірена до льоту,
струна настроєна до гри.
Червоні зорі, мов монети,
в калитці вечора лягли.

А серце? Серцю лиш п'яніти,
тремтіти і кохати йому.
Звеличую усotte вітер,
звеличую стокрот весну.

12 березня 1935

ПОРТРЕТ ТЕСЛІ

Він був закоханий в мистецтво і мистець в коханні,
тесав церкви стрілчасті й чаував жінок,
тесав слова натхненні й на скрипці грав квітчастій.
Горіли молодиці і дівчата в п'янім щасті.
Ой, не одна згубила з них вінок!

Коли умер, лишились його твори:
дзвінкі пісні й церкви сріблистобанні.
Дяки співали, і співали хори,
церкви були в смеречину убрани.
Ой, голосило в кучерявий ранок
двадцять найкращих коханок.

4 квітня 1935

ТЕСЛІВ СИН

Дубова скриня, в скрині пісня і сокира.
Сокирою хвалив щодня твій батько бога.
Твій дід теж тесля був. Стоять церкви чотири,
що ними завершив своє життя убоге.

На жаль, твоя долоня вже не до сокири,
не мрії з дерева тесатимеш крилаті.
Так відлітають птахи наших гір у вирій
долин квітчастих, на дівчата й льон багатих.

16 березня 1935

ЯРМАРОК

Мій брат — кравець хлоп'ячих мрій,
зішив з землею небо.
Горяť хустки у крамарів,
немов стобарвний гребінь.

Співають теслі, бубни б'ють.
Розкрию таємницю:
червоне сонце продають
на ярмарку в Горлицях.

20 січня 1935

ЗОЗУЛЯ

Ой, закувала знов зозуля.
Мабуть, кує вже сотий раз?
Вже двадцять весен в юних гулях
відмірюю піснями час.

Роса сріблилась на малинах,
хлоп'я молилося до весни.
Зозулями хвилини линуть
і хлопцеві малюють сни.

20 січня 1935

Навчися в теслів ремесла,
навчись тесати слово.
Весна лірична відпалила,
теслярське літо знову.

Горю молитвою сокири,
ношу ізсрібла строфи.
Летять слова в співучий вирій
під неба синім мохом.

20 січня 1935

ДО ДНЯ

Я витесав поему з срібла,
поема — мов ялиця.
Весна спинилась і приблідла,
мов з дива молодиця.

Співай, сокиро, теслі безум,
розвісуй пісню знову!
Углиб, до дна співуче лезо
встромляю в корінь слова.

20 січня 1935

МІЙ ЦЕХ

В мойому цеху теслів і митців
п'янливі таємниці, зваби і омані.
Перо і пензель, тремтячи в руці,
проколюють думок метелики весняні.

Співна сокира й гостре долото
формують глину слів і дерево музики.
Цей світ — хмільної пісні полотно,
митцеві замалий — для теслі завеликий.

20 січня 1935

ХЛІБ НАСУЩНИЙ

У дно, у суть, у корінь речі, в лоно,
у надро слова і у надро сонця!
В екстазнім шалі, в час, коли найтонша,
роздерти вглиб свідомості запону,
аж зсунеться із нас, мов зайва шкура.

Лілеї сну пом'явши, плахта куряв
звилася у трубку з золотої бляхи.
У землю вбите полум'яним цвяхом,
розколює надвое сонце обрій.
Мов карти, в кучерявій вітру торбі
мішаються блакитні краєвиди.
Проходять сонні люди, мов сновиди,
coliщутися на линвах ясних ранків.
В тривожних радощах,

химерно й п'янко
вгинається, мов блиски леза, мова.
До дна землі

й до дна цупкого слова
вдираюся завзято і уперто
і видираю в заздрісної смерті
пісні,
п'яніння,
ночі й дні.

4 січня 1936

БИКИ Й БУКИ

Потік рослин клекоче над землею. Лісу лави
мов мрячні мури. Б'ють джерела зелені над пнями
і меду жовте полум'я в бочках колод дірявих
рудий вогонь кори, суниць густі рябіють плями.

Знов котить вітер нічі колесо з узгір'їв лисих
за берег зір, де біліють тіней луки.
На спомин давніх вод знов кличе струмінь,
що з екстази висох.
Земля погрожує злим зорям п'ястуками буків.

Мов ряд зубів трухлявих, пні стирчать із ям, мов з пащі.
Йде день. Дарма зоря в сестри-калини просить крові,
аж біла з розпачу впаде, немов без зміstu слово,
на груди дня, що підіймає мряки сиві хащі.

Спити тіла пень у борі зір і пристрастей, ледачий,
спить тіла пень й душа у ньому, мов заснула ватра,
а бук до бука, мов бики печерні, в люті скачуть,
коли багрова плахта сонця кров у них роз'ятрить.

28 травня 1936

ЗНАК ДУБА

За греблею трьох днів і трьох ночей, де вир закляклив,
бездоння зелені в півсоннім півбутті безкрай.
Прив'язані до пнів, попутані вітри й бог ляку
столицій, хитрий бог, що все нове обличчя має.

Приземні блискавиці-змії сковзають пнями
слизькими від роси, що молоком холоне в склицию.
Ніч марнотратна нищить надмір форм, як зайві плями,
лиш дуб, мов скнара, береже монет зелених листя.

Зоря на промінь сперлась, мов на кий, стоїть над яром,
де борсуком у лігві зло сковалось і притихло.
Чадять урочища мокравин, цвіль кадить рудим пожаром,
а ніч, як чорний буйвол, в рогах місяць — шерсті віхоть.

Безумна безліч форм. Багатство, що призначено для мар,
а ввиш пустеля неба — людський ляк і захват, мертвє світло,
лиш дуб, рослинний лев, над лісом, гордий і скупий монарх,
підводить вранці сонця жезл над марнотратним світом.

9 червня 1936

ІДОЛЬСЬКІ НОЧІ

На хмарах відблиск місяця повторений, мов пісня,
на хмарі хмара — срібний мур, під муром виють лиси.
Від зір, мов струни, шнури листя над землею скісно,
гриби рудими тарілками дзвонять в хорах лісу.

Оркестр рослинних голосні пузони-пні дубові
усоте просурмлять неписаним законам ночі
і принесуть вовки діброві жертви з м'яса й крові,
руді обтерті щоки об рослин музичне клоччя.

Ніч хижих прав і темних чарів. В діжах багон місять
брудно-червоне тісто грязі. Сови ладять зраду.
Тож хай моргне зоря бровою срібною на місяць,
зоря — сестра музики й вартова нічного ладу.

До квіту липне квіт — в густій росі, як в білім клею,
товста, олійна зелень лісу в плахті ночі грубій.
Вузли коріння, мов ключі музичні, під землею
сплітаються в мелодію, що грає в пнях у трубах.

Це тут кутирів лісових таємний круг і вежа,
це тут виснажуються бур майбутніх перевали,
щоб блискавка на блискавку, мов лезо навхрест леза,
вдаряючи з розгоном, крила людських снів ламала,

щоб крила хат вінчала шлюбом полум'я й пожару,
щоб темний ляк — дитя підземне кликала щоночі.
Де поза розумом чуття провалля, наче нетрі темні,
незрозуміла мова вір прадавніх нас оточить.

Слово за словом, мов ріка весною криги, точить.

16 травня 1936

СХРЕЩЕННЯ

Об хмару хмара, мов об дошку дошка,
ударить глухо, й небо затріщить.

З лопати хмари сиплються дощі,
немов пісок дзвінкий.

В зелену ложку
листка бере калина дощ, мов юшку,
і п'є, і п'є, мов струмінь щастя жданий,
мов бризки сім'я, мов росу цілющу,
відкривши ягід гроно полум'яне,
як віяло червонопере гроно,
аж рветься дощ, як втятий посторонок,
і вітер звільнений вирує колом.

До чорних уст припавши спрагло,
мов палиця, у смерч скрутivся й коле
обличчя наші, наче розкіш нагла.

Вузли долонь — у ритмі кохання
ключі музичні, й ти — ляклива лана.

Не в біблії, не на троянднім ложі,
пий бурю плідну і цілющу.

Може,
землі замало навіть для кохання,
хіба зрівнятись з бурею всією!
Гей, відходить буря, проспівавши лунко,
лиш грім із громом, мов эмія з змією,
ще раз сплелись в останнім поцілунку.
Не знаючи, віддаш себе всією.

Так що ж,
ні, не ламай долонь, ні рож.

16 травня 1936

ДУЕТ

Поволі повертаємось у землю, як в колиску,
вузли зелені зілля в'яжуть нас — два спутані акорди.
Сокира сонця вбита в пень дубовий лезом близьку,
музика моху, ласка вітру, дуб, мов ідол, гордий.

На тратві дня, що нас несе, тіла слухняні й теплі
зростаються з собою, мов два сни, два вірні квіти.
Мов шерсть кота, нас гріє мох. Заміниш зорі в шепіт,
заміниш кров у зелень і музику. Небо світить.

Де берег дня, за морем неба, сплять вітри майбутні
і наші вірні зорі — наші долі ждуть в заморях,
поки не здійснятися з землі наказу. Все несутнє
відкинемо і лиш екстазу чисту візьмем зорям.

Болить натхнення крові. Брови, мов дві стріли, колуть,
і мур мелодії над нами, мов луна велика,
немов крило вітрів. Від зір залежить наша доля.
Гориш рослинна й спрагла, мов земля. Ти вся музика.

18 травня 1936

САД

Біологічний вірш
у двох відмінах

1

Тріпочуться слова, мов бджоли на дощі,
вривається розмова, ледве розпочата,
спалахують думки й ховаються мерцій,
і погляд, мов метелик, ясний і крилатий.

Кімната нам заміниться в квітчастий сад,
і сплетемось, обнявшись кучерявим листям.
Вросту, мов корінь, в тебе, й спалахне роса
на наших ясних снах, омаєних сріблисто.

2

Нас двоє — два кошлаті й сплетені кущі,
і усміх наш — метелик ніжний і крилатий.
Проколені думки, мов бджоли на дощі,
тріпочуться, на гостре теря міцно вп'яті.

Пісні, мов ягоди, омаюють щодня
той сад, де ми ростем, обнявшись тісно листям.
Углиб, аж до коріння все отут сповня
рослинний бог кохання, первісний і чистий.

15 березня 1935

Друге ліричне інтермецо

КОРЧМАРСЬКІ ЧАРИ

Кіптява свічка й ніж щербатий,
червінна королева з карт.

Змішалась ява з сном крилатим
і все недійсне — ніч і чар.

Тремтять уста на чарки вінцях,
і горло здавлює відчай.
Корчмарю, сто даю червінців,
лиш місяця мені продай!

13 березня 1935

КОСОВИЦЯ

Немов бруск, гострить скінчивши,
косар за пояс сонце вклав.
Аж день розкрився ширше й глибше,
як він засукував рукав.

Слова співучих сіножатей
покошені до строф лягли.
Вже труд натхнений і крилатий
скінчився, й піт з чола зітри.

22 березня 1935

ЯВОРОВА ПОВІСТЬ

Мала балада

Мав дяк в селі найкращу доню,
дівчину явір покохав.
Почула плід у свому лоні
по ночі, п'яній від гріха.

Дізвавшись, дяк умер з неслави,
мов ніч похмурний був і гнівний.
Кущем, як мати, кучерявим
росте син явора й дяківни.

31 березня 1935

ЧЕРЕМХОВИЙ ВІРШ

Вже ніч нагріта п'яним квіттям
димиться в черемховій млі,
і букви, наче зорі, світять
в розкритій книжці на столі.

Стіл обростає буйним листям,
і разом з кріслом я вже кущ.
З черемх читаю — з книг столистих —
рослинну мудрість вічних пущ.

21 березня 1935

ПРОПОВІДЬ ДО РИБ

До карасів, до коропів і до дельфінів,
до всіх братів з солодких і солоних вод:
— Ви не давайте нам ікри ані фішбінів,
ми прагнем ваших просторів, і волі, і пригод.

Важка вода, та від води ще важче небо.
Тому принаджує нас ваша глибина,
чарує їй кличе нас спокусливо до себе
ваш коралевий бог з морського дна.

4 квітня 1935

КОРОПИ

Співають коропи, і крають води леза,
дахи, мов віка скринь, підносить вітер,
і проповідь говорить окуням береза.
Це все недійсне, навіть неймовірне,
цьому не вірте!

Та дійсне те, що бачив я уранці
там, де ріка коріння міє гаю,
коли вітри, мов пристрасні коханці,
до купелі дівчата роздягають.

3 квітня 1935

ВІЛЬХИ

Весна на вільхах палить ладан,
і пахне ранків холод синій.
Зелений кодекс квітня влада
для карасів напише й лінів.

До ставу, що закрився гаєм,
ідуть дівчата хмари прати,
і вітер листя розгортав,
бо хоче сонце з вільх зірвати.

І серце знов знаходить слово
струнке, закохане й сп'яніле!
У небо ясне й малинове,
мов птахи, вільхи полетіли.

14 квітня 1935

КАЛИНА

Калина похилилась вниз,
мов ягода, росте червоне слово.
Весні окриленій молись,
карбуй на камні пісню калинову!

Та промінь сонця, мов стріла,
проколе слово і проріже камінь,
і лиш калина, як цвіла,
цвіте щороку листям і піснями.

9 березня 1935

ЗИМА

Кравці лисицям хутра шиють,
вітри на бурю грізно трублять.
О боже, стережи в завію
і людські, і звірячі кубла.

У сто млинах зима пшеницю
на сніг сріблясто-синій меле.
Назустріч бурі ніч іскриться,
привалюючи небом села.

31 березня 1935

ЗАХІД

Над лугом хмари кучеряві,
як вівці, що пасе їх місяць.
Ростуть дівчата, наче трави,
на втіху хлопцям і гульвісам.

Воли рогами сонце колють,
аж з нього кров тече багряна.
Зачервонились трави в полю —
це захід куриться, мов рана.

23 квітня 1935

Росте Антонич і росте трава,
і зеленіють кучеряві вільхи.
Ой, нахилися, нахилися тільки,
почуєш найтайніші з всіх слова.

Дощем квітневим, весно, не тривож!
Хто стовк, мов дзбан скляний, блакитне небо,
хто сипле листя — кусні скла на тебе?
У решето ловити хочеш дощ?

З всіх найдивніша мова гайова:
в рушницю ночі вклав хтось зорі-ку
на вільхах місяць розклюють зозул
росте Антонич і росте трава.

ВИШНІ

Антонич був хрушем і жив колись на вишнях,
на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко.
Моя країно зоряна, біблійна й пишна,
квітчаста батьківщина вишні й соловейка!

Де вечори з євангелій, де світанки,
де небо сонцем привалило білі села,
цвітуть натхненні вишні кучеряво й п'янко,
як за Шевченка, знову поять пісню хмелем.

16 квітня 1935

Неначе в книгах праарійських
підкова, човен і стріла.
В діброві сяє срібне військо,
шумлять санскритські слова.

Русяви й стрункочолі йдуть племена,
і їхні друзі — кінь та корабель.
ГоряТЬ на небі ясних зір знамена,
мов перехрест окрілених шабель.

22 жудня 1934

ВІТЕР СТОЛІТЬ

І вітер віє від століть,
крилатий, вільний і неспинний,
і вчить свободи, туги вчить
за чимсь незнаним і нестримним.

І повторяє нам прибитим
у зривах страчених намарне,
що вже ніяк життя спинити
і що життя це не казарма.

13 березня 1935

СЕЛО

Застрягло сонце між два клени,
димить обвіяна рілля,
і піль коловорот зелений
довкола сонця закружляв.

Ріка мов пояс; лісу смуга;
мов повінь, трави піднялися.
І знову йде молебень плуга,
де війни віяли колись.

12 березня 1935

Оте село у вільхах і ліщині,
де на дахах червона черепиця,
загорнеш, наче в плахту, в небо синє
та молодість загорнеш в таємницю.

Калинову чи пам'ятаєш кручу,
де пастухи в криниці сонце поять?
Напишеш повість: вечори пахучі,
задума вільх, дахів багровий пояс.

2 квітня 1935

ХАТИ

Хати, немов гриби червоні,
ростуть під вітром буйновійним.
У черепицю дощ задзвонить.
Моє село, ти ще спокійне?

По давніх війнах, що минули,
в лісах багрових виуть лиси.
Ще люди зàграв не забули,
знов над селом комета висить.

В ріці дівчата сонце миють,
прийшли над воду вільхи рядом.
Тут оруть від століть, тут сіуть
і бунтарів карає влада.

12 квітня 1935

ПОВОРОТ

Вернувся я, де вільхи й риби,
де м'ята, іви, де квітчасті стіни;
і знов цілую чорні скиби,
припавши перед сонцем на коліна.

Ой, похилилось надо мною,
як мати понад сином, полум'яне.
І знов мене земля напоїть,
мов квіт росою, поцілунком тъмяним.

І чорні скиби, ѹ сині плавні,
на плоті хмари, наче плахти, висять.
Тут я у кучерявім травні
під вільхами і сонцем народився.

23 квітня 1935

КРАЇНА БЛАГОВІЩЕННЯ

Завія зéлені, пожежа зéлені,
і квіття курява, і солов'їні схлипи.

Столи весільні — ох — столи не встелені,
і бджіл тьма-темрява, і молитовні липи.

В ромашок спів слимак дороги ввився круто,
і ранку кіш, що в ньому птаха — сонця помах.
Задума — не задума, смуток і не смуток,
це на крайні цій трагічна папілома.

Мов два дракони, сонце ї місяць, зорі-галич,
і білі села, і білий жар, і білість куряв.

Шевченко йде — вогонь, людина, буря —
і дивиться в столітню далеч:

в вогні пробуджена
князівна.

Хай на очах землі печать — тьми чорна штолня!
І день не день, і ніч не ніч, і спів не віщий нам.

О земле, земле батьківська, клятьбо бездольна,
моя крайно благовіщення!

10 березня 1936

ТРЕТЬЯ ГЛАВА

ДВІ ГЛАВИ З ЛІТУРГІЇ КОХАННЯ

1

Твій усміх має спокій квіту,
бо суть тобі дана її відкрита:
цвісти й горіти, в пустку світу
з красою йти, щоб краще жити.

Щоб жити краще, ширше, вище!
О, більше світла! Більше сонця!
Ні, від життя ми не взяли ще
усього, що потрібне конче!

Хай тільки наших уст причастя,
вже пустка світу повна маю.
Це той насущний клаптик щастя,
що жадно в долі видираєм.

2

Твій усміх знаєтишу квіту,
коли яснієш, сестро світла!
Від безміру глухого світу
оборони, моя розквітла!

Коли брат вечір — брат наш спільній
дав нам сніп зір і сніп конвалій,

не гріх, а пісня богомільна
оте, що в серці тужно палить.

Сердець молебень відспівавши,
відходиш, мов коротка казка.
І так було й так буде завжди:
об'явлена кохання ласка.

15 серпня 1936

ЗОЛОТОМОРЕ

Йде дощ малин. Племена бджіл шаліють. Струни світла поторгані. Приїхали посли з золотоморя.

Квартет долонь — два спутані акорди. Мряки мітли. В червоний ягід дощ в'їжджає білий кінь. Про зорі

мовлять посли, та їхня мова нам незрозуміла.

Колись давно співала неня про золотоморе, підводне царство, де ночує сонце в білих віллах у зливі світла. Іде віз — колеса съомизорі.

Це від'їзд дня. Струна долоні грає. Тихне в стиску. Червона молодість малини звільна попеліє.

Поволі входиш в сон, немов вертаєшся в колиску, перина моху на постелі лісу. Тіні віял.

В устах зорі тростина флейти. Ніч квітчає чола, законам пристрасті слухняні. Дуб святий. Мчить ланя. Лежиши на хутрі ночі тепла й вірна. Мудре коло життя довершено. За смерть сильніше лиш кохання.

24 травня 1936

РУНО

Поїдемо удвоє по закляте руно.
З долоні вітру, що прощався з нами, грудка
погаслої зорі упала, мов дарунок.
Вперед! Сім миль кохання і остання — смутку.

В завій образів поезія і буря.
Дороги стрічка зв'язана у сонця вузол.
Клонюсь тобі, о пані кучерявих куряв,
що дзвониш диском літ, струнка епічна музо!

Два коні з снігу й піни й дно кохання темне,
моє життя взяла ти в пальці, мов балончик,
і аж на п'ятій милю спочиватимемо
на лопуховім листі молодого сонця.

Лілеї з молока і співу над проваллям,
де кубляться й булькочуть сонні трясовини.
Ось восьма миля смутку і уста, що палять
хмільніше від зорі й коротше від хвилини.

8 січня 1936

МОЛИТВА ЗА ДУШІ ТОПІЛЬНИЦЬ

Ми — зводники дівчат, коханці перемовні,
ми, що любок міяли, мов квітчасті мушлі,
за тих, що нас поїли дурманом любовним,
за наших жертв молімось, нещасливі душі!

На дні слизький і мокрий місяць — шлюбний перстень,
і сонце тут холодне, мов загаслий камінь.
Танечниці підводні, наші давні сестри,
дельфінів обіймають мертвими руками.

О ти, що стелиш море зорями і мохом,
у небо не бери дівчат з цвітучих мушель,
вішли найбільшу ласку — забуття усього,
в коралі заміни топільниць білі душі!

17 грудня 1935

ПОСЛИ НОЧІ

Причалив човен сонця в пристань — у вікно на дубі
і кинув на прощання сім червоних весел.

Стовпі струнких тополь підперли небо. Мовкнуть губи.
Прийшли посли від ночі. Чи пойдеш, юний тесле?

Де соковиті грана зір плекає брат твій — ідол
у винницях на хмарах, у саду із плахт плавучих,
коли калина ввечорі засмаглюється блідо,
немов музики двері, відчинились світла кручі.

Підводиш очі — ягоди блакитні на безодні,
мов перший клинописець, списуєш закони ладу.
Палає срібний лій у каганцях зірок холодних,
і змії, мов свічки зелені, світять воском яду.

Твій кінь, мов чорне полум'я, мов вітер спійманий,
лиш гриви молоко спливає шиєю гнучикою,
гребе ногою, як веслом, й на зов шляхів далеких
ширяє ніздря. В нас серця, що вічно рвуться й двоять,
і жовті квіти людські — мізки в черепах, як в глеках.

18 травня 1936

ДО ГОРДОЇ РОСЛИНИ, ЦЕБТО ДО СЕВЕ САМОГО

Широкоплечі пні. Черва і червень.
З погаслих зір срібляве порохно
обсипує дубове листя. Дно
підземних рік. Тремтять рослинні первні.

Хмарин хустина на обличчі неба.
Співає сонно гімн гниття черва.
Зааранній лук мов сонячна брова.
Проміння кусні — світло тонкостебле.

Зелена башта — дуб стрільчастоверхий,
підвішися із ночі чорних нар,
виполює черву й гниття пожар
зливає свіжим соком — бог упертий.

Мов мідь живу, наснажує рослини
електрика зеленої землі,
але і ти — рослино горда, що
співаєш це, не знаючи пощо,
колись, мов пень, подолана від тлі,
покотиша землі на груди сині.

1 квітня 1936

ДЗВІНКОВА ПАНІ

В'їжджає віз на третю греблю ночі. Хто нас, вітре, кличе?
Чи скоро вийде нам назустріч білій схід, мов олень з бору?
І ти для мене дивний, і я сам для себе таємничий.
Мій віз, мов птах, два крила куряви здіймає з вітром поруч.

Дай карти, пані квітня, карти дай і ворожи з долоні!
Я іду в радість дня, я іду в смуток ночі, чуєш, серце?
Ех, ти не чуєш, ні! Тож граймо в карти! Заколиш на лоні
бездонної весни! Сип вітер в сни і зорі сип, мов скельця!

Тож граймо в темні карти долі! Хай це, може, карти смерті.
Приходь, струнка княгине, дзвінко й розсуди мене і вітер!
Нас двох сьогодні забагато. І обидва ми уперті.
Хвилину дай, хвилину дай! Дарма при зорях пальці гріти.

Мій дім за третьою зорею. В ньому жде мене кохана.
Заходить ніч увита з клоччя сну, що від проміння тонше,
зір цвяхами прибита до землі, де плещуть аж до рана
останні слов'ї, що миють крила у сходячім сонці.

В зорі рожевих пальцях карта смутку затремтить і в'яне.
Хвилину дай п'яніти! Впітись дай собою до нестями,
а карту смутку — карту злу в криницю вкинь, рожева пані,
і віз мій поведи горою понад всі зрадливі ями!

Долина третіх півнів. Ранній плюскіт щиглів у блакиті.
Роса на сивих квітах — поволока з золотого kleю.
Із пелюсток долонь летять слова у молодість сповіті;
кохана, вітер, пані дзвінкова і дім, що за зорею.

13 лютня 1936

ДІМ ЗА ЗОРЕЮ

Струмує гіmn рослин, що кличуть про нестримність зросту,
і серцю, мов по сьомій чарці, невисловно п'янко.
Від іду вже. Тут був я тільки принагідним гостем.
До інших зір молитимусь і інших ждати ранків.

Набрезклі пуп'янки бубнявіють в клейстій піні,
як зорі до рослин, зустрівшись в поцілунку, липнуть,
і крізь лійки фіялок ніч фільтрує чар весінній,
аж пригорщами паходців у чаші квіття сипне.

Зелена ніч рослин душна екстазою знемоги,
у скорчах розкоші кущі, коріння й пальці й листя
насіння вибухає, ѹ місяць коле землю рогом,
аж згасне днем закритий, що, мов змій, за ним іскриться

Коріння в черепах мерців сукате й соковите,
життя вstromляє свердли гудзуваті в кубла смерті,
і дуб прискакує до дуба — два боги сердиті,
ударивши з розгоном в пні, сплітаються уперті.

Вирукують кола світляні — невломні мотовила,
ось благовіщення світанку — ѹ сонце ніч розмелє.
Пий сьому чарку радощів! Хай серцю хміль і крила!
Поезії кипучої і мудрої, мов зелень!

Живу коротку мить. Чи довше житиму, не знаю,
тож вчусь в рослин сп'яніння, зросту і буяння соків.
Мабуть, мій дім не тут.

Мабуть, аж за зорею.

Поки

я тут, інстинктом чую це: співаю — тож існую.

Під шкаралущею землі булькочутъ рвійні води,
крайнебо в млах фіялкових за ранком, мов за муром.
Від іду вже з долонями на лірі сонця сходу,
співаючи хвалу надлюдським і рослинним бурям.

7 березня 1936

РОТАЦІЇ

1938

РОТАЦІЙ

Біжать алеї звуків, саджених у гами.
Мов на акорд, упав поверх на поверх.
Греблі жовтих мурів, денний вулиць гамір
від берега по берег, тінь вінків дубових.

Мусує день, мов склянка золотого чаю,
прочищена блакить, ввиш мряки шумовиння.
Йдуть люди жовтих міст, і їхні очі сяють,
хоч смуток вглиб ховають, мов гірке насіння.

Церкви, цукерні, біржі — духові і тілу.
Для зір і для монет. Ждучи рідких окрушин
крихкого щастя, прочуваем інші цілі.
Мов зонд у рану, розпач грузне в наші душі.

Але за муром джаз і танці лампіонів,
балет балончиків, хор барв, мов хор гобоїв,
і жовті груди велетенських стадіонів
зітхають глухо під бурхливою юрбою.

І стеляться до ніг дими — покірні птахи,
а сонце, мов павук, на мурів скіснім луку
антен червоне павутиння розіп'явши,
мов мертві мухи, ловить і вбиває звуки.

Мистці рослин — тюльпани, дбаючи за форму,
припавши на коліна, барвно й гарно гинуть,
а за законами нам невідомих формул
вирують дні й міста й вирюють бормашини.

Дроти тремтять мов нерви. Теплий білий листик,
зоря в конверті, кілька слів і квіт шипшини.
Кружляють, мов пом'яте листя, сни дентисток
над вирвами нудних мелодій бормашини.

11 червня 1936

МІСТА Й МУЗИ

Дубове листя, терези купців, цигани,
щоденний гамір і щоночі вічні зорі.

Життя, що найтрудніше із мистецтв. Догана
за кожний зайвий день. Жде ніч — суддя суворий.

Уста солодкомовні зрадять. Може, спомин
не лишиться з турбот, що нам орали чола.
Крило плаща із пліч. Крило вітрів над домом,
вузли димів, що в'яжуть небо з міста колом.

Герої, мужколожники, поети, дійсно,
чесноти квіття і на простирадлі плями,
дні й ночі, хлопців соромливих солодійство
і жарти шулерів і смутку темні ями.

Десь крекче катеринка, довгі світла смуги
вирують на обличчях, мов павині пера,
а людська доля в дзьобику кривім папуги
coliшеться шматком дешевого паперу:
кохання,

подорож,
розлука,

слава,
успіх —

за двадцять сотиків купити можна щастя.
Сплітається і розплітається дня усміх,
папуга, пісня й сонця золоте причастя.

Неждані зустрічі. Оркестри грають в парках.
Проходять сім'ї чесні й на дітей багаті.

Злій вітер, що натхненням людську розпач шарпав,
вже тихне. Карт букети і хмаринок лети.
Тінь долі крил. Крихка тростина й квіття жертви.
І в цифри ловим струм натхнення,

дивну чудність
найменших справ вдягаєм в правди стислі й вперті,
хоч непомильна лиш одна екстази мудрість.

20 травня 1936

ВЕСНА

Тече весна, ѹ бадьорі сажотруси,
мов щиглі, на дахах, і мла зелена.
Дівчина, що кохає полісмена,
співа на площі, де ѹї серце вкрав,
а капельмайстер кучерявих авт
тримає в білих рукавичках кусень
сонця.

Тече весна, ѹ балончики зелені,
немов букети перших мрій хлоп'ячих,
колишуються ѹ виплигують із жмені
хлопчини,
що за ними тихо плаче.

Бояться діти чорних сажотрусів,
за гудзики тримаються завзято,
і день зелені тіні в серце трусить,
і клоняться ѹому кущі півонії
в червоних латах.

Не іскри пелехаті і не квіти
з рожевих пін, розхлюпаних ногою,
метелики, мов пил, спливають роєм
в калюжі сонця, де купають крила,
аж сажа золота усіх прикрила.
Від них, як від веселки іскор, світить
зелений кіш весни.

За десять сотиків рябий балончик,
мов юна мрія, смілий і яскравий,

втекти забаг із щиглями на сонце,
крилату мудрість вітру барвно славить.

Дівчина з оберемком мокрих рож
співає, мов зозуля, тужно й палко,
й над каруселями летючих площ,
мов синє срібло, полісменська пàлка.

ВЕРБЕЛЬ

Ось бубон ранку — кругле сонце
до маршу будить вояків.

Лопочуть верблі по казармах,
весна тріпотеться, мов спів,
весна тріпотеться, мов птах,
у клітці сірих коридорів,
і день накреслює свій шлях
на мапі неба.

Гаснуть зорі,
мов очі втомлених коханок.
Ось кленів ряд в стобарвній зливі.
Весни пожежа підпалила ранок —
і знову день окрілений,
і знову день п'янливий.

Вітри на кленах грають,
мов на мідних трубах,
вітри — світанку сурмачі.

Дівчатам млосно, болісно і любо,
в обіймах мліють, ячути.

Пробудяться, розкриють тъмяні очі,
почувши верблі, верблі вояків.

Це верблі весняні, це верблі у маршрут,
та серце схвилював цей спів,
нагадуючи верблі смерті.

Слова коханців юних і палких,
слова, мов гроші, пристрастю протерті,
німіють.

Все ж таки
життя кипучого нікому не зв'язати!
І кидає весна слова команди,

прикази радісні й крилаті
нестримних перемог, осяяних оман.
Стоїть казарма чорним кубом,
дуднить під кроками майдан,
і ранок б'є у сонця бубон...

22 лютого 1935

БАЛАДА ПРО ВУЛКА

Де, заламавши руки сині,
рятунку кличе ніч намарне,
колишутсья п'яниці й тіні
біля кульгавої ліхтарні.

Блакитним квітом похилившись,
ліхтарня, мов лілея, в'яне,
і світ недійсний, тільки миші
ведуть шевців на місяць п'яних.

В корчмі із зорями й дзвінками,
де лупії і сажотруси
співають гімни над склянками
і славлять ніч і чар спокуси.

Крива ядуха пані смутку,
схилаючись до касопорців
обличям зморщеним, мов губка,
фальшиві карти в пальцях корчить.

Оперши лікті у задумі,
нічного промислу любимці
пливуть на плахтах диму й шуму
під лопіт зір у скрипки скриньці.

В кублі химер, верзінь, наруги
під хлип свічок — третмливих птахів
ворожать лупіям папуги,
і грузнуть в стіл слова, мов цвяхи.

Знічев'я плачуть горлорізи
і сповідаються горілці,

і, мов павук, у горло лізе
забутий спів, подертий в кільця.

Знов сажотруси стягом гімну
життя похвалу залопочуть.
Хто це у кухоль знагла гримнув
?

Чарки, мов птахи, відлітають
понад столами, попід стелю
лопочуть крилами скляними,
дзвінками грають понад синім
кущем димів, що корчму стелять.

Зів'яла вже зоря остання,
і місяць теж зів'яти мусів,
та в черепа розбитій мушлі
шумить і плеще аж до рання
хор лупів і сажотрусів.

30 січня 1936

НА ЗАВЖДИ

Мужчини в сірих пальтах тонуть в синяві провулка,
і тінь замазує панни, мов образи затерти.

У склянці золотавий чай. Так хочеться опертись
об край вікна й міцний, терпкий і синій пiti холод,
дивитись, як сумна зоря останнім поцілунком
прощається з сестрою, що у зореколі її
не сяяти

вже більш.

Так ніч

блакитним снігом миє в місті маки меланхолії.
Накривши плечі згорблені кожухом неба синім,
колишеться шофер у сонній лімузині.

Крива ліхтарня — квітка зламана і попіл снігу,
і світло — лій зелений з дзбанка ночі в сутінь литий,
круті і темні сходи, плащ дірявий, крапля сміху
заблукана і місяць — білий птах натхнення злого,
й шовкова куля горлорізів мрійних в тінях скритих,
що, може, мов струни, колись торкнеться серця твого.
Торкнеться їй поцілує гордо й ніжно, і навіки
закріє очі сплющені, немов сестра остання.

Мужчини в сивих пальтах із кишені виймають зорі
і платять їх паннам за п'ять хвилин кохання.
Вдягнувши на горбаті плечі хутро неба синє,
колишеться шофер у сонній лімузині.

13 грудня 1935

БАЛАДА ПРО БЛАКИТНУ СМЕРТЬ

Примарні камениці і коші подвір'їв,
мов нетрі мороку, вузькі і мокрі сходи,
провалля ночі, що його ніхто не зміряв,
і смуток темних брам, і цвілі млосний подих.

Зім'ятий і заляпаний паперу клаптик,
коротка, проста записка: «Ніхто не винен,
злочинця не шукати!» Йде у тихих лаптях,
мов мудрий кіт, дахами місяць, нетя лине.

З розкритих проводів букетом синя пара,
із мідних, спухлих жил блакитна кров струмує.
З-за шафи, що в півні принишкла з ляку марить,
примарне коло на кларнеті смутку, чуеш?

Палає струм блакитний, мов душа в натхненні,
і шепіт божевілля два серця колише
з-під dna свідомості.

І ніч у вир шалений!
І синім квіттям газ в подертий килим тиши!

На ліжко, човен розкоші й нудьги кохання,
сідає миша місячна — цинічна й куца,
і тіло з тілом, тісно сплетені востаннє,
в неситих скорочах болю й насолоди в'яться.

Похилений над ними синій янгол газу
вінчає їх вогнем блакитним, наче миртом,
і душі, мов лілії, кидає в екстазу,
аж спаляться, немов останні краплі спирту.

24 грудня 1935

ДНО ТИЩІ

Сліпуче чорний вугіль ночі, глиб і серця шахта,
природи дно — дно таємниці й неба синє лоно;
ляштий у вухах сон — зім'ята та подерта плахта,
і дзвонить в темряві співуче серце телефону.

Так будиться хаос забутий літ дитячих світу,
з-поза свідомості запони дивиться прадавнє,
мов озеро, чарує в сріблі заля, ѹ синім квітом
проломаний удвоє місяць на долівці в'яне.

І темне місячне ядро з твердої шкарапалущі
вилускують долоні тиші, що усе загорнуть.
Дівчат кирпатий янгол рає, ѹ час статуй кришить,
лиш труби мегафонів сяють, мов тюльпани чорні.

4 січня 1936

КІНЕЦЬ СВІТУ

Мов бура плахта, хмара круків
сідає на дахах бриластих,
і місяць, звівши сині руки,
немов пророк, став місто клясти.

За всі гріхи і всі провини,
за малість, зрадність і підлоту,
за злочини, що повне ними
кубло презирства і голоти.

Тоді розпутники і гарпагони
покутних псалмів заспівали,
і калібани били в дзвони,
й гетери, мов кобили, ржали.

Мерзенні, сороміцькі, мертві
люїзи з ліжок виходили,
й сарданапалів гордих жертви
червоні язики гострили.

Мов стріл дванадцять з неба пращі,
вітрів дванадцять шле додолу,
й Земля розкрила зворів пащі,
й розбите в кусні Сонця коло.

Гримить підземний лоскіт здаля,
вдаряє в мури буря дзвонів,
і місто котиться в провалля
під лопіт крил і мегафонів.

4 січня 1936

КОНЦЕРТ З МЕРКУРІЯ

Як віко скриню, ніч прикрила муравлісько міста,
в долинах забуття ростуть гіркі мигдалі сну.
На голови мішан злітають зорі, наче листя,
у скорчах болю і багатства людський вир заснув.

Бур'ян дахів, співуче зілля, міцний кущ — антени.
На ніч сплітаються коханці, мов гарячий хміль.
Червоні раки ламп повзуть по меблях і по стінах,
холоне тіло в сні, душа гніє її сріблиться цвіль.

Руда коханка в теплім ліжку і зоря в портфелі,
старі перини, мокрі рожі і черва з книжок.
В радіостанції натхненний спікер накладає
на ночі грамофон холодний місяця кружок.

20 травня 1935

МЕРТВІ АВТА

Мов кусні зір розбитих, сплять на цвинтарях машин завмерлі
авта,
червоне квіття цвілі міряє застиглі в мідь роки й хвилини,
і лиш незнане сонячне ядро колишеться, як вічна правда,
що теж незнана й теж для нас невловна, наче синій дух бензини.
Буває, що мерців з металу люди, мов шакали, в сні тривожать
і крам своїх жадоб, і спраг, і нужд, мов на базарі, розкладають,
і мертві тулуби у синяві ночей стають за грішні ложа
бездомних любоців кривляк і шлюх, що зорі зла в них чад
вливають.

Як ми копаєм кості ящурів під скелями віків забутих,
колись копатимуть на цвинтарях міст наших кості металеві.
Дівчата з квіттям без наймення, пальми родять хліб, зелена рута
й нові міста із площами з блакиті, де качаються жар-леви.
Та тіні неспокійні, привиди невтишні з-під землі стають,
з-під площ, з-під трав.

Метрополю,
долонями червоних мурів упокій крилаті душі авт!

5 листопада 1935

СУРМИ ОСТАННЬОГО ДНЯ

Стоповерхові кам'яниці сплять, немов потомлені звірята,
географи малюють зорі крейдою на неба мапі,
в рудому сяйві ліхтарів дощу краплини, мов пісок крилатий,
і місяць золотим котом лежить у мене на канапі.

Ржавіють мертві риби у басейнах, вуголь і троянди чорні,
купці й роздягнені дівчата, в'язні в тюрмах і поети.
Оркестра полісменів дме меланхолійно в труби і валторни,
коли міщанський бог рахує зорі, душі і монети.

Живуть під містом, наче у казках, кити, дельфіни і тритони
в густій і чорній, мов смола, воді, в страшних пивницях сто,
примарні папороті, грифи і затоплені комети й дзвони.

— О пущо з каменю, коли тебе змете новий потоп?

1 травня 1936

ЗАКІНЧУЮЧИ

Хто ж потребує слів твоїх?
Чи той, що важить хліб і сіль,
чи той, що відсотки рахує,
чи той, що у безсонну ніч
бунтарські зазиви друкує,
чи той, кого гарячка палить
і з голоду запеклий вже,
чи той, що чорні тюрми валить,
чи той, що тюрми береже?

ДОДАТКИ

—

—

—

—

—

—

—

—

ПІСНЯ ПРО ІЗГОЯ

Чи ви знаєте пісню вигнанчу,
чи ви чули коли вже її?
Наболілу, бунтарську її підданчу,
що в ній туга, розпуха і їдь.

Ох, зворушення в серці заплаче,
не дає говорити мені.
Чи ви знаєте думи бурлачі,
з криком болю замовклим на дні?

Безпощадні, отруйні, зловісні,
крик зневіри лунає із дна.
Та моєї не бійтесь пісні,
хай до серця промовить вона.

Хоч ці строфи похмурі, зловісні,
та одначе не збавлять вас сну.
О, моєї не бійтесь пісні,
хоч словами-бичами вас тну.

Світ великий, безмежний, широкий,
не обняті думками його.
Де задержить утомлені крохи
всім байдужий, недужий ізгой?

Світ безкрайній, безмежний, широкий,
має тисячі, тисячі міст.
Де задержить утомлені крохи
занімілій, задуманий гість?

Світ багатий, розкішний, привітний
має тисячі, тисячі міст.

Та одначе є люди самітні,
мов заблукані птахи без гнізд.

О, не витримав стільки би другий,
він надію поніс у душі.
Хай його відцуралися други
та покинули товариші.

Відійшли, не лишився з них жаден,
залишили самого в журбі.
Кожний день, кожна ніч силу краде...
І все сам, і все сам у юрбі.

Хоч надія у серці не гине,
на чолі незатерте тавро:
це чужинець, чужинець, чужинець,
хто його привітає добром?

Хто його привітає як друга,
хто поможе, поможе йому?
Тільки посміх, погорда, наруга...
Лиш байдужність він знайде німу.

Стільки правд, стільки діл є оманних.
Хоч на світі багато людей
нешчасливих, сумних, безталанних,
він між ними самітно все йде.

Лиш затиснені з впертістю жмені,
в них ще сила палка, молода.
Щораз слабші та слабші легені...
І заглянула в очі нужда.

У гарячці чоло, у пожарі,
повне гострих, відкривних думок.

На чужиннім, гладкім тротуарі
заломився паломника крок.

Туги серця слова не повторять,
все даремне, даремне на біль.
Чуже місто, чужа санаторія...
І лиш подув далекий із піль.

Тільки подув далекий приносить
свіжий запах німої землі.
Вже цієї мандрівки є досить,
цих блукань в безпросвітній імлі.

Вже спочине, спочине, спочине,
наближається всьому кінець.
Привітання з його батьківщини
принесе легококрилий гонець.

Привітання землі материне
хай почує останній ще раз.
Хай думками в минуле порине,
бо забути, заснути вже час.

Давлять груди німі, білі стіни
та шпитальна, примар повна ніч.
Хтось надходить, хтось стукає в сіни...
Глухий кашель і з уст кровотіч.

Вже прийшла чорна ніч в темнім крепі,
відітхнула глибоко земля.
Ще останній, придавлений шепті:
— Я вертаюсь, Вкраїно моя.

4—6 червня 1932

СХІД СОНЦЯ

Страшне вино ночей доспілих
по вінця в черепі хлюпоче.
Буджуся сонний, неспокійний,
і місяць чавить мої очі.

Та раптом чую: вище, тонше,
стрункіше дзвонить ясна синь.
Драконе місяцю, загинь!
Ось білий бог ізходить — сонце.

11 березня 1936

ЗЕЛЕНА ВІРА

Зелений бог рослин і звірів
учить мене п'янкої віри,
релігії ночей весінніх,
коли праਪервні у кипінні,
у вічній зміні все незмінні.
(Релігії ночей кипучих,
коли гrimлять рослинні тучі).

Зелений бог буяння й зросту
зітре на попіл мої кості,
щоб виростало, щоб кипіло
п'янких рослин зелене тіло.

Хто ти, що клониш чола куряв,
вогонь, чи бог, чи птах, чи буря?

14 березня 1936

МОЛИТВА

Навчіть мене, рослини, зросту,
буяння, і кипіння, й хмелю.
Прасловом, наче зерном простим,
хай вцілю в суть, мов птаха трелем.

Навчіть мене, рослини, тиші,
щоб став сильний, мов дужі ріки,
коли до сну їх приколише
луна неземної музики.

Навчіть мене, рослини, щастя,
навчіть без скарги умирати!
Сприймаю сонце, мов причастя,
хмільним молінням і стрільчатим.

Хай сонце — прабог всіх релігій —
золотопере й життєсійне,
благословить мій дім крилатий.

Накреслю взір його неземний,
святий, арійський знак таємний,
накреслю я його на хаті
і буду спати вже спокійний.

14 березня 1936

Між хмар їз зорями, мов з житом,
бере на плечі ніч і йде.
У круглім місяця кориті
замісить тісто золоте.

Дівки п'яні, мов грім, проходять,
реве із зодіака Бик.
Земля запліднена, і води
у курявлі масних музик.

ТЮЛЬПАНИ ДВА...

Тюльпани два, мов ти зо мною,
на двох краях життя пустелі
дaremne кличуть, лиш водою
йдуть світла золоті тунелі.

Червоне полум'я двох квітів
крізь сіру тінь, крізь сіру тишу.
Так рождається мистецтво й міти
із туги за далеким, вищим...

За кращим, більшим, за незнаним,
що підняло б над світу низом.
Два райські птахи — два тюльпани —
карає ніч за мрії безум.

Червоне полум'я двох квітів
просвітлює сіряву сутінь,
червоне полум'я тюльпанів —
цвісти, горіти, проминути.

КОВЗАНИ

Гей, тріскає кріпка, бадьора зимова погода,
на лижвах грає блиск, мов на ножів сталевім вістрі,
веселість лускає в лискучих, льодових городах.
Гей, крешуть наші ковзани із льоду срібні іскри.

Праворуч, навпрямки, ліворуч, поруч себе, гей!
Навприсядки, навсидячки, навстоячки, навтіки,
сріблястий сміх, іскристий біг, барвистий ніг трохей.
Гей, скільки радощів, весілля, щастя, сміху, втіхи.

Танцюємо, гарцюємо, гуляємо, уга!
Киплячий ритм, безжурний вальс і перегони, мети.
З пістолів — сміху кулями, бо наша вже снага.
Над нами на своїх еліпсах в ковзанні планети.

РОЗМОВА З ЛИСТКОМ

Діткнулась ставу осені рука,
Паде на хвилі журавлине: кру,
І поширяється далеч укруг,
Друкує в хмарах зорями друкар.

В руці з землі листок маленький дру.
О, як є повно в нім зими примар,
Та крихта літа ще життя трима.
Листок маленький, мій зів'ялий друг.

Розвіється життя останній хунт,
Що вітер все про нього грав, брехун,
Коли за щастя вів із ним ти спір.

Та не сумуй; ти весну мав. Тям те:
Не раз майстерством є та щастям теж
Знання самоошуки пити спирт.

ШЕВЧЕНКО

Не пишний монумент із мармуру Ти залишив по собі,
коли туди відходив, звідкіля немає вороття.

За бронзу й мідь тривкіше слово—і як завжди сонце сходить
і не цвітуть свічок лілеї молитвами забуття.

Не тихне сторож вишні — соловейко в місяця пожарах,
дівчата не вмовкають, і зозулиним весіннім чарам
все піддане. Земля і на землі закон зростання й крові.

Змінливість вічна і трива незмінність прав і справ.

Країна, що над нею місяць грає, як і грав,
воловшково, пшенично, черешнево, вільхово, вербово.

Не тихне клик чаїний над лиманами, що в них заснули
вітри завмерлих бур, немов стяги потоплених човнів,
де сплять сповиті у китайку дні минулі
і море морщить хвилі, наче людські чола наглий гнів.

Це Ти сто літ показував мету і шлях стовпом вогнистим,
ми вирости у спадщині Твоїй, як в сяйві сонця листя,
у курявлі воєн, у мряці буднів час Тебе не зрушив.
Твоє найменення мов молитву кладемо на стяг,
бо знаємо, що мов тавро понесемо в життя
чечать Твоїх палючих слів, що пропекла до дна нам душі.

«Життя і знання», ч. 3, 1936

ФРАНКО

Не легко відійти в країну вічності німу,
хоча яка була б дорога днів трудна і сіра.
На сто вузлів сплелись думки з землею, й аж йому
життя з долоні випало, немов розбита ліра.

Учитель і поет, виховник, будівничий, що
було для нього кожне слово чином, кожне ділом,
не музам дань складав і не собі співав, а щоб
шляхи майбутнього в мету спрямовувати сміло.

Підвівся і, відклавши пісню, мов гребець весло,
до гнівних зір війни молився віщо в ніч весінню,
і з ложа смерті слав думки на шлях, що ним ішло
його натхненням виховане днів тих покоління.

«Життя і знання», ч. 5, 1936

ГІМН ПЕРЕД СВІТАНИЯМ

Похмурі дні, суворі дні,
що гіркотою налили пісні,
тревожними питаннями лягають на уста,
вкривають обрії, мов непрозора мла густа,
примарами карають нас у сні
похмурі дні, суворі дні.

Гарячкою попалені шепочуть губи:
що буде?

Даремно торгає рука вузли кошлаві,
даремно грубу петлю рве, що шию давить.
Усюди
блукаючи в нестямі, зір дороги губить.

Похмурі дні, суворі дні,
змаганнями вантажні та грізні,
немов їдкою ржою, до нутра гризуть серця.
Зловісна небезпеки тінь не покида лиця,
хвилини, мов хомут, стають тісні.
Бурхливий вітер видирає сторінки з книжок
і розвиває вчених слів скарби, немов лубок,
тонких співців тонкі пісні.

Розсипуються срібні строфі, наче попіл,
а мудрість
від старості трухляву викидають з дому,
мов баракло, що непотрібне вже никому.

Лиш кудли
туманів подув чеше й тане все в розтопі.
І нігтями тверде життя.
Усе немов без глузду, без пуття.
Зневіри трійло свердлом точить мозок аж до дна,

ЛЛОХАДИЛІК
НОМЫПІ ОҢІ,
ПОДЫРДАРДА,
НОС СЕРЕГАДОН, ТОРНІТБ.
ТӘНБӨРКІННІҢ РОАС
УЧЕНОЕ СТХАА,
ТА ЗІРД ХАРКОАО
ШЫРАЕ АНХА,
ТӘНБӨРКІНДІ ОҢІ:
ХІММІ МІО 6 ЫАДЕ?
І СЕДЕА НОҢІ
БИММО, АЙТОМ,
НОГОЗ АН СИКЕА —
НІАЕ ОСТАХА СИБІРМ
ТА НЕГЕСІНЕКА,
ТАРЫКА Ї ТҮРДА
ҮСТІА СИАННАА,
І КІРДЕ УҮРАА —
САА ҚОПАА СИАА,
СИРКОДЫРДЫРЫКІ
АССЫР ТАЕМНІНЕ,
І ЧАМЫС АРЫКІНІ
САСТИР А ОДАНЫНІ,
ЗАБАНАСЫНІҢ ОДПІН
БОРГАМЫН 3АНЫН,
АОЛІ ХОРОДІПІН
НАС ХЕРМОАНЫН,
ЗАБЕЛІПІН ТРІНІА,
САЙМЫН НЕДІРААА.

ta necnorjino
 y Maera norana.
 I pattonm: ctryit,
 tryit,
 lya
 komyt,
 komyt.
 Maero
 Ayano.
 Ctpaccetbc
 Ayano.
 Jaoona.
 I pattonm: raxxo.
 I ao semai r tpxorozi raxxo:
 semia apnuknti.
 l avtn:
 3emaa apnuknti.
 Haaxoxatb gorkn,
 Hezaamni gorkn,
 Hobe
 bke ha Hobe ngnayotb nytb,
 mangytre
 motom
 kyotb.

Бианни, мін **Діапіксі**, бірно,
Ха^л норавань я а унігорні **Сіті**.
Да^л юпхе **Незгарене Ало**,
А **ХА** хин **Зоатокары** **Сіті**.

Любансіан **Кдяккаютів** **Халі** **Міно**,
Мо^лектат, мо^л іх **Ронч** **Тропні**.
Лігнітатори^л **Іпдајаю** **Сымно**,
Мо^лочанні **6**я^л **Нін** **Мін** **Зін**.

А **Дан** **Міне** **Роктінів** **Сігінє** **Бітіппа**
Харкійн **Бечн** **Непеякти**.
Бепеане **Замауне** **Нобіппа**,

Динан **на** **Хананы**, **Екемане**,
На **Момет** **Анні** **Міне** **Самто**,
Ха^л **Айма** **із** **Бініччи** **Зіктаре**,
1006 **нааразінін** **Чупарн** **3** **Гором**.

Ны^ло **Міншеб** **із** **Землі**, **Біл** **Чо^ллі**,
Н^лю^ло **Хананы** **Біл** **Кінжорні**,
Н^лю^ло **Хананы** **Ханжан** **Ноя^л**,
А^лбо^лоті, **Кіані**, **Апасмакі** **Кіфні**.

Беке **Сіде** **Насамінін** **3** **Ябепні**,
Беке **Міндо** **Аніті** **Сімбін**.

1 **Біліннін** **Сагра** **Лете**, мін **6**я^л **Нін** **Сімбін**,
2 **Ханданкін** **Нінпітеб** **Нінпітеб**, **Абтіп** **Сарнін**.

(*Ці памітні аятопада*).
«**Помоні**».

и бече наше, бече амишоебен (Лепаки).

Лапка аю Магпа — Аюа, аяна, инти
АОАИ, НАГРА АЮАИ.

и дыккар тэгэ, о доккетбеня каско.

Б тэгэгн 3 кинти беканкин мит,

амм сою аяа hac e бийн бархе.
Бийн б хэдэгчнэг ми наанбем,
ши бэе б ханбиннэг хэдочинхе,
Кокхинн яхь аяа мие 6ын тэгэвэн,

бийн е аяа hac таэмийн Панн.
Бийн таэмийн лопиж ринжн,

АОНОНХ, АО НЕБИЖОНХ ТАИН.

Кокхинн яхь аяа мие 6ын тэгэвэн

и бече 9ы, шио аюлчка мпараха бодра.

Б очиц мото кинти и 3апанн
За рагмондо аюйнн и Гола.

Бече мие кинти — оже замаранн

и «натта пэн»² шанти энгийг трайцтб.
Дархца мэдэг та мета оцтанн:

ЗА ХАНБИННЯ, МОРЫЙ ДОКХОАДИТБ.

Бече мие кинти — оже замаранн

Хоуы нодаджати чугаан 3 голон.
Бече не хотийн мие, 3аанн!

Лапка инти подиге нэгэжоном.

ЛГҮҮКЕ МИН, НАГИЙН ТИ МОНХИНД?

Чепүгэ ажагыг тирке мааче:
шио е там? Харийго бэгт хинн?

31 лепсан — 2 тапсан 1932

А амудыа — танхин паджином Гбодони.
и — тийн чиајкоемий, соңына Евадо,

та же тиаoro меңе саxоминн,
А тенгп махын хая миою, смеptи баадо,

Ак тааа баранни: «Бе тиpбайл!»

ак тоjи заргар орхп сиpтин.

та 3406yr заскагинн каскин кпаш,

Ак тоjи айнисе и 10 метр

ак аюжна моке сотбопчи гора.
небиңса и б тиpбик маңтыйп 3амборит,

ак Ебодың неппана иле аюпора,

Ак шишаа и таемнүүи мит,

бие-тарын бунгатын барко.

Хоңа наңаax биябуу бичимдекти айт,

На крилах лещет,
наялозених маззю,
розвіваємо з серця біль вщент,
не дамо рости хабаззю.

Б'є серце, мов обух,
б'є серце, наче дзвін.
Заклятий в нас нестримний рух,
заклятий в нас нестримний гін.

Суворе щастя недей
хоч на момент знайти,
вірлом перегукнути: гей!
Навмання нам пуття.
З криком перемоги прибігнем до мети,
їduчи снігом життя.

ЩАСТЯ

З усіх людей найбільше я щасливий,
будую білий калиновий міст.
Мій дім скляний не з казки, лиш правдивий.
Великої моєї філософії
такий безглаздий зміст.

Не заплачу стражданню й горю мита,
люблю риск, небезпеку й сум'яття.
Я є рушниця, радістю набита,
якою вистрілю на честь життя.
Я п'ю його до дна, без сумнівів, без журб і бід,
ніщо, що людське,— не є мені чуже,
а що сьогодні я не маю грошей на обід,—
байдуже.

НАРОДИНИ ІДЕЇ

За вікнами пливе ніч тиха,
та тиша сутінками диха,
сидить в кімнаті при столі,
десь, мов сичі, сичать жалі,
далекий шепт лине в вуха,
далека далеч давить духа.

Ступає сумнів сном поволі
та стукає тихцем до волі.
Глухий глузливий глум, пиха
голки гадюк у серце пха
та на чоло бліде піт кволій.
Уста шепочуть: чи ніколи?

Та враз в очах заграв огонь,
гарячу скронь взяв до долонь.
В хитанні мукою своєю
знайшов пророк нову ідею.

ДУМА ПРО ПЛАКАТИ

Рядами, рядами, рядами,
Довгими смугами, над кам'яними бруками
Висимо,
Лежимо,
Сидимо
Ми на мурах розіп'яті,
Ми плакати, плакати, плакати.

І вдень і вніч ми все одні,
У вдень і вніч ми все різні,
Міняємося,
Минаємося,
Кидаємося
В безвістя
Серед міста.
Ми розвійні вулиць брати,
Ми плакати, плакати, плакати.

А над нами небо плине,
А над нами бетон лине,
А між небом і бетоном
Одним стоном, одним стоном
Місто, місто розікрите, розколисте та розмите.
Ми на мурів лук нап'яті,
Ми плакати, плакати, плакати.

Від рож червоні,
Від мурів зелені,
Від фіолків фіолетів,
Від неба блакитів
Ми вкрали.
Набрали,

Нассали

Ми яскраві красок плати,
Ми плакати, плакати.

Водограєм,

Буйним граєм,

Злотом, сріблом осліпляєм,

Мозайкою осяваєм,

Ми в вуличний чар закляті,

Ми плакати, плакати, плакати.

Ми все знаєм,

Що? де? є?

Ми всілякі вісті маєм:

Хто? вже? ще?

Ми про все повідомляєм,

Величаем,

Поганьбляєм.

Ми вістуни все закляті,

Ми плакати, плакати, плакати.

Ми мусимо все кричати,

Душу свою сповідати,

Тайни свої виявляти,

До ух лестиво шептати,

До ух рипливо гrimати,

Без упину,

Без спочину,

До загину

Ми не можемо спочати,

Ми плакати, плакати, плакати.

Людей зводим,

В блуд їх вводим,

Ляском маним,
Ляском п'яним.
Жонглери, маклери, манажери
Все відкриті,
Все одверті,
Не закриті,
Покраяні,
Мальовані,
Проститутки, юди, свати,
Ми плакати, плакати, плакати.

НІЧ В МІСТІ

Ніч сідає на рогах вулиць
і тулить сірі кудли в цемент стін
а часу гін
плутаючись в сітях дротів
по цинках блях
з даху на дах
з ցвяху на ցвях
котиться
і коле свої груди о колючки громозводів
котиться і коле
час-перекотиполе
місяць розп'ятій на антенах і рудий лоб
обмотав шматками міді
а зимні долоні вітру
що пахне глиною підміських піль
холодять парені виски й біль
мучениці там біль ліхтарні
тінь розлягається по мурах
афіші жаху
журяється жарівки зорі на стелі паражі неба
глядять як у ніг їх
на хрузлярі в чорних окулярах
безшесно іде гріх.

ВЕСНА

В загравах лун виходять ранки з нетрів ночі
плямами багрів
тряяндяль зломи пошарпаних нам персами
землі примар
сонце в хомуті блідих брудних хмар
тягне перед собою плуги вкруг
за плугом плуг
повз гори повз луг
за скибами скиби
і борозди і рови
трутися об землю триби
сонця о чоло як в крові
а як робітник в блузі наче
бліск пожеж
втомлений лоб обмотує шматами вечірніх тіней
піт
на
піль
безмеж
весна запліднена дотиками сонця
лягає на чернозем порізаний поритий
і зітхає криком чорних скиб
о як важко родити

СРІБНІ САНИ

Не мусили писати віршів,
спокійний мати день, спокійну ніч.
Віднині смак вина мені погіршав,
світ помутнів довкола віч.

Не знаєте страждань поета,
для нього дні — мов шпаги, ночі — гірші,
кожна хвиля має гостроту стилета,
переслідують і гонять ненаписані вірші.

Галки, ворони, гави
лопочуть крилами в ночах і днях.

Рахманна лента слави
за серця не заплатить жах.

Галки, ворони, гави
клюють усі гадки в сувоях втоми,
в божевільнім гоні, без угаву
їдуть серцем сріблястими саньми.

Дуднить, гуде земля,
лящасть і свищуть батоги.

О кругойдучий шлях,
клятьба моєї снаги.

Зайві, зайві остороги.

Трійка диких бігунів
гуляє й гризе остроги,
бере під ноги місяця пів.

Курява срібним клубом
топтаний сніг несе.

З рушниці гrimнули їм в зуби,
хай щезнуть, пропадуть на все.

А може, ні... Думки несталі.

Нехай стрілою грудь пробита,
нехай торощать далі
мене їх золоті копита.

НАТХНЕННЯ

Такий бува момент, що в серці полумінь пече,
напруга почуваннів межі розрива,
злітають блискавки з осяних очей,
та іскрами думок палає голова.

Немов льоди душі твоєї попливли б
увиш,
підносять слова щиріш і правдивіш,
мов квіт заарання, відімкнеться серця глиб.
— Тоді стає брехнею кожен вірш.

19 i 20 травня 1932

ГОЛОС МОРЯ

З Ярослава Врхліцького

Мов гамір труб і бубнів, псалма дзвонів,
Мов водоспад, що вниз невпинно рве,
Мов тисяч львиць, що кожна з них реве,
Пташиних буря крил та крик мільйонів,

Сплітається тут тисяч різних тонів,
Тут бренькотить, там знов брязк, шум пливе,
А з цього гімну, тучі й свару зве
Синайського щось відгомоном трону:

«Безмежна, вічна симфоніє,
В акордах з вітром віддих бога грає,
З моїм його хід серця в змязі б'є

Осанна, що ніколи не вмирає.
В грозі поет моїх крас келих п'є,
Моїм теж глибом в вічність споглядає!»

* * *

З Райнер Марія Рільке

Хто-небудь в розпуці де-небудь на світі,
Хто-небудь в розпуці без причини на світі —
В розпуці ради мене.

Хто-небудь сміється де-небудь у ночі,
Хто-небудь сміється без причини у ночі —
Сміється із мене.

Хто-небудь мандрує де-небудь на світі,
Хто-небудь мандрує без мети на світі —
Мандрує до мене.

Хто-небудь вмирає де-небудь на світі,
Хто-небудь вмирає без причини на світі —
Глядить на мене.

З ЗЕЛЕНИХ ДУМОК ОДНОГО ЛИСА¹

Я не людина, я рослина,
а часом я мале листя.

Співало дванадцять дівчаток: ой, стелися, хрещатий барвінку,
і сонце в ріці веретеном зеленим крутилось...

Написана єдина істина: рости!..

Хвала усьому, що росте,
хвала усьому, що існує!

Живу, терплю й умру, як всі звірятам.

Звірятам ї зорі, люди і рослини —
у всіх одна праматір,
природа вічна, невичерпна і невтомна,
хоч час крилатий з вітром лине...

Шумить, мов мушля, море, — дзбан холодного напою,
земля, мов мамут, зелені трави в сонці гріє й іжиться лісами.
І сонце, що його він розчавив ногою,
тепер лежить на нім, мов намогильний камінь.

У черепі моїм пошлюбне ложе двох гадюк...
Невже ж? Невже, кохана, нам не вічно жити?
І де межа життя проходить в попіл смерті?
Лежить на матах ночі день минулий...

¹ Ці незвичайні поетичної сили і краси уривки вибираємо із зшитків Антоничча. Таких уривків складав він багато і використовував потім записаний матеріал у більших віршах. Та хоч це тільки фрагменти, деякі з них в одному рядку ховають цілу тему. Заголовок теж Антоничів. (Прим. редакції ж. «Ми»).

І ця балада так зродилась, як усміх місяця кривавий.

І риби з моря моляться до риб із зодіаків.

Ої, залибились в твоїй дівчині
і вітер юний і зорі сині.
Вітер не віє, зорі не сяють,
твою дівчину палко кохають.

Вдивляючись в уста, як кличуть,
в розсміяних очей огні,
різьблать у пам'яті обличчя,
щоб перелить його в пісні.

Таємні тіні — квіти ночі,
це душі білених дерев,
до місяця летіти хочуть,
та вітер їх не забере.

Молитва ранку до останніх зір...

Коріння тиші, врослі в глину ночі...

П'ять крил зорі і змислів п'ять у людськім тілі,
і ліжко — човен мрій, трагедій, сподівання.

...І крейдою зорі накреслити білий знак на карті долі.
І вечір молитовно склав долоні зір...
Із квіту, мов слимак із мушлі, виповзає запах...

Киплять сади під снігом квіття.
Коса дороги в куряви розплетена лежить.

І ніч підкови зір в долонах казки губить.

В лісній абетці дивні букви,
наприклад, жолудь значить: у.
У діалекті дятлів стукіт
передає фонему цю.

О смутку молодий, о радосте струнка!

Сестра Антонича — лисиця...

До Тебе, Батьківщино — земле вічна,
ведуть усі стежки й усі дороги.

ДОВБУШ

Опера в трьох діях
(шістьох відслонах)

ОСОБИ:

Олекса Довбуш
Дзвінка
Степан, її чоловік
Свекор, Степанів батько
Свекруха, Степанова мати
Кастелянша
Баюрак, опришок
Орфенюк, опришок
Пилип, мандрівний крамар
Перший весільник
Другий весільник
Перший опришок
Другий опришок
Весільники, селяни й селянки,
Опришки.

ДІЯ ПЕРША

ВІДСЛОНА 1

Кімната в хаті Степана. Праворуч стіл і в правій бічній стіні двері до ванькира. Ліворуч у задній стіні двері в хороми, де йдуть гулі. На столі калач з деревцем.

При відкритті сцени в кімнаті батьки Степана й частина весільних гостей. Інші входять крізь хороми, тримаючись за руки. Спершу за сценою гук весільних вистрілів з пістолів, згодом спів хорів. Степан і Дзвінка входять з хорами.

Хор боярів¹ (що саме входять у кімнату)

Та відчини, свату, хату,
відчини і сіни!
Ведемо весну крилату,
ясен ранок синій.
Ой, розтвори, свату, хату,
розтвори і ліску²,
уведем тобі, як сонце,
молоду невістку.

Хор дружок і молодиць

Стелиться хміль по долині —
подушки зелені.
Привели ми ранок синій
до нової нени.
Ой, відчини, свату, хату,
відчини і ліску!
Ведемо тобі, мов сонце,
молоду невістку.

Частина боярів, дружків, гостей сідає за стіл.
Одночасно співають.

Хор парубків

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні,
але свекор, мов ніч, чомусь гнівний і злий.
не виходить до доні.
Черлені³ коралі й черлені зірки
при очах її гаснуть.

¹ Старші весільні гості.

² Ворота.

³ Відтінок червоної барви.

Матимеш невістку, мов квітку гірську,
молоденьку й красну.

Ой, закувала зозуля молодій
і молодому тричі.

Вийди, свекре, на порозі не стій,
чуєш: зозуля кличе.

Хор дружок і молодиць

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні,
але свекор, мов ніч, затъмарився і здій
не виходить до доні.

Мед налитий у борті покрай,
весно, ранок із мяк розплітай
і вільх зелені коси!

Розхмури, розхмури, свекре, очі свої,
на порозі, мов сонце, невістка стоїть,
дарунком перепросить.

Дзвінка

Увійшла я, батеньки, у ваші двори
та й сплеснула в долоні.

Чому ж, тату, ви гнівні і злі,
не вітаєте доні?

Дзвінка підходить до свекра й перев'язує його шовковою
хустиною. За цей час хор співає:

Хор дружок і молодиць

Увійшла молода у нові двори
та й сплеснула в долоні.

Уже свекор, мов день розсвітився ясний,
вийшов, вийшов до доні.

Свекор ламає калач, бере куски з нього й мед і частує
гостей.

Свекор

Щоб були ви такі чесні та величні в бога,
як цей калач,
а життя щоб вам було таке солодке,
як цей мед!

Наступає пропій. Степан бере чарку й припиває до гостей по черзі.

Степан (до одного з гостей)

Припиваю до вас на здоров'я, на щастя.

Усі хором співають разом, перемовляючись.

Хор дружок і молодиць

Ой кувала зозулечка
на вишні, на латі.
Як ти будеш пробувати
в свекрушиній хаті?
Свекор лихий, свекор лихий,
свекруха ще гірша.
Бідна ж моя голівочка,
моя мати ліпша.

Хор болярів і парубків

Ой кувала зозулечка
на вишні, на латі.
Як ти будеш пробувати
в свекрушиній хаті?
Свекор лихий, свекор лихий,
свекруха ще гірша.
Бідна ж твоя голівочка,
твоя мати ліпша.

Степан (до іншого з гостей)

Припиваю на щастя, на здоров'я.

Перший весільник (сидить за столом, до сусіда)

Абисте були здорові,
куме Петре! Що чувати?

Другий весільник (сидить побіч першого)

Тяжкі часи, тяжкі часи...

Перший

Кажуть: страшні розбої...

Другий

Добре так панам!

Перший

Що ви кажете? Хай нас бог хоронить!

Другий

(до крамаря Пилипа, що сидить недалеко мовчазний,
сперши голову на долоні)

Ви в світі бували. Торгуєте в усій верховині та й
у дoli заходите. Розкажіть нам щось нового.

Хор гостей

Про опришків, про опришків!

Герений

Може, якусь нову співанку, що про них складають.
Ви все знаєте.

Степан (підходить з пляшкою й чаркою до Пилипа)

Припиваю до вас на здоров'я, на добрий торг.
Заспівайте нам щось!

Хор гостей

Про Довбуша, про Довбуша!

Пилип підводиться, п є й починає баладу про Довбуша.

П и л и п

Кожух зелений на ізворі
весна вдягає молода.
Мов сині мури, мрячні гори,
кипить в сто струменях вода.
В ґруні, де скель і зір колиска
єдина постіль для опришка,
де місяць, наче вартовий,
на промінь сперся, мов на кий,
і дивиться в таємну глушу
та стереже нічних дітей,—
поніс там Довбуш буйну душу
й життя широке й молоде.
Над легіннями легінь перший,
найдужчий і найзавзятіший
на топірець промінний сперся,
мов сонце, черезес перевісив.
Незайманий, як і верхів'я,
як вся підхмарна батьківщина,
закоханий в пущу перемови
з ватагою крилатих лине.
Являється, як помста й кара
на всіх, що йдуть у верховину
з жадобою, мов хижка хмара,
мов сарана, до неї линуть.
Ніким не займану займати
не дозволяє він ні кому.
В ґрунях, вертепах його хата
і іншого не знає дому.
Панів і корчмарів неситих,
що в гори сунуть павуками,
червоним із рушниці квітом

вітає він і куль джмелями.
Вода в потоці світлоїця,
мов пір'я зорянє голубки.
Його не причарує любка,
не приворожить молодиця.
Не віск під оком сонця тане,
не мед липкий, що квіти клейть,—
жінки в його долонях в'януть,
як вітром зламані лілеї...
Та ні одну не покохав ще
і серця ні одній не дав.
Гуляти кучерями краще,
впиватись волею галяв.

Про нього кажуть: навіть чорта
у таємничих, диких бортах
поцілив, мов шуліку, раз.
Чорт, мов слімак, убгався в мушлю,
харчав, плював із себе душу,
аж в іскор курявлі погас.
Тоді явився янгол білий,
мов блиск сто зір, падали очі:
«Проси дарунків, сину, сміло,
якої нагороди хочеш?»
На це опришок широ й просто:
«Кинь чар від куль і від отрути!»

Із цього дня ніякий постріл
його не зможе досягнути,
поки не кличутъ перші півні.
Лиш срібна куля, лита в північ,
мов зірка кута, гостро стята,
водою з місяця свячена,
сьозами скривдженіх проклята,
зловіща куля навіжена

зуміє серце ватажкове,
мов клин, надвое розколоти.
Де не сягає людське слово,
де ліг всесильний чаru дотик,
за сьомим ґрунем, сьомим гаєм,
мов птаха, пісня лет спиняє.
Отаке про Довбуша співають.

Весільники слухають ще деякий час, мов занімлі.

Степан

Дивні речі, дивні речі...

Перший весільник
(нишком до другого, показуючи на Степана)

Наш молодий мав теж якісь справи з ватажком.

Другий

Може, й мав. Лишіть це...

Степан іде припиняти до інших гостей.

БАЛЕТ

Знагла лоскіт у сінях.

Голос від дверей

Довбуш!

Хор

Довбуш!

Довбуш (стукає в дверях)

Так, Довбуш!

Хор

О-о-о...

Довбуш

Боїтесь? Ха-ха-ха... Нема чого.

Голоси, сповнені подиву й ляку, водночас не вмовкають в юрбі.

Хор

Довбуш. О-о-о-о-о...

Довбуш

Прийшли припинти на щастя, на здоров'я княгині й князеві! Боярам чесним, славним дружбам, дружкам красним...

Степан (виступає перед Довбуша)

Вітайте, ватажку!

Дзвінка (до однії з дружок захоплено)

Мій боже! Це Довбуш!

Це сам Довбуш... сам Довбуш!

Довбуш

Простіть, що непрошені злинули в гості, мов птахи з гір, коли день гасне.

Степан

*Це почесть для мене,
що ви з сторін далеких
погрудились на моє весілля.*

Довбуш

*Ми чули про княгиню — про сонце ясне,
про квітку гірську, що не в'яне
день білій і нічку синю.*

Прийшли припити на здоров'я,
на щастя княгині!
Княгиню, покажи нам княгиню,
друже Степане!

Степан

І я й моя княгиня вітаємо вас, ватажку!
Не погордуйте, чим бог дав,
на що хата багата.
Просимо в бояри.

Дзвінка виступає вперед, стає поруч Степана
й злегка кланяється Довбушеві.

Степан і Дзвінка

Просимо в бояри.

Свекор і свекра (*виступають теж уперед*)
Вітаємо нових боярів.

Довбуш

Коли просить сама красна княгиня,
хто ж відмовив би?

(Звертається до своїх легінів,
що входять за ним у кімнату).

Коли нас вітають гречно,
гречно будем і ми гостювати.

Хор опришків

Заходьмо безпечно
до гречного дому!
Слава молодій і молодому,
слава весільний хаті!

Степан (*відступає трохи позад, нишком до свекрів*)

Але маємо гостей!

Ще цього треба було.

Свекра (*нишком*)

Господи, ще якого лиха нанесуть!

Дзвінка (*до себе*)

Довбуш, що про нього пісні складають,
що піснями про нього дітей колишуть,—
повірити важко!

Такий, наче не опришок,
а князь із казки!

Довбуш підходить до стола й бере чарку. Степан
наливає.

Степан

Випийте, ватажку!

До вас...

Довбуш

За красу, за молодість, за здоров'я княгині!
Ні, не зайво ми линули побачити диво,
справді, друзі, не перебільшила чутка:
з такою жінкою то кожен день щасливий,
із нею познікають з хати смутки,
мов роси, що спливуть по калині.
За красу, за молодість, за здоров'я княгині!

Степан і Дзвінка

Просимо за стіл.

Ведуть Довбуша за стіл. Довбуш сідає побіч
Дзвінки.

Хвилина мовчанки.

Д з в і н к а

Ви звідкіля прийшли до нас, ватажку?

Д о в б у ш

Звідкіля прийшли?.. Молодицє!

Для опришка немає хати,

це вітра питати,

звідкіля прилітає.

За сьомим грунем, за сьомим гаєм...

Д з в і н к а

Так кажуть казки, ватажку.

Д о в б у ш

Ми теж з казки, ми всі з казки,

з правдивої казки.

Д з в і н к а

Але я боюсь таких казок.

Х о р о п р и ш к і в

Питайся вітра, куди літає?

Д о в б у ш

За сьомим грунем, за сьомим гаєм.

Х о р о п р и ш к і в

Зорі питайся, куди відлине?

Д о в б у ш

За сьоме море, за море синє.

Х о р о п р и ш к і в

Питайся сонця, куди заходить?

Д о в б у ш

За сьомий берег, де чорні води.

ДУЕТ

Д з в і н к а

Але для мене кращий спокій хати.

І коло хати сад квітчатий.

І білі вівці в полонині.

І коло дому шум ліщини,
коли приходить ласка тиші.

Д о в б у ш

Ви не хотіли б так, як я, літати,
похміллям синіх гір впиватись,
де на верхів'ях вечір синій
і темні ночі верховини,
що сон опришка заколишуть.

С т е п а н

(нишком до Пилипа, що сидить навпроти Довбуша)

Не знаєте, що до нас привело опришків?

П и л и п (усміхається таємниче)

Може, й знаю...

С т е п а н

Лихо дурно не ходить по людях.

Хіба не схочутъ грабувати?

П и л и п

Може, й схочутъ...

Степан кидає похмурий погляд на Довбуша.

Тільки не те, що ви думаєте.

Довбуш (крізь стіл)

Егей, що я бачу?

Кум Пилип теж тут!

Що ви там перемовляєтесь, товариство?

Пилип (підводиться уклінно й вітається)

Крамар усюди заходить.

Скоріше навіть від опришків залітає.

Довбуш

Так, це правда. Крамар заходить
скоріше навіть від опришків,
але опришки на те, щоб згодом
крамарів завертати.

Обидва сміються.

Пилип

Дійсно, крамарі й опришки не один раз
зустрічаються на спільному шляху.

Але на той товар, що тут,
не ласий старий крамар,
хіба легінь молодий.

Обидва підсміхаються до себе.

Довбуш

Не знати, може, й у старому крамарі
горить ще молодий вогонь.

Бо тут таки можна втратити голову..
(Дивиться на Дзвінку).

Пилип

Тільки не мені... Колись бувало, пане ватажку,
колись бувало, але не тепер.
Де мені сьогодні до цього?

Довбуш (*задумливо*)

Хто знає, хто знає,
яку свічку чорт світить?

Довбуш повертається зовсім до Дзвінки, але Пилип ще перебиває.

Пилип

А може, буде якийсь торг, пане ватажку?

Довбуш

Чорт би вас усіх! Ви тільки за торг,
тільки за червінці. Довбуш тепер не торгує.
Згодом-згодом. Потрудіться на верховину!

Пилип (*улеєльно*)

Чудово!

Довбуш (*до Дзвінки*)

Коли гірський беркут побачить здобич,
не надумується. Догляне зайця,
що тріпочеться листком у траві,
і шибовсть стрілою згори на сірого!

Дзвінка

Але я не хотіла б бути цим зайцем.

Довбуш

Чи справді не хотіли б? Чи справді боїтесь?

Дивиться визивно в Дзвінчині очі, а ця закриває
їх віями й опускає вниз. Хвилину клопітлива мовчанка. Згодом Дзвінка підсугає Довбушеві миски
з стравами та й знесхочу бере яблуко з короваю
і подає ватажкові.

Дзвінка

Це найкраще з моого короваю.

Довбуш бере, сміючись. Степан здалеку кидає на нього похмурий погляд.

Д о в б у ш

Наша прабаба теж подала
прадідові яблуко.

П и л и п (*докидає крізь стіл, як дотеп*)

І від нього згинув!

Д о в б у ш (*сміючись до Пилипа*)

Але оце червоне яблуко
зам'яке на Довбушеве серце.

П и л и п

Проте є й інші яблука, пане ватажку,
твердіші, тверді яблука з олива.

Д о в б у ш (*нагло насуплюючись*)

І цих не боїться моє серце,
і ці для нього зам'які.

П и л и п

Коли олив'яні яблука зам'які,
то можуть знайтися ще інші.

Д о в б у ш (*ірізно*)

Які, які це, куме Пилипе?

Пилип уриває переляканій і змовкає, ніяковіє,
наче корчився б.

Д о в б у ш (*до Дзвінки*)

Не бійтесь, красна молодицє!

То тільки цей арідний крамар нам
своїми словами, мов грішми, забряжчав.

(По хвиліні).

Хай оце червоне яблуко від вас
стане доброю зіркою над моїм життям!

Дзвінка (усміхаючись привітно)

Щоб тільки стало нею!

Степан

(що ввесь час кружляв занепокоєний і нетерпеливий,
наче прочуваючи щось злого, підходить до свекри)

Мамо, вже час кінчати набуватись,
вже час заводини робити.

Свекра (виступає наперед)

Ой дружечки-подруженьки,
попрощайтесь із княгинею!

Дружби виводять Дзвінку із-за стола. Довбуш
усміхається.

Хор дружок і подруг

Ой світе ж мій, світе,
як маковий цвіте!

Коли б була знала,
що жде доля зла,
була б дівувала,
рожею цвіла.

Дзвінка

Та я собі, молоденька,
плакати не буду,
бо я свого дівування
таки не забуду.

Хор дружок і подруг

Ой світе ж мій, світе,
як маковий цвіте!

Коли б була знала,
що жде доля зла,
була б діувала,
рожею цвіла.

Довбуш моргає на своїх легінів, виступає вперед і ловить Дзвінку одною рукою за плече. Дзвінка ховає обличчя в долоні, пручається й тріпочеться в ватажковій руці, мов злякана птаха.

Д о в б у ш (*визивно*)

У комору красну Дзвінку поведу — я!

Д з в і н к а

Матінко моя!

Х о р у с і х

А-а-а-а...

Д о в б у ш

(до Степана, що кидається перед нього)

Будеш рік набуватись, камрате,
будеш двадцять, будеш сорок,
будуть мліти вам від розкоші ночі,
але сьогодні світ до Довбуша належить,
а світ — то Дзвінчині очі...

С т е п а н (*похмуро*)

Не зробите цього, ватажку!

Довбуш підсовує йому топірець перед очі, з різних кутів бурмотять грізно опришки.

Д о в б у ш

Понюхай бартку, камрате!

Поблід, ну що?

Сьогодні у Довбуша свято,

Довбуша не спинить ніхто!

Степан опускає безпомічно голову й руки. Довбуш виймає з-за пояса калитку.

Д о в б у ш

Мадьярські таляри, молдавські червінці
на дорозі не лежать.

Дає Степанові. Цей бере, спершу хитається, оглядається довкола, вкінці відступає від Довбуша й кидає йому калитку під ноги. Брязкіт розсипаних монет.

Д о в б у ш (*іронічно*)

Як бачу, ти відважний, друже.
Але не таких відважних я гнув,
мов крихку лозу. В цих пальцях, бачиш?
Здоров, друже!

Бере Дзвінку на руки й несе її рішучим кроком до комори.

Х о р у с і х

О-о-о-о...

Усі звертаються в сторону дверей до ванькира, що в них зникав Довбуш із Дзвінкою. Степан, оглянувшись і побачивши, що ніхто на нього не дивиться, схиляється до землі й збирає поспішно розсипані гроші.

ЗАСЛОНА

ВІДСЛОНА ДРУГА

Комора (ванькир) в хаті Степана, праворуч постіль, ліворуч на задній стіні вікно в сад. Збоку двері. Стільці.

Трохи пізніше. Продовження дії з попередньої відслони. Пошлюбна ніч. Спершу сцена в темряві. (Музика). За сценою весільники й опришки кінчають набуватись. Раз у раз долітають відгомони весінньої ночі й останків весільної гульби. Згодом з темряви виринає ясніше віконце в сад. Починає світати. За весь час тривання цієї відслони поволі й ступнево прояснюється. Біля вікна виступає з сутінків постать Довбуша, що саме кінчає зводягатись. Перепоясується, закладає черезес і вкладає пістолі за пояс. Голос Дзвінки від постелі, що ще тоне в тіні.

Дзвінка

Оле! Чому так скоро?

(Мовчанка).

Оле! Чому не відповідаєш?

Довбуш

Вже час ладнатись

у дорогу. Бачиш: з-за гаю
світ прозирає. За мить над бором
викотить сонце, мов червоний кіш,
що з нього сипляться свої проміння.
Годі! Опришки тільки тоді кохаються в сонці,
коли безпечні на своїх царинах.

Дзвінка

Ти боїшся, Оле! Чого?

Довбуш

Я не боюсь, але зайво
виставляти хлопців під кулі погоні,
мов хорт, витровити нас сонячне сяйво.

Ми вже майже день на одному місці, і то в селі.
Чутка про нас, певно, рознеслась на сто конях,
опришок ніде не гостює довше.

З сутінків виринав Дзвінка й, підійшовши, закидає Довбушеві руки на шию.

Дзвінка

Ні, не лишай мене, Оле! Ле!
Не пущу... ще не підеш, не підеш!

Довбуш

Годі, любочко, годі. Час іде. Не можу.
Може, ще колись навідаюсь. Дарунків принесу.

Дзвінка

Дарунків не хочу. Тебе хочу.

Довбуш

Вже мала мене. Опришка не можна довше мати.

Підходить ближче до вікна й дивиться в нього.
Світло довкола обличчя. Ціораз більше дия... за
хвилину буде його повна хата.

Дзвінка (захоплено простягнувши долоні)

Мій князь!
Матінко, чи це мені снилось?

Довбуш (усміхаючись)

Ні, не снилось.

Дзвінка

А мені повірити важко.
Цей день і ця ніч мов не дійсність, а сон.
Було мое весілля, скрипка грала,

мене кудись вели, заводили й відводили,
а потім явився князь із казки
і поніс мене у свій полон.

Д о в б у ш

Тож хай буде, що це казка, що це тільки казка.
Гаразд, казок забувають легше.

Д з в і н к а

Але я цієї казки не забуду.

Ніколи не забуду, ні!

Я тебе давно знала, про тебе говорили всі люди,
я тебе давно вже бачила у сні.

Про тебе всі розказували, що ти тут, що ти там,
що на місто з хмарою легінів,
що вчора в верховині, мов орел, сам,
про тебе складали пісень,
і не минав один день,
щоб від тебе нових чуток не приносили.

Я цих пісень напам'ять училась,
...що дужий, відважний, гарний,
що долонею кулі, мов галузкою джмелів,
і кулі, мов білі ласочки, йому до ніг відганяє,
і пани його ловлять з сторін усіх,
але їхні заходи намарне,
...що всі жінки за ним пропадають,
і кохають, і тужать, і в'януть за ним.

Я це знала напевне: він прийде,
він явиться, він стане на порозі
і скаже: я Довбуш, я по тебе прийшов,
Дзвінко,— і візьме мене на руки,
і приголубить, і понесе до гір,
де вільний вітер і де хижий звір,
і буде при мені ввесь час
мій князь!

Д о в б у ш

Але там за стіною жде другий князь
і, певне, тисне зуби.

Д з в і н к а

Я його не знаю, він мені не любий,
ні я йому не люба, він мені чужий, ні добрий, ні злий.
Матінка казали: господарський син,
батько казали: дужий багатир,
маєтків, скільки серце прагне,
полонини в нього здовж і вшир,
скільки оком сягнеш,
люди казали: він колись з опришками кумався,
добра в них насотовав,
самого Довбуша знов,
дужий багатир, гідний багатир,
славний багатир.

Ні про що не думала, нічого не знала,
барвінок рвали, вінок плели
й мене у церкву повели
і повінчали.

Але тепер для мене тільки ти!

Д о в б у ш

Заспокойся, ну заспокойся!

Д з в і н к а

Хіба не хочеш ты моєї згуби?
Візьми мене з собою, любий!
Я віддана тобі, лишень тобі
і більш ні кому.

Д о в б у ш

Немає в мене дому.

Д з в і н к а

З тобою я усюди щаслива,
у бур колисці ночуватиму,
під зорями й вітрами спатиму,
щоб тільки із тобою.

Д о в б у ш

Я не дозволю, щоб каралась ти
по грунях, вертепах та ізворах.

Д з в і н к а

Так кинь гори!

У тебе золота, наче снігу.
Забери скарби, і з підхмарних лісов
перенесемось в доли, униз,
далеко на південъ або на північ,
де тебе ніхто не знає.
Де заживемо, як пани,
де панам станемо рівня.

Д о в б у ш

Ха, ха, ха... Спокуснице! Це ти хотіла б,
щоб я опришківство кинув?
Дивись, яка чудова рада!
Так знай, голубко:
Довбуш не зрадить своєї долі, не зрадить.
Що раз писане їому, писано назавжди.

Д з в і н к а

І ти писаний мені назавжди.

Д о в б у ш

Неправда!
Я опришок
і вільний птах.

Облиш заходи, голубко!
Розійдемось, моя любко,
не зловиш птаха,
дарма!

Дзвінка мовкне, мов приголомщена. З саду долітає
пташиний спів. Довбуш нагло задумується, лагід-
ніє, голубить Дзвінку й просить м'яко:

Д о в б у ш

Дзвінка, Дзвіночка!
Скажи, заспівай що на прощання!

Д з в і н к а (по хвилині надуми)

Соловейку — князю ночі,
не дзвони в дібріві!
Ніч нам з карт виворожила:
не тривать любові.

Соловейку — князю ночі,
не клич із ліщини!

Зірки наші розлучились,
одна з них відліне.

Соловейку — князю ночі,
не співай на терні!

Ніч закрила карти долі,
щастя не поверне.

Соловейку — князю ночі,
не мани із лугу!

Від'їжджає мій коханий,
може, знайде другу.

Лиха зоре, невідома,
долі нам не плутай!

Від'їжджає мій єдиний,
залишивши смуток.

Соловейку — князю ночі,
не співай на вільсі!

Стежки наші розійшлися,
не зайдуться більше.

ДУЕТ

Дзвінка

Соловейку — князю ночі,
вже рожевий ранок.
Куди, куди від іжджаєш
і по що, коханий!

Довбуш

Соловейку — князю ночі,
вже рожевий ранок.
Уже, уже від іжджаю,
час не жде, кохана!

Дзвінка й Довбуш.

Соловейку — князю ночі,
не клич із долини!
Стежки наші відділились,
мов гілки ліщини.

Дзвінка

Соловейку — князю ночі,
не співай! День білий.
Від іжджає мій єдиний,
серце обідніло.

Довбуш

Соловейку — князю ночі,
не співай! День білий.
Від іжджаю вже, єдина,
зорі відзоріли.

Дзвінка й Довбуш.

Соловейку — князю ночі,
не п'яній на вільсі!
Стежки наші розійшлися,
не зійдуться більше.

Дзвінка

Ні, це неправда!
Ти ще вернешся до мене,
мусиш вернутись,
конче, конче, конче!..
Це неправду каже
ця пісенька сумна.
Мені свого серця не збагнути,
але воно вірить, шалене,
що доля писана нам одна
і зведе стежки наші знов.

Від вікна б'є жмут проміння.

Довбуш

Вже зійшло сонце.
Час, час мені...

Голоси опришків з-за сцени: — Пане ватажку!
Ого-о-ов!

Прощай! Ну добре, добре,
вернусь, вернусь, напевне,
з дарунками багатими.

Вернусь, гаразд!

Коралі пришаю,
вісточку пішлю
від себе не раз.

Дзвінка

Тільки довго ждати не дай!

(Кидається йому на шию).

Ні, ні, не пущу, єдиний,
ще хвилину, хвилиночку,
ще трохи, трішки...

Д о в б у ш

Вже й так надто довго
забарився.

(Вирвавшись, іде до дверей).

Здорова! Прощай!

(Виходить).

ЗАСЛОНА

ДІЯ ДРУГА

Верховина. Галявина на одному з гірських горбів. Праворуч видніє здаля вхід до печери й злами скель. Позаду трохи ліворуч видно схил горба, так що можна частинно бачити, коли на нього сходять чи з нього сходять. Здалеку ліс. Тут і там декілька каменюк. Біля одної праворуч спертий на лікті напівсидить, напівлежить Довбуш. Посередині на мураві розтаборилася як-небудь, без ладу ватага опришків. Осторонь клунки з добром. Здалеку з лісових пасовиськ іржання коней. Дехто з опришків сидить, дехто лежить.

Передвечірній час.

Х о р о п р и ш к і в

Прийде вечір — вірний друг,
втихне дня прощальний спів.
Нам, бездомним, дім навкруг,
скельні лігва — дім орлів.

Прийде вечір — вірний друг.
Зір і долі не збагнеш.
Всі заснем, заснем навколо,
тільки варта не засне.

Довбуш вмішується знехотя, відрухово до хору
опришків і затягає разом з ними.

Воле, воле — світ цей без меж,
воле, воле — птахів без хат,
воле, воле — ти нас ведеш,
воле, воле — вільним вмирати!

Перший опришок

Ну, хвала богу,
богородчани вже далеко за нами!

Другий опришок

Чорт не здігнав би
і не знайшов до нас дороги.

Перший опришок

Чорт ні, але люди можуть.

Баю рак (зачувши, схоплюється)

Гей — там! На чортову маму!
Покрутило б язики вам, як сухе листя!
Тут заходять тільки ведмеді й опришки,
але не люди.
Хто ще дурну слину м'яти в роті сміє?

Другий опришок

Коли ватажок із нами,
ніхто нам нічого не вдіє.

Б а ю р а к

Ватажок, не ватажок,
із нами, не із нами,
з чортовими синами,
але коли ти опришок, так будь опришок.
Що кому — і так від свого не втечеш,
скоріше, пізніше
потрапиш на свій пай.
Чорт на дуду, ти на дуду грай!
Не розміняє баба твоєї сили,
скоріше, пізніше
кат тебе, голубе, приголубить,
приколише.

Х о р о п р и ш к і в

Хай слимак з заліза гак —
поміж ребра круто впруть,
хай червоні слізки алють,
хай з рушниць палючий мак,
башта, дівка, чорт і кат,
доля вже кому така!
Свого паю не втекти,
завжди найдорожча ти.

Довбуш встриває й собі, як уперше.

Х о р о п р и ш к і в з Д о в б у ш е м

Воле, воле, незаймана воле,
воле, воле, наша воле!

Довбуш підводиться й виступає перед гурт опришків.

Д о в б у ш

Хлопці, відпочили вже?

Х о р о п р и ш к і в

Відпочили, пане ватажку,
готові хоч би зараз в дорогу!

Д о в б у ш

Егє ж?

Х о р о п р и ш к і в

Їй-богу!

Хоч би ще цієї ночі,
хоч би вдруге на Богородчани,
чи на інше яке чортове кубло!

Д о в б у ш

Хвацькі легіні, аж серце тішиться.
Чудово!

Але цієї ночі буде ще надто скоро.
І нам теж щось належиться,
неправда ж?

Х о р о п р и ш к і в

Твоя правда, ватажку, як завжди.

Д о в б у ш

Бо таки натомились ви здорово,
що й казати, робота була небуденна
і напустили ви своєї й чужої крові,
як з відра.

(Задумується).

Але, може, так і треба,
може, так і треба...

Х о р о п р и ш к і в

Не боїмось нікого й нічого, пекла, ні суду.

Д о в б у ш
(більш до себе, як до опришків)

Хто має право нас судити?
Богородчанський пан не пан був, а тварюка.
До неба кличе кров, але й до неба
кличе й кривда, кличе й людська мука.
Хто має право мене судити?
Не люди, напевне, не вони,
не ті, що скоплених нас судять.
Над ними самими треба суду.
І ми люди, і вони люди,
всі ми з глини,
але людські серця з воску й міді.
Від доброти, як від проміння, м'якнуть у віск,
але від кривди холонуть і ціпеніють,
тверднуть у мідь.
Ці гори, ці ліси, ці долини
ще пам'ятають давню славу.
Це наша спадщина по предках, по батьках.
Тут кожний з нас, як кому завгодно,
вільний жити міг,
і на чуже ніхто не був голодний,
але хто кликав їх
із їхнім ладом, із їхнім правом?
Не тісно нам колись було,
та тепер тісно стало.
Хто має право нас судити?

(По хвилині).

Але не час, не місце тут
на ці поуки.
Хто пішов за мною,
знає, що його жде.

Х о р о п р и ш к і в

Коли лиш Довбуш нас веде,
на все із ним готові.

Д о в б у ш

Не проливати зайво крові!
Скільки в Богородчанах залишилось?

Б а ю р а к

Наших двох, слуг і вартових,
може, й у четверте стільки.
З десяток чортові післали душ.

Х о р о п р и ш к і в

Гаряча ніч була, ватажку!

Д о в б у ш

Із вами я спокійний. Не важко
чи перед бога, чи чорта на суд,
коли друзі прекрасні у лаві
услід з тобою йдуть.

Х о р о п р и ш к і в

Коли, мов сокіл, проводир,
байдуже: в небо — в пекла вир!

Д о в б у ш (по короткій перерві)

А тепер подіlimо здобич,
тільки надіде друга частина ватаги.

Б а ю р а к

За мить тут будуть, тільки ще не видно.

Д о в б у ш (проходитьться)

Але пам'ятайте, хлопці,
таляри — спокуслива річ.

Опришок бере їх, коли захоче, як і жінки,
але не зв'язується ні з одними, ні з другими.

Баю рак

Таляри з бляхи, жінки з воску,
бляха стирається, віск мнеться.
По деякому часу вже не до вжитку.

Хор опришків

Ха-ха-ха...

Довбуш

Ех, ти старий падлюко,
ще досі не вигоріло в тобі чортове полуум'я!

Опришки сміються.

Довбуш, проходжучись, відходить остронь, пра-
воруч. Задуманий. Опришки затягають своєї.

Хор опришків

Хай хробак залізний — гак
в башті мук між ребра вб'ють,
хай червоні слози ллють —
краплі олива до віч,
петля, дівка, кат і чорт,
що кому від долі — от!

Ні, від лиха не втекти,
завжди найдорожча ти.

Довбуш з хором

Воле, воле, незаймана воле,
воле, воле, наша воле!

(По хвилині).

Перший опришок

А тих як немає, так немає.
Ватага поділилась на два гурти,

щоб легше було втекти від погоні.
Ми вже давно тут, а їх ще не видно,
Може, їм що скoilось!

Другий опришок

Не крячи дурниць! Як тобі не стидно?

Перший опришок

Бо теж легкодушно було Орфенюкові
давати провід. Молодик, ватажків любимчик,
гей-гей, соколя, аж рветься, але де в нього досвід.

Баюрак (*перегукє*)

Хто знову? Не крути язиком,
як зсохлою бадиллякою!
Відлетів би тобі з пелекатої пики,
мов сопляк із стріхи!

Хор опришків

Ха-ха-ха...

Другий опришок (*схоплюється*)

Ідуть уже!

Може бути умовний сигнал.

Усі опришки зриваються, метушаться й повертають
голови в сторону плаю, що веде схилом горба
на його верх. Дехто прикладає долоні понад очі.
Довбуш повертається за ними, куди спокійніше.

Хор опришків

Справді, вже ідуть!

Усі як один! Славно!

Під горбом зсідають з коней.

Здіймають клунки. Несуть.

Полонянка між ними. Ех, квіточка красна!

Славно, Орфенюк, веди!

Довбуш (усміхаючись)

Спокійно, хлопці, не так гаряче!

Хор опришків

Вже йдуть!

Баюрак

А Орфенюк за тою шляхтянкою,
мов сновида за місяцем.

Хор опришків

Славно, хлопче!

Баюрак

А голова на шиї, мов соняшник на бадиліні,
крутиться за сонцем спідниці.

Хор опришків

Ха-ха-ха... От пустунчик!

Довбуш (з усмішкою)

Спокійніше, товариство, спокійніше!

Баюрак (повертаючись до Довбуша)

Пане ватажку, треба
провірити, чи товар (крам) ненарушеній.

Хор опришків

Ха-ха-ха.

Найперше виходять на верх декілька опришків з
бесагами. Приносять другу частину здобичі. Складають її у правий кут.

Довбуш

Баба ласа річ, але таляри ще спокусливіші.
Треба подивитись!

Відходить у правий кут, де опришки, що принесли клунки, здають йому звіт з дороги. Видно, як плаєм на схилі йде кастелянша. Виходить на горб. За нею декілька кроків зачарований у неї Орфенюк. Згодом ще кількох опришків.

Х о р опришків
(махаючи долонями й топірцями)

Славне товариство! Славне, Орфенюк!

Кастелянша виходить на середину. Роздивляється в усі сторони не надто збентежена.

К а с т е л я н и ш а

Ох, це тут кубло цього Довбуша.

(Роздивляється по хвилині).

Але де він сам?

Опрашки, що ось тільки прийшли, мішаються у гурт із давніми. Одні одним швидко розказують. Живі жести. Орфенюк стає ліворуч, трохи окремо, дивиться на кастеляншу.

Баюрак трохи виступає з гурту.

Б а ю р а к

Ох, красна панська чічка,
так кортить до ватажка-сокола?

А ми що? Може, гірші?

Тільки подивись: хлопці — як смереки.

К а с т е л я н и ш а

Та я найдужчого, найславнішого
з вас хочу побачити, Довбуша,
що про нього стільки розказують.
Ведіть мене до нього!

Б а ю р а к

Пождіть, панянко, зараз повернеться,
тільки провірить здобич.

К а с т е л я и ш а

Що за нетакт!

Я чула: це опришок — chevalier,
а він найперше хлопочеться грішми,
та тільки згодом дамою.

Опришки потрохи присовуються ближче й придива-
ляються до кастелянші з невкриваною цікавістю.

О р ф е н ю к (більш до себе, з захватом)

Прекрасна, наче вимальована на іконі!

Б а ю р а к (з другої сторони, теж наче до себе).

Ну, кізонько, хоч старий,
але ще погуляв би.

О р ф е н ю к

Які в неї білі долоні!

Лиш раз такі бачив на іконі,
що її матуся із скиту привезли.

Б а ю р а к

Як вона чудно пахне!

(Кривить обличчя й зітхає кумедно).

К а с т е л я и ш а

Mon Dieu!

Чи ці мурла показились?

О р ф е н ю к

Як вона мусить кохати!

Б а ю р а к

Гей, кізочко, може б, гречний данець?

Х о р опришків

Може б, погуляти?

Кастелянша відступає трохи назад.

Х о р о п р и ш к і в

У нас також палкі коханки,
дівчата й молодиці, як вогонь,
кохають й милують аж до болю п'янко,
але таких

гладких
тонких
долонь
немає в них,
о кастелянко!

Опришки заточують півколо. Поволі наближаються
до кастелянці, мов обруч, що затіснюється. Сяють
у них пристрасно очі. Кастелянша бентежиться.

К а с т е л я н ш а:

Ох, як смердять їхні сорочки,
вже не видержу!

Х о р о п р и ш к і в

Але таких

струнких,
тонких
долонь
немає в них,
о кастелянко!

К а с т е л я н ш а

Mon Dieu! Я безборонна дама!

Півколо опришків вже зовсім близько. Баюрак хоче
зловити її за руки, але тоді скоплюється Орфенюк,
що ввесь час стояв від гурту остроронь, швидким
жестом добуває з-за пояса пістоля й прискакує з
ним до Баюрака.

Х о р о п р и ш к і в і к а с т е л я н ш а (скрикують)
О-о-о...

Баюрак скручує Орфенюкову долоню, постріл іде вбік, старий опришок хватає молодика за груди й кидає ним об землю.

Б а ю р а к

Щеня! На мене?

Довбуш, почувши постріл, вибігає на середину сцени й розділює обидвох. З очей б'є вогонь гніву.

Д о в б у ш

Як ви сміли?

Усі опришки, похнюпившись, зашарівши, слухняно відступають.

К а с т е л я н ш а (*зітхає*)

Що за пригода!

З охотою зомліла б!

Яке це було б стилеве,
невинна дама мліє між страшними
опришками, тільки боюсь, що в них немає
овер'янових крапель.

Д о в б у ш (*злегка вклонивши*)

Гарна пані, вибачте цю прикрість!

К а с т е л я н ш а

Дуже радо. Це ви той славний Довбуш?

Д о в б у ш

Так. Як тут стою перед вами.

К а с т е л я н ш а

Яка прекрасна пригода!

Думала, що тільки на Корсиці
можна таку пережити.

Заблукана в лісах каруца, зламане колесо,

напад опришків, я, безборонна, в полоні
жорстоких розбишак, чвал погоні,
і ось являється лицарський chevalier
і мене визволяє.

Д о в б у ш

Тільки простіть, красна пані, я ж опришок,
а ніякий шваль, ніякий кравець.

К а с т е л я н ш а

Борони боже! Як так можна зрозуміти!
Ви ж не звичайний опришок, ви князь верховини,
слава про вас лине
луною навкруги.
Про вашу відвагу і чемність для дам...

Д о в б у ш

А так! Бояться і пани
мене. Це знаю сам.

К а с т е л я н ш а

Довкола дики скелі,
сплять ліси під віялами хмар.
Наче англійський парк
у стилі *romantique*.

Д о в б у ш

Не розумію, пані.

К а с т е л я н ш а

Баранчики хмарин на небі,
мов стріли з луків, линуть лані,
тут золотий ще вік.
Культурою ще не зіпсовані
ефеби, тільки...

Довбуш

Тільки?

Кастелянша

Погано сорочки смердять.

Довбуш

Ну, дарма!

Кастелянша

Мов на старинних урнах,
нагадуються образи:
чутливі пастухи із сопілками,
хлюпоче джерело об камінь.

Тут можна жити так без журно...

Довбуш

Та тих чутливих пастухів
женуть до праці карбачами.
Так нас зродила кривда й гнів
і вигнала лісами.

Кастелянша

Яке це дивне!

Шляхетний ватажку, в вас мусить бути
якась трагічна таємниця,
у серці рана...
Ви ж le brigand romantique!

Довбуш

Зовсім не знов, що я той якийсь...
Перший раз це чую.

Кастелянша

Ох, розумію добре:
стріла Купідона.
Збиточний Купідон. Ну, ну...

Д о в б у ш
Не знаю цього пана.

К а с т е л я н ш а
Це ж пустун-хлопчина
із золотопорою стрілою.
Ох, він чарує, й манить грою,
і ранить...

Д о в б у ш
Але ж мене ніяка куля...

К а с т е л я н ш а
Чула, чула: не чіпає,
та Купідонова стріла
нікого не мине.

Д о в б у ш
Навіть мене. Ха, ха, ха...
Що це за чари?

К а с т е л я н ш а
Кохання!
На слової Абеляра,
ви шляхетний ватажок
і нікого не кохали б?

Д о в б у ш
Нікого.
(Задумується).
Що ж?

К а с т е л я н ш а
Не вірю вам.
(Сміється й погрожує залютно).
Ех, зводнику! Mon cher!

Десь на серця дні щось таке
маленьке, а вперте не застяло?
Пригадайте собі. Може, десь...
може, колись... може, один раз...
якась пригода... Я ці речі добре знаю.
Довбуш задуманий мовчить.

Кастелянша

Ну, не згадали?

Довбуш (*вагаючись, задуманий*)
Не знаю, пані.

Кастелянша

Так знай,
що кохання приходить неждано,
не вгадаєш: коли, де і як.
Один погляд — і в серці вже рана
і солодкий тріпочеться ляк.
Так, кохання — це дивна пригода,
раз в житті, часом два, часом більш.
Чи не хочеш, чи хочеш, та й годі,
мов топельник, поринеш у хміль.

Прилітає невловине, як подув,
приманливе, мов туга зозуль,
а заколе, то глибше від гладу,
булючіше від пестошів куль.

Легкоокриле й сліpe, наче доля,
мов стріла із невидних долонь.
Не вважає, чи ранить, чи коле,
чи пече, не питає вогонь.

Ненадійно, знічев'я, ні з чого,
мов недуга, зла карта у грі.

Це музика, що манить до злого,
це музика зваблива, як гріх.

Був тверезий, та раптом вже п'яний,
мов сновида, що ходить у сні.

Це музика, що повна омані;
але їй щастя буває у ній.

Хоч беззвартне в житті, мов зливі шеляг,
та не купиш його за скарби.

Зрадні чари ховає у трелях,
гне їй ламає найдужчі дуби.

Був щасливий, мов птах, і веселий,
аж зустрінеш пустоти дитя.

Часом злине легке, як метелик,
часом нищить, мов буря, життя.

За весь час цієї пісні видно на Довбушевім
обличчі гру почувань. Орфенюк, що, як і перше,
стоїть з боку сцени осторонь, задивлений у касте-
ляншу, теж уважно прислухається її співові. Кожне
з трьох що інше думає.

ТЕРЦЕТ

Кастелянша, Довбуш і Орфенюк
Був щасливий, мов птах, і веселий,
аж зустрінув пустоти дитя.

Часом злине легке, як метелик,
часом нищить, мов буря, життя.

Неждано сигнали вартових за сценою, умовлений
знак трубкою (трембітою, рогом, вистрілом).
Коротка метушня. Всі здивовані, дехто наляканій.

Довбуш

Спокійно, спокійно, друзі!
(До кастелянші).

Хтось до нас іде, може, навіть погоня.

Простіть пані, що заховаємо вас,
поки знатимемо, в чому річ.
Зайдіть за цю скелю!

Двоє опришків відводять кастеляншу направо за
найближчий скельний облаз. Опришки, що повер-
нули голови в сторону, звідкіля пролунав остереж-
ливий знак, дивляться стороною в далеч.

Хор опришків

Когось ведуть
з лісу, плаєм.
Туди ідуть.

Видно, як схилом горба зліва йдуть два вартові з
крамарем Пилипом. За хвилину виходять на сцену.

Довбуш

Це ви, куме Пилипе!
Стільки метушні,
а ні з чого, лиш через вас.
Ми тут навіть не півдня,
а ви вже зайшли до нас!

Пилип

Привіт, пане ватажку!
Це так: слідами-слідами...

Довбуш

Мов хірт, за нами...
Чудово!

Пилип

Мое слово — тверде слово!
Як обіцяв, прийшов на торг.
Добра, бачу, доволі... доволі...
Не беру на борг.

Д о в б у ш

Звідкіля дізналися,
що в нас добро?

П и л и п

По поході... не було б добра?
Ех, не жартуйте, ватажку!
Догадатись не важко.

Д о в б у ш

Ви вже про похід... так швидко нас знайшли!

П и л и п

Хе-хе-хе... Та ж уся верховина
лунає про похід:
із Богородчан, мов грім, дзвенить,
від заграв рвуться коні
в клунях у тривозі...

А це схоплення в дорозі
кастелянової доні,
що з чужих країв недавно
вернулась. Славно, славно!
Чи я глухий, чи я сліпий?
Бий мене, сило божа, бий!
Кастелян волосся рве,
хе-хе-хе...

Д о в б у ш

Як ви все знаєте достоту?

П и л и п

Самому маркота...
Хе-хе-хе...
Де ж вона, голубка,
пташинка-крушинка, де ж?

(Оглядає табір опришків,
роздивляється хитро навколо).

Чи не ось там за скелею? Еге ж?
Сховали щіпочку. Хе-хе-хе...

Довбуш (*різко виступаючи*)
Обережніш!.. Пилип... Пилип...

Пилип (*злякавшись*)
Що з вами, пане ватажку?
На святого Кузьму й Дем'яна...
Пане...
Я за торгом.

Довбуш
Не буде більше торгу!
Ніколи вже між нами!

Пилип
Що це?..

Довбуш
Дволична гра — небезпечна гра
скінчиться раз!

Пилип (*хоче вдати сміх*)
Хе-хе-хе. Чи вас вкусила муха?
На святого духа...

Довбуш
Знаю вас,
маю вісті...
Ви тут солодкі, мов мед,
гуцулам співаете про мене,
торгуєте зо мною, а в місті...

Від панів червінці, від старостів,
від війська заплата.
За мною вслід, мов тінь моя,
як вірний пес...
Скінчиться ваша лесть.
Слідкуєте за мною, щоб їм переказати.

(Добуває з-за пояса пістоля).

Кажіть: яку кастелян обіцяв нагороду?

П и л и п (белькоче)

Пане ватаж...

Д о в б у ш

Як хробака, зімну,
зітру в мазь, мов черв'яка, розтопчу...

(Хватає Пилипа за груди, пригнічує до низу, що той падає на коліна, корчиться й белькоче. Тоді прикладає дуло пістоля до чола).

Мови «Отче наш» і «Богородице Діво»
перед смертю!

П и л и п

От-от-отче на-а-аш, і-і-іже є-си-си на небес-
сіх-сіх, да-да свя-тий-титься і-мя-мя тво-є-є,
да-да прий-прий-дет цар-цар-ствіє твоє-є-є,
да-да бу-бу-дет во-во-ля твоя-я...

Д о в б у ш

Скоріш! Не маю часу.

П и л и п

...я-ко на небе-си-си і на зем-лі, хліб-хліб на...

(Раптом здригається, мов нагадав собі щось, і розводить долоні):

Пане ватажку, ще маю вам щось сказати...
Дзвінка...знаєте, ця Дзвінка... з весілля,
з Космача... просила... благала..., казала
переказати... що...
що... вже умру, не брешу... на мою матір...

Д о в б у ш

(що весь час тримав Пилипа одною рукою за груди, а другою пістоля при його чолі, пускає його й пістоля ховає за пояс)

Дзвінка? Що жкажеш? Дзвінка...

(Задумується).

Що вона робить?

П и л и п (з блиском надії в очах, швидко)

Тужить, марить, виглядає, леліє, ние чічка,
нидіє голубка,
в'яне, хоче побачити, раз, один раз,
один раз...

Д о в б у ш

Ставай!

Пилип підводиться.

Пам'ятай, що це тільки ради неї...
Хай більше моє око тебе не бачить!

Пилип відступає. Відйшовши на край горба, кидає за себе погляд, повний зневинисті, й відрухово затискає п'ястку. Видно, як швидко сходить плаєм униз. Довбуш дивиться в далеч задуманий. Коли Пилип зник уже в долині, Довбуш бере ріг (трубку, трембіту, може бути вистріл) і дає знак. Опришки з усюдів схоплюються й гуртуються.

Довбуш (кидає наказ)

В ряд!

(Коли всі стали).

Хлопці, друзі!

Підете всюди за мною?

Хоропришків

Усюди, пане ватажку!

Довбуш

Куди б я вас не вів?

Хоропришків

Усюди, пане ватажку!

Довбуш

Хоч як було б небезпечно?

Хоропришків

Завжди, пане ватажку!

Довбуш

Так збирайтесь в дорогу!

Добро берем з собою.

Опришки миттю розбігаються, одні вантажать клунки, інші лагодять зброю, поправляють одяг на собі. Довбуш спокійний, рішучий, усміхнений, випрямлений. По хвилині кидає знов наказ.

Довбуш

В ряд!

Опришки стають.

Довбуш

Усі?

Хор опришків

Усі!

Довбуш

Готові?

Хор опришків

Готові!!

Довбуш

Вже йдемо!

Хор опришків

В якому напрямі?

Довбуш

В напрямі Космача!

В гурті опришків шепіт, здивування.

Баюрак (*виступає з гурту*)

Пане ватажку! Як я старий друг...

Вже знаю... це через цю бабу...

Пане ватажку! Баба — це погуба...

баба зрадить... кожна баба... баба це...

Довбуш (*різко*)

В ряд!

Баюрак замовкає й стає в ряд. Тоді видирається з гурту Орфенюк.

Орфенюк (*схвилювано*)

Пане ватажку! Карайте мене,
але не йдіть, не йдіть!

Я мав лихий сон. Упала зоря і...
Не йдіть, не йдіть, не йдіть!

Довбуш (лагідно)

Хлопче, що з тобою?
Ну, заспокойся! Цур тобі!
Не будь дитина! Знаю,
що небезпечно, що всюди погоня...
але не бійся, як я Довбуш, не бійся!
Ну, йдемо вже!

Орфенюк повертається до гурту. Тоді вибігає з-за скелі кастелянша з простягнутими долонями.

Кастелянша

Ox, mon Dieu, про мене забули!

Довбуш (сміючись до кастелянші)

Дійсно, були б забули.
Пані, іздите верхи?

Кастелянша (здивована)

Що? Ну, так!

Довбуш кличе порухом долоні Орфенюка. Той виступає.

Довбуш (до Орфенюка)

Візьмеш пару коней
і відвезеш цю паню!
Лишиш її в Космачі у війта,
хай дістане сердега кастелянову нагороду.
Тільки...

(Приступає до Орфенюка й кладе йому долоню на плече)

тільки дай слово, що не втечеш з нею,
не торкнешся її й повернешся!

Орфенюк
(напружує волю, хвилюючись, по хвилині рішуче)

Опришківське слово!

Довбуш (по хвилині задуми, тихіше)

А в Космачі
що зійдеш... до Дзвінки... і скажеш,
що прийду завтра під ніч...
Хай зрадіє...

Орфенюк відступає й несміливо підходить до кастелянши.

Кастелянша
Ох, mon cher, вже прощаємося!
Mon briqand, mon corsaire. Яка дивна пригода!
Яка чутлива сцена,
наче в спектаклі про Картуша!
Ох... ох...

Підносить хустинку до очей, згодом переходить перед рядом опришків, махаючи хустинкою та з віялом у другій долоні. Орфенюк іде за нею. На краю горба вона зупиняється.

Ще раз adieu!

Кастелянша з Орфенюком сходять плаєм. Коли вже зникли, Довбуш повертається до опришків.

Довбуш
Ми теж уже в дорогу. Мусимо кружляти,
щоб не зустрінути погоні.
За день будемо на місці.
В ряд!.. і вперед!

Опришки рядами, з топірцями, а дехто з рушницею на плечах сходять поволі вниз з горба. Велике криваве півколо заходячого сонця саме стає над плаєм, так що похід опришків, здається, потопає в багряній плямі сонця. До кроку співають марша.

Хор опришків (разом з Довбушем)

Ідем, ідем поволі, крок за кроком,
поволі сходим до долин із гір,
де наші лігва, мов орлів, високо,
сягають ввиш у край вітряв і зір.

Ідем, ідем, наш крок орлів побудить,
поволі сходим з верховин до сіл.
Тут вільний вітер, там покірні люди
впряглись в турботи, мов до плуга віл.

Ідем, ідем поволі, крок за кроком,
поволі сходим із верхів'я вниз,
де ждуть жінки палкі й пломінноокі,
що кинуть все, щоб нас кохати лиш.

Ідем, ідем, де мирні й смирні люди
блаженне щастя п'ють, мов кислий хміль.
Хто став опришком — дім його усюди
й ніде не має свого дому більш.

Ідем, ідем поволі, крок за кроком,
так за труною молодості йдуть,
але похміллям волі сяє наше око,
хоч знаємо: нас кат і башта ждуть.

Ідем, ідем поволі, крок за кроком,
поволі сходим до долин із гір,
де наші лігва, мов орлів, високо,
стремлять увись в крайну хмар і зір.

Довбуш сходить останній.

ЗАСЛОНА

ДІЯ ТРЕТЬЯ

ВІДСЛОНА 1

Та сама кімната, що в першій відслоні першої дії,
тільки без весільного прибрання. Дзвінка й Ор-
фенюк. Він кінчає саме свій звіт.

Орфенюк

Тож пан ватажок заїде сьогодні
підвечір в село й прийде до вас ночувати.
Прощайте, красна молодиця!

(Виходить).

Дзвінка
(хвилину стойть схвильована)

До мене? Довбуш! Сьогодні? Мій боже!
(По хвилині).

Серцю повіриги важко, здається, неможливе,
але цей молодий опришок навіщо ж
дурив би мене? І чому я не кличу щаслива?
Адже ж мій Лесь, мій Лесик буде в мене.
Пояснити не вмію, зрозуміти не можу.
Днями й ночами ждала, вижидала,
ловила кожну чутку про нього, кожну
найдрібнішу поговірку, кожний шепіт
говорив щось про нього. Здавалось: без нього
зув'яну бадилиною, без нього жити не можна.
Так першої ластівки ждуть по зимі весною,
так серед посухи жде трава роси краплинни,
як я вістоночки, вісточки ждала від нього.
Та чому тепер серце захололо,
чому обідніло й зів'яле принишкло,
і чому ж я не радію?
(По хвилині).

Як це сталося, що він нагадав собі мене?
Цілий рік, довгий рік не пам'ястав,
ні разу знаку від себе не дав, аж тепер.
І пошо ж він до мене прийде? На ніч?
Знову на ніч? І відлетить собі, як тоді.
Не мені за ним літати! Немає в мене крил
до цього. Ох, цього дурману любовного
моє серце випило забагато!
І чому, чому мене проклято
цим коханням? За що? Не знаю.

(По хвилині).

І пошо ж він прийде до мене? Чи не на глум мені?
Адже ж усе село гомонить про красну паню,
що захопив її. Сама бачила, як цей його вістун
віз її селом. Де ж мені до неї?! Де ж мені!!
У молоці купана, росою мальована, панська чічка.
Не зумію так милувати, як вона.
І пошо ж він до мене прийде? На глум,
на глум мені.

(По хвилині).

І кохати не можна, ѹ забути не можна,
і кохати годі, ѹ не кохати годі.
Кажуть, що кохання, коли у серці
переллеться, закипить, загусне,
то яdom виллеться.
Чи це дійсне: він прийде?

(Мимохіть, без думки, механічно, за якоюсь під-
свідомою спонукою починає прибирати хату, згодом
приспівує).

Ой зацвіте червоне зілля,
жар-зілля, зілля-смерть.
У мому серці дурману,
п'янкого дурману ущерь.

Ой зацвіте червоне зілля,
ой бідна ж моя голова!
Червоне злучить нас весілля,
кохання, що вбива.

Червоне злучить нас весілля,
і будеш завжди, завжди мій!
Ой зацвіте п'янке жар-зілля
у ночі весняній.

(По хвилині).

А щур! Навісна пісенька!
Мій боже, червоне весілля?

Відчиняються двері, й стає в них Степан. Бурмотить під носом якесь привітання, входить до середини, здіймає капелюх і кидає на стіл, сідає важко на лавку. Дзвінка, наче побудилась, скоплюється, згодом дивиться задумано на Степана й неждано простягає долоні.

Дзвінка

Степане, Степанику, ти звідкіля?

Степан (здивований)

А звідкіля б? З праці.
Не ширяю попід хмари.
Що ж ти така солодка?

Дзвінка (з докором)

Степанику!

Степан

Хе-хе... Ні з цього ні з того
солодушка з неї зробилася!

Дзвінка

Степаночку, єдиний, коханий!

С т е п а н

Дивіться: знічев'я став «коханий».

Д з в і н к а

Ти голодний?

С т е п а н

Ну, звичайно, праця не розкошування.

Дзвінка йде до печі, але Степан порухом долоні стримує.

Пожди: що нового?

Д з в і н к а

(зайкується, має якийсь намір, хоче щось виявити,
але ще захищується)

Ну, нічого.

С т е п а н

Неправда. Щось сталося.

Д з в і н к а (хвилюючись)

Ні... нічого.

С т е п а н

Ой голубко, ти досі мене так не вітала.

Чулих слівець не звик від тебе чути.

Д з в і н к а

Дивуєшся?

С т е п а н

Коли вертався з полонини, бачив здалеку:
хтось виходив з хати.

Кажи!

Д з в і н к а

Ні... ніхто.

Степан

Не крути! Кажи!

Дзвінка (в кінці рішається)

Це... це... вістун від Довбуша.

Степан (схоплюється)

Від Довбуша?!

Дзвінка

А так! Він сам прийде до нас увечері.

Степан (хвилюючись)

Не до «нас», а до тебе, голубко!

Дзвінка

Не знаю.

Степан

(падає знов на лавку, прибитий)

Доля картає мене.

Думав, що накінець заживу спокійно.

Вже цілий рік мене ніхто не чіпав,

вже рік жив мирним життям,

як годиться гідному газді,

аж тут неждано...

(Підноситься схильований).

Думав, що той любас, той чужоложник
уже наситився тобою, має тебе досить,
що примарі минулого не лякатимуть більше нас,
що благородний мир увійде в нашу хату,
аж тут тобі маеш...

Чого мое минуле, чого опришківство
переслідує мене? Не хочу з ними,
не хочу з тим світом мати нічого спільногого.

Я син чесних газдів, син гідної сім'ї,
я тепер чесний газда на своєму паю,
і чого від мене хочуть ці палії,
пройдисвіти, шибайголови, волоцюги,
паливоди, нероби, гультяї,
харцизи й злодюги.

Пропадь, маро, розвійся, щезни!

Для вас верхи й ліси безмежні,
а дім мій мирний залишіть!

Хіба прийдеться утікати,
не виставлюсь на людський посміх,
не гомонітиме село за мною:

це чоловік опришкової любки!

Мерщій добро збираймо, винесемо з хати!
Вже час нам заховатись...

Дзвінка

(дивиться на нього з потордою, але перемагає себе)

Степане, не застанутъ нас,—
можутъ хату спалити.

Степан розкладає безрадно долоні.

Дзвінка

Адже ти колись ходив з ними.
Наскільки збільшив ти своє майно
за їхні гроші?

А Довбушеві червінці?

(з іронією)

Мое приддане!

Степан

Облиш це... Що минуло, те забулося.
Не розумію: раз зарискувати,
але набрався добра, так жий гідно,

а їм вічно хочеться бушувати,
а їм воля, боротьба, незайманість, орлі льоти!
Бездомна наволоч, зводники жінок, мерзота!
Подумай, подумай тільки:
що скажуть люди, коли знов до тебе прийде?

Давінка (вітхнувши)

Ох, ти про це...

Степан

Знаю, мое добрє ім'я тобі ні за що.

Давінка (з докором)

Але ж, Степане!

(Насмішливо).

І знову, знову

опришок прийде з твоєю жінкою ночувати,
а ти гречно славного гостя вітатимеш.

І ти мій чоловік, мій легінь,

і ти хочеш, щоб я тебе кохала...

такого?

Добре, милуватиму, кохатиму, голубитиму,
але не тебе, а того, хто справжній легінь.

Степан дивиться похмуро в землю. Згодом підводиться, йде до стіни, здіймає рушиницю з кілка й оглядає її.

Кажуть, що його куля не йметься.

Чари-мати, чари-мати,

але хто зна: може, в цьому щось дійсне...

Давінка

Ти віриш?

Степан стенає плечима, не знаючи, що відповісти. Тоді Давінка йде до скрині, відчиняє її, перегортав третячими руками всякі предмети, а потрапивши на чоловіків сковорінку пороху й куль, бере першу скраю й тисне її в долоні.

Дзвінка

Це... це священна куля.

Степан дивиться недовірливо.

Моїми слізми посвячена,
моїм горем, моєю кривдою,
моїм зламаним коханням...

С т е п а н (байдуже)

Хай собі! Обережність ніколи не завадить.

(*Бере кулю, набиває рушницю, але вішає її знов на давнє місце. Проходитьесь*).

Вже знаю.

Маю кращий спосіб.

Навіщо робити це самому?

Навіщо брати на своє сумління
чиєсь життя?

Хто зна: може, по смерті щось і буває...

В усьому будь ти обережний!

Може, колись скажуть здати обрахунок.

Тоді скажеш: не вбив нікого.

Навіщо нести вантаж душі чиєсь?

Вмиваю руки: хто інший зробить це.

Ну, і завжди безпечніше.

Ну, і нагорода за живого

більша. Ім потрібний

на колесо, на гак, на ялицю,

щоб пострах був, щоб приклад був

для інших. Гей, орле, орле,

високо ти літав, високо залетиш!

За нагороду докупимо

ще полонини.

Знаю, що робити.
Тільки сміло до діла!

(Підходить, лестячись, до Дзвінки).

А ти, голубко, милуватимеш
свого законного чоловіка, ге?

Дзвінка відштовхує його.

Вже йду!

(Швидко виходить, узявши капелюха).

Дзвінка

(стоїть, наче ступіла. Нагло схоплюється, мов про-
будилася із міцного сну. Кідається до вікна)

Степане! Агов! Степане!

Вернись!

(По хвилині).

Вернись!

(По хвилині).

Вже пішов, не чує,
не видно його. Боже мій,
що я накоїла, що вдіяла, нещасна!
По гайдуків пішов.

Лесю, Лесику, соколе ясний,
не дам тебе, не дам тебе!

(Вибігає з кімнати).

ЗАСЛОНА

ВІДСЛОНА 2

Майдан серед села. Позаду в деякій віддалі війтів дім. Ліворуч видніється здалеку Степанова хата. Низка інших будівель, порозкиданих нерівно, проходить у вулицю. На майдані гурт селян, спершу не надто великий, згодом з кожною хвилиною більшає. Можна завважити між ними якийсь турботливий неспокій, що теж по деякому часі виразно зростає. Раз у раз хтось проходить у тому чи цьому напрямі. Зустрічаються, спиняють, склучуються в менші або більші гуртки, про щось один одному повідомляють, роздивляються навколо, гомонять рухливо з жвавими жестами.

Хор селян

Ой не гаразд, ой не гаразд,
та й у верховині.

Навис, мов хмара, лютий час
на нашій країні.

Ой не добро, ой не добро
по світу гуляє.

Богонь, повітря, всяке зло,
мов галич, ширяє.

Колись не так було, не так,
живть було прекрасно.

Прийшли тривога, злідні й дяк,
ясне сонце згасло.

Ой брате, зле, ой свате, зле
та й несправедливо.

Воно не так повинно вже ж!

Інакше судилося.

Наш дім не наш, наш лад не наш,
над нами хто інший.

Ой не гаразд, ой не гаразд,
та й жити смутніше.

Ой не гаразд, ой не гаразд
в верховині славній.

Чи ще зустрінем кращий час?
Чи вернеться давнє?

Голоси з-за сцені

Аго-о-ов!

Селяни

Що там? Що там?

Вбігає новий гурток селян, жваво розповідають.

Один гурт селян

Опришки під селом!

Сам Довбуш!

Сунуть просто до нас!

Другий гурт

Аби тільки не з лихою думкою!

Перший гурт

Довбуш, Довбуш суне!

Другий гурт

Ой, що то буде?

Ой, що то буде?

Від сторони війтового дому надходить Степан. Поволі наближається до юрби. Неспокійний, нерішучий, рухами виявляє вагання й затривоження. Видно: не знає, що робити, й хитається перед якоюсь важкою постановою. Прислухається хвилину до голосів гурту. Згодом відходить трохи від сторони. В юрбі появляється — виринув, не знати звідкіля — крамар Пилип. Завважує Степана й його неспокій. Підходить ближче.

Пилип

Здорові! Хе-хе... Бачу: щось на серці сіло.

С т е п а н (відпекується)

Ег... нічого!

П и л и п

Не кажіть! Маю очі.

Бачу їй розумію.

Так-так... Є чого журитись.

С т е п а н (неохоче)

Лишіть!..

(По хвилині).

Пек вам!

Все відгадаєте.

П и л и п (сміється)

Хто б по вас не пізнав?

Маю очі їй розум.

Так-так... Довбуш знов у село суне.

Хе-хе... Може, пригадаємо собі

горілочку з торішнього весілля?

С т е п а н (кидається, наче вжалений)

Не торкайтесь!

П и л и п

Чому ж? Гаряча ви вода.

Старий друг і розраду дасть

і пораду...

Ви від війта? Розумію...

С т е п а н (хитається, чи признатись)

Але його немає.

З тою якоюсь панею

аж до самого кастеляна поїхав.

Дідько її наніс.

(Знову вагається, але Пилип немилосердно дивиться
йому в вічі).

Гайдуки знов далеко.
Не добігну на час.

Пилип

А так, вже по гайдуків запізно...
Ну й знов прийматимете
славного гостя, чим хата багата:
хлібом, сіллю й ще чимсь... Хе-хе...

Степан

Чорт його приймав би!

Пилип

Бо можна прийняти й інакше,
можна привітати й інакше,
гей-гей, ще славніше...

Степан

Що ви кажете?

Пилип

Гей-гей, ще славніше!

Поволі, стиха перемовляючись, відходять осторонь
у напрямі Степанової хати й икнуть між юрбою.
Гурт селян зростає й хвилюється щораз більше.
Здалеку чути тупіт копит, гамір іздів, брязкіт
зброй.

Один гурт селян

Опришки вже в селі.

Другий гурт

Зсідають з коней на толоці.

Перший гурт
Пускають їх на траву.

Другий гурт
Йдуть сюди.

Перший гурт
Хлопці як смерічки!

На майдан входить бадьоро й з розмахом ватага.
Довбуш, Баюрак і Орфенюк замішані в гурт.
Опришки вітають селян, здіймаючи вгору топірці,
дехто крисаню. Селяни відповідають.

Опришки
Здорові, чесні люди!

Селяни
Як бог дасть, легіники!
З чим приходите?

Опришки
Не з лихом.

Селяни
Абисте жили сто літ, соколята!

Опришки
Ми в гості до вас!

Селяни
Гостюйте, хорошенські!

Довбуш виступає попереду своєї ватаги. З усіх
усюдів ще збігаються газди, парубоцтво, жінки,
дітвора тощо.

Д о в б у ш

Славні газди, ми до вас у гостину,
на розраду. Банно самим
у лісах скитатись без впину.
Наскучилось. Прийшли
розважитись у гіднім товаристві.

С е л я н и

Вітайте, славний ватажку,
аби не в злу годину!

Д о в б у ш

Як живеться чесній громаді?

С е л я н и

Ой не гаразд, ой не гаразд!

О д и н г у р т с е л я н

Кастелянські гайдуки в нас гостювали.

Д р у г и й г у р т

Замиряти нас прислали їх.

П е р ш и й г у р т

Ой нас замиряти, ой нас замиряти,
небесна сила їх скарала б!

Д р у г и й г у р т

Мовляв, ми всі опришки,
коли не по ділу, то по душі.

П е р ш и й г у р т

Три найгідніші газди погоріли.

Д р у г и й г у р т

Від вогню... від гайдуків, від наглої її несподіваної
смерті...

Перший гурт

Від вогню, від води, від чужих порядків...

Обидва разом

Господи, помилуй!

Опришки

А коли хочемо свої порядки чинити,
нам кажуть: ми опришки...

Перший гурт селян

Кастелянські орендарі шкуру здерли б...

Обидва гурти разом

Ой не гаразд, ой не гаразд!

Довбуш

Хай вийдуть уперед погорільці!

Виступають три газди.

Довбуш (до Баюрака й Орфенюка)

Вирахуйте три рівні паї дукатів!

Три селяни кланяються глибоко Довбушеві і від-
бирають з рук Баюрака заплати.

А тепер ті, що найбільше потерпіли від гайдуків!

Дєдю Митре, ви найстарший,

назначайте чергу!

Газди підходять за чергою до міхів з багатством і
беруть свої паї від Баюрака й Орфенюка. Старий
дядько встановлює порядок. Брязкіт монет. За цей
час хор співає.

Хор селян

Дужий Довбуш, славний Довбуш
по всій верховині.

Хай про нього буйна слава
із вітрами лине!

Любий Довбуш, славний Довбуш
за щедрість велику.
Хай про нього кличе слава
аж до суду-віку!

Гідний Довбуш, легінь Довбуш
на всю Верховину,
Вість про нього кожен гуцул
перекаже сину.

Х о р с е л я н о к

Ясен Довбуш, красен Довбуш
в киптарі черленім.
Ім'я його в серцях наших
все носитимемо.

Х о р п а р у б к і в

Довбуш легінь, Довбуш легінь
понад легіннями.
Хай для нього верховина
спалахне піснями!

У с і с е л я н и

Дужий Довбуш, славний Довбуш
за мужність завзяту.
Збережем про нього пам'ять
і славу крилату.

В одному моменті Баюрак підходить незавважно
до Довбуша й підказує йому.

Б а ю р а к

Пане ватажку, це вже марнотратство.
Що нам лишиться?
На вітер усе багатство?

Д о в б у ш

Ех ти, старий скнаро,
до дна сипте з міхів,
чуєш, до дна!
Хай знає верховина, що Довбуш гуляє!

Баюрак відступає, стенає лихий плечима й повертається до міхів.

Х о р

Легінь Довбуш, славний Довбуш
на всю верховину...

Коли черга газдів кінчаеться, Баюрак, моргаючи значливо в сторону Довбуша, виймає з одного клунка коралі й піднімає їх угору.

Б а ю р а к

А тепер дарунки для челяді...

Жіноцтво схоплюється, одна за одною підбігають, метушаться, хвилюються.

Х о р жінок

Матінко божа, зорі так не сяють,
як Довбушеві коралі!

Б а ю р а к (з значливим усміхом)

Але не бачу найкращої з красунь...

Довбуш заклопотаний Баюраковим помислом. Жінки перезираються одна на одну, підсміхаються, штовхаються значуче ліктями.

Х о р жінок

Це, певно, за Степанову...
Еге ж?.. Та ось вона!

Саме на майдан вбігає Давінка задихана, затривожена й прямує просто до Довбуша.

Д з в і н к а
Ватажку!.. Довбушу!..
Хай віддих зловлю... тікай, тікай!
Д о в б у ш (схоплюється)
Дзвінко! Що з тобою?

Д з в і н к а
Тікай з села!.. Скоріш!.. Хутчіш!..
Гайдуки... він... ну, Степан... мій чоловік
веде гайдуків.

Серед юрби помітне збентеження. Всі притихають,
мов оглушені, тільки Довбуш не тратить самовпев-
неності й рівноваги.

Д о в б у ш
Як це?

Д з в і н к а
А так! Пішов по гайдуків.
Я вибігла за ним, бігла аж на шлях,
але вже не дігнала, зник з очей.
Вже, певне, з гайдуками
вертається в село.

Д о в б у ш
Ти зайво налякалась.
Хай собі веде, кого хоче,
хоча б чортів з пекла!
Не Довбуша гайдуками полохати!
Зате я щасливий, що тебе бачу.

Д з в і н к а
Але я боюсь. Я чую:
щось зло скочиться.

Тікай, тікай, Лесю,
не йди долі в зуби!

Хор

Ой, щоб не зла година...

Довбуш

Тож ні, люба,
а щоб не боялась:
(дає знак топірцем)

гей там, десять легінів,
сховатись за селом біля шляху,
коли б йшли гайдуки, спинити
стрілами, ми прийдемо в поміч.
Змірятись з ворогом завжди готовий!

Відділ опришків виходить з майдану за село.

Хор (уся юрба)

Славний наш ватажок!

Довбуш

А тепер, любі друзі,
не псуймо собі розваги!

Юрба повертається знов у бадьюрій настрій. Хвильується, майже починає танцювати.

Довбуш (до Дзвінки)

Зозулечко красна,
накінець при тобі!

Хор

Красний Довбуш, красна Дзвінка.
Сідай-рідай-дана.
Будуть toti любки славні
зо свого кохання.

Довбуш

Дзвінко, Дзвіночко,
не запросиш до своєї хати?
Прийшли гості гостювати.

Дзвінка (*відступає*)

Не мені тепер
гостей приймати!

Довбуш

Дзвінко, Дзвіночко,
що це тобі?
Так підем самі!
Огей! За наше кохання!

Хоче її обняти за стан, але Давінка виплигувє з-під його рук і повертається до своєї хати. Довбуш, здоганяючи її, швидко йде за нею.

Хор

Сідай-рідай, сідай-рідай,
сідай-рідай-дана!

Юрба на майдані переливається, мов прибої й віdboї хвиль, метушиться, кружляє. Опришки розкидають з міхів на всі сторони останні залишки золота та іншого добра. Дзенікіт і брязкіт. Звідкілясь появляються чарки. Вирування, загальна гульня. Підводячи Довбуша, приспівують.

Хор

Славна Дзвінка, славний Довбуш
з юнацької вдачі.
Ой, такого легінника
світ іще не бачив.

ЗАСЛОНА

ВІДСЛОНА З

Сіни в Степановій хаті. Праворуч дебелі входові двері. Позаду всередині двері в світлицю. Ліворуч міцна драбина, що нею входять на горище. Угорі над нею виднється вхід на горище. Густий сутінок, тут і там промежаний нитками проміння, що впадає крізь шпарини. Передвечірній час. Коли відкривається сцена, входить в подвір'я Степан, тривожно роздивляється, жаво заходить у світлицю й за мить вертається в сіни з рушницею в руках, ще раз підозріло оглядається, швидко підіймається щаблями драбини вгору й зникає в пролазі горища. За ввесь час долітають знадвору голоси юрби, заблукані уривки пісень, сильніші, то слабші приливи гамору, окремі вигуки тощо.

За мить хвиля голосів ударяє сильніше, наближається й спиняється в деякій віддалі. Відокремлюється відгомін чиїхось кроків, виразніше, вже ось під дверима. Тоді Степан вихиляється з горища й висовує перед себе цівку рушниці. Двері відчиняються й стає в них... Дзвінка. Дзвінка переходить поріг, не бачить у сутінках причасеного Степана, робить декілька кроків у сіни й повертається обличчям до дверей, плечима до горища. В дверях появляється Довбуш. Степан робить розпачливий порух рукою, мовби хотів зігнати Дзвінку, що заслонює йому Довбуша, бачить, що даремно, й швидко ховається в глиб горища.

Довбуш (з докором)

Дзвінко,

ти так мене приймаєш,

ти так мене вітаєш,

а я до тебе линув,

наче крила виросли б мені.

Дзвінка (з іронією)

Дійсно,

такого рідкого й славного гостя

треба б медом-вином частувати,
так що ж, чоловіка немає в хаті,
а ці крила виросли вам, ватажку,
либонь, трохи пізно.

Д о в б у ш

Дзвінко, не пізнаю тебе.

Невже ж це ти?

Тамта Дзвінка була така інша,
така неподібна до цеї,
зозулька ночі весняної,
що зіркою на мить засяла.

Д з в і н к а

Це гаразд, що мене не пізнаеш.

Не було коли мене піznати

за одну ніч, одну коротку ніч.

I я тебе запізно пізнала.

Запізно пізнала й зарано покохала.

Д о в б у ш

Пташко,

що тобі на гадку спало,

що з тобою сталося?

Я знову твій,

чого ж мені ти докоряєш?

Д з в і н к а

Не докоряю і нічого не хочу

і не спиняю більш.

Усе пройшло. Облиш!

Давніше плакала. Тепер вже ні.

Ти не мій, і не мені

в'язати своє життя з твоїм.

Пошо ж до мене ти тепер прийшов?

Щоб повторити знов,
чого не можна повторити?

Довбуш

Дзвінко, я, може, зле колись зробив,
проте я зовсім не перестав тебе кохати,
я саме аж тепер тебе насправді полюбив,
коли пізнав, що ніхто інший мені тебе не зможе
заступити,
що ти одна, одна на всьому світі.

Дзвінка

Уже даремно!
Було задовго ждати.
Кохання — це така квітка,
що її так легко,
так легко розтоптати.
Я теж маю свою гордість.
Знаю: не перша я й не остання.
Пошо ж у піжмурки нам грatisь?

Довбуш

Що було, не важно.
Так марнотратно, так легковажно
згасити зірку, що нам спільно сила?
Що раз зв'язалось, не розв'язати,
що доля скувала, не розкувати
і не порвати нам!

Дзвінка

Ми інші вже, не ті, що нас життя звелі.
Не зрозуміємось ніколи.
В слізах кохання і скорботи
зів'яла наша квітка долі.

Д о в б у ш

Не кажи так мені,
не зів'яла, о ні!

Д з в і н к а

Я вже не та, не та, не та,
що ночі-ранки виглядала,
я вже не та, не та, не та,
що квіткою з кохання в яла,
я вже не та, не та, не та,
що зір молила таємничих,
щоб любого дали обличчя
побачить ще хоч раз.

І я не та, і ти не той,
зустрілись ми запізно,
не зрозуміємось ніколи,
бо наші душі різні.

І ти не той,
про кого мріяла колись я,
і я не та,
яку хотів ти мати б,
тож краще нам розстатись,
розстатись рано, коханий!

Д о в б у ш

Дзвінок! Не може бути!

Для мене це день
нового народження!

Для мене це початок кохання!

Д з в і н к а

Для мене це початок кінця.

Я вже не годна, не можу, не зумію.

В мені все вигоріло, випалилось, вихололо.

Не можу ні кохати, ні ненавидіти.

Подумай: чим було б тепер наше кохання?

Послухай: наше кохання — це пісня без мелодії.

Послухай: наше кохання — це скрипка, що не грає.

Подумай: наше кохання — це квітка без запаху й барви.

Іди собі!

Щасливий будь і славний!

Д о в у ш

Без тебе не буду ні щасливий, ні славний!

Гей, зозулечко, я не звик відходити ні з чим.

Беру сам, коли не хочуть дати.

Ти оде послухай:

ти пригорни ще раз,
ти приголуб ще раз,
може, коротка ця мить
давнім похмілям сп'янити.

Тож обійми ще раз,
тож приворож ще раз,
може, хвилина одна —
й вернеться перша весна.

Так пригорни ще раз,
так приголуб ще раз,
може, хвилина оця
замирить навіки серця.

Д з в і н к а

Навіки замирить аж смерть!

Ні, поцілунок мого щастя не верне,
поцілунок моєї кривди не зітре!

Довбуш поступає кілька кроків уперед, хоче обняти Дзвінку, але вона відскакує вбік і таким чином відслонює Довбуша від горища. Степан, що ждав нетерпеливо такої хвилини, зненацька стріляє.

Довбуш поцілений захиtuється й хватає себе одною долонею за груди. Степан жваво сходить з горища вниз і на драбині вигукує, махаючи рушницею, що ще димить.

С т е п а н

Але куля зітре!
Це куля від неї!
Даруночок від любки!
Гу-гу!

Д з в і н к а

Боже, що я вдіяла!
Я не знала, що він тут...
Я цього не хотіла,

Лесю!

На відгук пострілу прибігають опришки, перші Орфенюк і Баюрак, за опришками суне вся юрба, спиняється в дверях, видно, як хвилюється їй переливається бурхливо. Кілька опришків хватають Довбуша й піддержують його.

О р ф е н ю к

Ради бога, ватажку, що вам?

Б а ю р а к (*піднявши вгору топірець*)
Це, напевне, через цю суку!
Я казав, що баба — це погуба.
Що лиxo завжди через бабу...

Д о в б у ш (*спиняє його порухом долоні*)
Облиш її!..
Лишіть цю хату в спокої!
Не чиніть лиха!
Вже, вже по всьому...
Легінники, друзі, братики!..

Знайте... я... я... бажав добра...
все пропало... це за мою слабість...
запізно... не можна йти крізь зло до добра...
Орфенюк, ватажківська бартка в твої руки!..
(Подає Орфенюкові свій топірець).

Будь гідніший від мене!..
А-а-а... темно...

КІНЕЦЬ

Г Р I X

Фрагмент з роману
«На другому березі»¹

Старий Шут кружляв між столом та ліжком із затисненими п'ястуками. Важкі, дебелі кроки дудніли глухо в низькій, убогій, примерклій кімнаті. Борсався, неначе зловлений і замкнений у клітці хижак. В очах маяли злочінні, похмурі блискавки.

На ліжку лежала Соня, зануривши обличчя в подушку. Плечима потрясало нервове дрижання. Хлипала тихо, безголосно, безмовно, безслівно, німо. Одну руку встро-мила під заголовок, друга третіла поверх, мовби перевирала струни. Горнулася до подушки, обіймала її, наче б шукала в ній рятунку. Її дрібне тіло щулилося, неначе шмагана батогом мала тваринка.

Ляпав дощ.

Хмари курилися сувоями диму. Сумні осінні хмари не-проглядні, наче вічність.

— Простіть, мені тату!

Похмурий, одноманітний стукіт чобіт об долівку.

— Простіть, мені тату!

Грубі чоботи лупали розмірно й тупо.

У квадратах маленьких шиб сірі, брудні плями. Нічого не видно. Дощ дзелењькав стогінливо об скло.

Заялезена вуглем і маззю блюза морщилася на при-гнутих додолу плечах машиніста.

— Я не винна, тату!

Затовщеня, блискуча від сажі блюза розправилася гладко на плечах, напнулася, мов тятива лука.

¹ Автор працює зараз над романом з життя залізничників. Даємо один фрагмент. (Прим. ред. журналу «Ми»).

Дощ хлюпав роздвінно об рейки. Холодні краплини полоскали гаряче залізо, розігріте недавнім переїздом вагонів.

— Не вірите мені, тату?

Змочена дощем шапка піднеслася з голови й упала на лавку.

— Не вірите своїй доњці?

Мозолиста, порепана долоня зім'яла раптово мокрий кашкет.

Дощ падав одностайно, сонливо, марудно, безнадійно.

— Боюся. Чому ви...

Чорні від палива пальці зципилися судорожно в ніому, але багатомовному жесті.

Від вокзалу долетів скляний, холодний брязкіт. Моторошно.

— Що це, тату?

Пальці поринули глибоко в скуйовджену, густу, припорощену інеєм старості, розкошлану чуприну.

Осіння чвиря сіра й сумна, наче людська доля. Немає початку й немає кінця. Бодай ніхто не вміє ясно з'ясувати, коли починається й коли кінчиться. Принаймні ніхто не завважує її меж. Приходить невідомо звідкіля. Виринає десь із-за гір, із-за лісів, десь від заходу або від сходу. Небо сіріє. Ясна блакить лініяє, половіє, сповивається сивою ймлою. День у день стає бруднішою й туманнішою. Над обрієм усміхається сумно слізна сльота. Розливается широкий струмок розледашіння й безділля. Мляве бажання дармувати обтяжує руки та ноги. Осортужна нудьга вверчується до костей. Остогидливий смак порожнечі лоскоче млюсно язик. Глуха й тупатиша відбирає всім звукам їхню дзвінкість. Одноманітна сірина вкриває всі речі й забирає барвам їхній блик. Загальне притуплення, причавлення лягає на наше оточення й відіймає запахам їхню гостроту й приемність. Мерзотна

вогкість утискається в кожну клітину нервів, розпливається в кожній частинці крові. Люди ходять похнюплені, носять у серці невисловлену тугу й несвідомий сум. Не говоряТЬ про це між собою, їх оця невисказаність му чить їх, наче важка таємниця. Загадка щоденних трагедій. Несподівана пісня безіменного життя. Існування без прізвища, без назви, без свого «я». Слітна осінь дошкульна, наче біль зубів. Така терпка, така гірка й така буденна.

Ось така негода стояла над похилою хатою машиніста, над близькими рейками й над далеким містечком. Безрадісна, немов душі тих двоє простих людей, що ними торгав німий біль.

Протяжно стугоніли міцні, повільні кроки на твердій долівці. Приплющені очі, мабуть, не бачили нічого. А може, дивилися далі, туди, де недобачують відчинені. В устах тримав лульку давно погаслу. Сливе, що й не завважив цього. Пригорблена, кремезна постать кидала велику тінь. Людина й тінь наближалися до себе й віддалювались, зустрічалися й розходились, подавали собі долоні й розлучувалися. Іноді ставали, нахилялися до себе й виявляли собі щось страшне, щось жахливе. Людина й тінь про щось шепотіли, людина й тінь змовлялися таємно. Обличчя було кам'яне, непорушне. Одна-однісінка риса не задрижала. Людина була вирізьбленою тінню, а тінь живою істотою.

— Я не винна, тату!

Шапка піднеслася раптово з лавки.

— Простіть мені, тату!

Кашкет закрив глибоко чоло, дійшов майже до очей.

Ляпав дощ.

Старий Шут луснув гостро дверми й вийшов з кімнати.

МОНУМЕНТАЛЬНИЙ РЕАЛІЗМ

Про Джона Голсуорсі

Повість з природи реалістична. Під цим гаслом наростилися, під ним довершилися всі справді великі досягнення прозової епіки. Реалізм відповідає психічному налаштуванню звичайного читача, його бажанням та світоглядові, ї тому зрозуміла річ, що роман має далеко ширші круги сприймачів, ніж протиреалістична з природи лірика.

Тому сливе кожний великий повістяр є реалістом без огляду на напрямок чи моду, яка володіє під даний момент. З цієї причини роман лишається дещо осторонь від загальних зрушень, що потрясають поезією чи драмою. Проти змінливості інших ділянок літератури та мистецтва роман видається широкою рікою, що пливе спокійно глибоким руслом в одному напрямі. Чи це буде натуралізм, чи нова речевість (*die neue Sachlichkeit*), суть є завжди та сама. Це тільки дрібні відмінні, парості великої струї.

Прізвище Голсуорсі зв'язане з реалізмом нашої епохи якнайтініше. Це хіба найбільш типовий його класик. Початки майбутнього лауреата нагороди Нобеля були дуже скромні. Перший раз виступив як спілly тридцятилітній мужчина в р. 1897 книжкою «From the Four Winds». І цей, і наступні твори минули без відгомону. В 1905 р. був уже автором п'яти повістей, а одначе його близький друг, славний Джозеф Конрад дивився на його творчість дуже скептично. Як личить правдивому класикові, Голсуорсі починав пересічними речами, щоб поволі, ступнево, з року на рік здобути таємниці мистецького реалізму, а закінчити на найвищих шпілях. По п'яти ремісничих студіях забліснув майстер. Це був рік 1905. Це був перший

том «Саги Форсайтів» (The Forsyte Saga). По ньому п'ять дальших, тож разом шість грубих романів, пов'язаних спільним персонажем (історія однієї родини). Так постала епопея новітньої Англії. Вже заголовок указує на намір дати монументальний епічний образ. Сьогодні рукописи «Саги», оправлені в сап'ян, виставлено за склом у славному Британському музеї, де може їх кожний здалека оглядати. Сьогодні Голсуорсі є головою найбільшої міжнародної, дійсно світової організації письменників.

Покінчивши «Сагу», автор не може відірватися від своєї теми, вийти з завороженого круга своїх герой. Пише продовження, нову епопею: «Новітню комедію» («A Modern Comedy»). Знову товсті, багатосторінкові книжки. Щойно останній том циклу: «На біржі Форсайтів» визволив його накінець від тиранії світу, ним самим створеного.

А цей світ багатий, наче справжня дійсність. Сотні постатей, а кожна інша, кожна — окремий індивід, кожна живе. Немає двох тотожних. Сотні подій, здебільшого сірих, буденних, звичайних, а всі пов'язані із собою довгими, плутаними, але міцними нитками. Під цим оглядом частого в реалістичній повісті хронікарства. Автор не тільки розказує події, але й об'яснює їх, в'яже в одну майстерну, до найменших подробиць викінчену, суцільну мережку. Це сливе історичний прагматизм. Тут немає нічого припадкового. Все обдумане, розраховане, прецизне, послідовне. Спіле академічне майстерство в найкращому значенні цього слова. Тільки однією прикметою нагадує техніка англійського автора хронікарську методу. Голсуорсі переповідає події в такому порядку, в якому вони відбувалися б у дійсності. Автор нічого не пропускає, розкриває все ясно перед очима читача. Немає натяків, перерв, недосказів. Події чергаються одна за

одною, пливуть рівно, негальмовані, вперед котяться широкими хвилями. Це є найвища форма справжньої епіки.

Безособистість, можлива об'єктивність (якщо взагалі можна її в мистецтві осягнути) посунена до останніх границь. І тільки зрідка дещо пессимістична усмішка над долею поколінь англійського мистецтва, що сходить з обріїв історії.

ПРИМІТКИ

Це видання обіймає майже всю літературну спадщину Б.-І. Антонича. Повністю передруковано тут головні його збірки: «Привітання життя», «Три перстені», «Зелену євангелію» і «Ротації». Подано більшість творів із «Книги Лева». Не включені сюди поезії лише із книжки «Велика гармонія», яка, зрештою, не була опублікована самим автором і яка не має мистецьких вартощів з огляду на свій ортодоксально-релігійний зміст і примітивне версифікаторство. Це визнано навіть буржуазним літературознавством. В передмові до нью-йоркського видання творів Б.-І. Антонича читаємо: «...недомогою «Великої гармонії» був якийсь декоративний стиль, що випливав з надміру готових тем і понять, та бо поезія подавала нам у віршованій формі певне коло загальнопризнаних і відомих істин; у всьому мистецтві, отже і в поезії, ми звикли називати такий підхід стилізаторством».

В Додатках уміщено поезії, що не ввійшли до збірок, але мають художню вартість і допомагають зображені цілісно творчість поета. Тут надруковано вперше десять оригінальних поезій Б.-І. Антонича, а також три його переклади з Ярослава Врхліцького, Густава Фальке і Райнера Марія Рільке. Ці твори Б.-І. Антонича знайшов у львівських архівах критик Микола Ільницький. Тут уміщено так само драматичну поему «Довбуш» і зразки прозової та есеїстичної творчості поета.

В мові творів Б.-І. Антонича не зроблено жодних поправок, за винятком правописних змін, що не нарушиють авторської думки.

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ

Передруковано повністю за збіркою: Б.-І. Антонич. Привітання життя. Книжка поезій. Видавництво «Дажбог». Львів, 1931. З друкарні Вид. с-ки «Діло», Львів. Ринок 10. Сторінок 64. Художнє оформлення В. Ласовського.

ТРИ ПЕРСТЕНІ

Передруковано повністю за збіркою: Богдан-Ігор Антонич. Три перстені. Поеми й лірика. Накладом Богдана Дороцького. Львів, 1934. Друкарня наукового товариства імені Шевченка у Львові. Сторінок 80. Обгортка й оформлення книжки Володимира Ласовського.

КНИГА ЛЕВА

Вірші цього розділу подаються за книжкою: Богдан-Ігор Антонич. Книга Лева. Поезії. Бібліотека «Дзвонів», ч. 18. Львів, 1936. Обгортка Святослава Гординського. Друкарня Н. Т. Ш. Примітка при кінці книжки: «Поезії в часу: грудень 1934 — жовтень 1936. Книжка друкована в листопаді 1936. Вірш «Площа янголів» дедикований мистецтві Іванові Іванцеві».

ЗЕЛЕНА ЕВАНГЕЛІЯ

Передруковано повністю за збіркою: Б.-І. Антонич. Зелена євангелія. Посмертне видання. Видавництво «Ізмарагд». Львів, 1938. Сторінок 56. Друкарня Н. Т. Ш. Портрет роботи Володимира Ласовського. Обгортка Святослава Гординського.

Р О Т А Ц І І

Передруковано повністю за збіркою: Богдан-І. Антонич. Ротації. Посмертне видання. Видавництво «Ізмарагд». Львів, 1938. Сторінок 20. Друкарня Н. Т. Ш. Обгортка В. Ласовського.

Д О Д А Т К И

- «Пісня про ізгоя» — подається за ж. «Дажбог», 1932, №2.
- «Схід сонця» — подається за ж. «Ми», 1939, кн. I /8/, стор. 48.
- «Зелена віра» — подається за ж. «Ми», 1939, кн. I /8/, стор. 48.
- «Молитва» — подається за ж. «Ми», 1939, кн. III /10/, стор. 27.
- «Ніч» — подається за ж. «Ми», 1939, кн. III /10/, стор. 27.
- «Тюльпани два, мов ти зо мною» — подається за ж. «Ми», 1939, кн. I /8/, стор. 49.
- «Ковзани» — друкується вперше за рукописом.
- «Розмова з листком» — друкується вперше за рукописом.
- «Шевченко» — подається за ж. «Життя й знання», 1936, ч. 3.
- «Франко» — подається за ж. «Життя й знання», 1936, ч. 5.
- «Гіми перед світанням» — подається за ж. «Дзвони», 1933, ч. 1.
- «Похмурий гімн» — друкується вперше за рукописом.
- «Смерть Гете» — друкується за рукописом.
- «Лещетарі» — друкується вперше за рукописом.
- «Щастя» — друкується вперше за рукописом.
- «Народини ідеї» — друкується вперше за рукописом.
- «Дума про плакати» — друкується вперше за рукописом.
- «Ніч в місті» — друкується вперше за рукописом.
- «Весна» — друкується вперше за рукописом.
- «Срібні сани» — друкується вперше за рукописом.
- «Натхнення» — друкується за рукописом.
- «Голос моря» — друкується вперше за рукописом.
- «Поет» — друкується вперше за рукописом.
- «Хто-небудь в розпуці де-небудь на світі» — друкується вперше за рукописом.

«З зелених думок одного лиса» — подано за ж. «Ми», 1939, кн. III /10/, стор. 18—20.

«Довбуш» — друкується за ж. «Жовтень», 1965, № 9, стор. 56—102.

«Гріх» — друкується за ж. «Дажбог», 1932, ч. I, стор. 6—9.

«Монументальний реалізм» — друкується за ж. «Дажбог», 1932, ч. II, стор. 33—34.

ПРИВІТАННЯ ЖИТТЯ (1931)

Пісня про вічну молодість	49
-------------------------------------	----

ЗРИВИ Й КРИЛА

1. Прелюдія	51
2. Ракета	52
3. Старе вино	53
4. Пожар	54
5. Дощ	55
6. Орел і літак	56
7. Ожереди	57
8. Лелеки	58
9. Свічка	59
10. Божевільна риба	60
11. Баклажани	61
12. Стратосфера	62
13. Метеор	63
14. Соняшник	64
15. Кода	65

БРОНЗОВІ М'ЯЗИ

1. Пісня змагунів	66
2. Біг 1000 метрів	68
3. Скок жердкою	70
4. Дівчина з диском	71
5. Сітківка	72
6. Змагання атлетів	73

Балада про тінь капітана	74
------------------------------------	----

Пісня мандрівника	79
-----------------------------	----

Романтизм	80
---------------------	----

Молодий поет	81
------------------------	----

Прочитан	82
--------------------	----

Любов	83
Ідеал	84
Алхімія	85
Бджола	86
«І»	87
Подорож літаком	88
Підсвідомість	89
Гіпнотизер	90
Мурашиник	91
Шум	92

ВІТРАЖІ Й ПЕЙЗАЖІ

1. Осінь	93
2. Перший сніг	94
3. Колання картопель	95
4. Коломийка про провесну	96
5. Під дахом лісу	97
6. Над водою	98
7. Товариство	99
8. Ідилія	100
9. Ожидання	101
10. Собака й місяць	102
Гіми життя	103
Пісня байдорих бродяг	104
Октостих	105
Лунатизм	106
Чортівський бридж	107
Людина	108
Молитва	109
Прошак під церквою	110
Велика подорож	111
Прощання школи	112
Зелена елегія	113
До музи	115

Вірш про вірші	117
Про строфу	118
Об'явлення	119
Ніч	120
Автобіографія	121
Привітання життя	122

ТРИ ПЕРСТЕНІ. ПОЕМИ І ЛІРНИКА (1934)

Автопортрет	125
Три перстні	126
Елегія про співучі двері	127
Елегія про ключі від кохання	133
Елегія про перстень пісні	137
Елегія про перстень молодості	141
Весілля	144
До моєї пісні	145
Ранній вітер	146
Назустріч	147
Корчма	148
На шляху	149
На вітер	150
Пейзаж з вікна	151
Чарки	152
Світанок	153
Веретено	154
Кінь	155
Дороги	156
Касни	157
До весни	158
Півень	159
Село	160
Різдво	161
Коляда	162
Зельман	163

Зелена євангелія	164
Пralіто	165
Змія	167
Ліс	168
Лист	169
Давній мотив	170
Елегія про перстень ночі	171
Над книжкою поезій	173
Ніч	174
Пізня година	175
Ранок	176
Суворий вірш	177
Стріла	178
Спротив	179
Гірке вино	180
Гірка ніч	181
Поетова весна	182
До нас!	183
Ніч на площі Юра	184
Кличу	185
Ранок юнаків	186
Кінчаючи	188

з „КНИГИ ЛЕВА“ (1936)

Шлюб	191
Весняна ніч	192
Троянди	193
Гвоздики	194
Півонії	195
Тюльпани	196
Фіялки	197
Чому?	198
Сутінь	199

Пісенька до сну	200
Три строфи з записника	201
Літній вечір	202
Ars poetica	203
Ars critica	204
Дружня гутірка	205
Подвійний концерт	206
Пісня про незнищенність матерії	207
Арктика	208
Молитва до зір	209
Сірий гімн	210
Коло змін	211
Марнотратний гімн	212
Дно пейзажу	213
Мій давній голос	214
Буря	215
Диво	216
Віщний дуб	217
Колодійство	218
Черемхи	219
Батьківщина	220
Уривок	221
Забута земля	222
Червона китайка	223
До холодних зір	224
Слово про чорний полк	225
Колискова	227
Слово про полк піхоти	228

ЗЕЛЕНА СВАНГЕЛІЯ (1938)

ПЕРША ГЛАВА

Запрошення	231
Життя по-грецьки біос	232
До істот з зеленої зорі	233

Епічний вечір	234
Екстатичний восьмистроф	235
Концерт	237
ПЕРШЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО	
Перша глава біблії	241
Весільна	242
Весільна ніч	243
Хміль	244
Два сердя	245
Тернина	246
Підкови	247
Барвінкова ширість	248
Малий гімн	249
Портрет теслі	250
Теслів син	251
Ярмарок	252
Зозуля	253
Наука	254
До дна	255
Мій цех	256
ДРУГА ГЛАВА	
Хліб насущний	257
Бики й буки	258
Знак дуба	259
Ідолські ночі	260
Схрещення	261
Дует	262
Сад	263
ДРУГЕ ЛІРИЧНЕ ІНТЕРМЕЦЦО	
Корчмарські чари	264
Косовиця	265
Яворова повість	266

Черемховий вірш	267
Проповідь до риб	268
Коропи	269
Вільхи	270
Калина	271
Зима	272
Захід	273
Весна	274
Вишні	275
Міф	276
Вітер століть	277
Село	278
Дахи	279
Хати	280
Поворот	281
Країна благовіщення	282

ТРЕТЬЯ ГЛАВА

Дві глави з літургії кохання	283
Золотоморе	285
Руно	286
Молитва за душі топільниць	287
Посли ночі	288
До гордої рослини, щобто до себе самого	289
Дзвінкова пані	290
Дім за зорєю	291

РОТАЦІЇ (1938)

Ротації	295
Міста й музи	297
Весна	299
Вербель	301
Балада провулка	303

Назавжди	305
Балада про блакитну смерть	306
Дно тиші	307
Кінець світу	308
Концерт з Меркурія	309
Мертві авта	310
Сурми останнього дня	311
Закінчуючи	312

ДОДАТКИ

Пісня про ізгоя	315
Схід сонця	318
Зелена віра	319
Молитва	320
Ніч	321
Тюльпани два	322
Ковзани	323
Розмова з листком	324
Шевченко	325
Франко	326
Гіми перед світанням	327
Похмурий гіми	329
Смерть Гете	331
Лещетарі	334
Щастя	336
Народини ідеї	337
Дума про плакати	338
Ніч в місті	341
Весна	342
Срібні сани	343
Натхнення	344
Голос моря	345
Хто-небудь в розпуці...	346

З зелених думок одного лиса	347
Довбуш (опера в трьох діях)	350
Гріх (фрагмент з роману «На другому березі») .	433
Монументальний реалізм	436
Примітки	439

БОГДАН - ИГОРЬ АНТОНИЧ

Песнь о вечности материи

Стихи

Издательство «Радянський письменник»

(На украинском языке)

Редактор В. О. Підпалий

Художник К. К. Калузін

Художній редактор М. П. Вуєк

Технічний редактор К. П. Лапченко

Коректор С. С. Афоніна

Здано на виробництво 4/VII 1967 р. Підписано до друку 14/XI 1967 р. Формат 60×72^{1/16}.
28^{1/4} фіз.-друк. арк., 22,6 ум.-друк. арк., 12,57
обл.-вид. арк. БФ 36653. Тираж 16000. Зам.
12327. Ціна в оправі 1 крб. 50 коп.

Радянський письменник, Київ, бульвар Лесі
Українки, 20.

Одеська друкарська фабрика Комітету по пресі
при Раді Міністрів УРСР, вул. Дзержинсько-
го, 24.

1 КРУГЛЫЙ

